

BUE

AN EVURUZES

FRANSEZA A AMBOAZ

Dukes a Vreiz, ha leanez a urs Karmes

Dreist pep tra groet ma vo
Doue ar muian karet.

LANHUON

INTANVEZ AR GOFFIC, MOULER-LEVRER

—
1868

AOTREADUR

AN AOTRO AN ESKOP A ZANT-BRIEK HA LANDREGER

Hon fians er belek gwiziek en deus lekeet
en brezounek al levrik-man, a ra deomp son-
jal penos *Buez an evuruzes Franseza a Am-*
boaz, Dukes a Vreiz, troet en iez ar vro, a zo
a dra wir_eur mad_ober evit on Bretounet. An
holl, ha dreist holl, ar groagez hag ar mer-
c'het a gavo el levr-man skouer vad hag ali
mad. Enn aotrean a recomp eta a galon. Enn
aotrean a recomp eta a galon. Hon bennos da
gement hini enn lenno.

Sant-Brieg, an 22 a vis c'houevrer 1868.

† AUGUSTIN,
ESKOP SANT-BRIEK HA LANDREGER.

KELEN DAL LENNER.

An otro Richard, vikel-vras a eskopti Nanvnet, en deus skrivet bue an dukes evurus Franseza a Amboaz en daou levr. Hogen, o sonjal e oa an histor-ze re hir, re leun a skiant, ag ie re ger evit kals a dud pere no deus na peadra, nag amzer, na gwiziegez awoalch evit e frenan ag e lenn, groët en deus eur berradur pe eun abrech aneï, hanvet gantan en gallek: *Légende de la bienheureuse Françoise d'Amboise, duchesse de Bretagne et religieuse carmélite*. Digweet eo bet din len ar vueze deus an hini e deus tremenet kasi ec'h oll vue en on bro-ni, o reï pep skoër vad en oll stado en pere e c'hel eur c'hreg bevan oar an douar, da lavaret eo evel bugel, plac'h iaouank, greg dimeet, intanvez, leanez ; a son-

jet e meus a vije profit a plijadur asamblez da dud ma bro gallout lenn en o iez eur vue ken zantel. En eum lakaat a riz eta de zreï a c'hallek en brezonek. Hogen, a boan e oan kommanset ma meus bet da reï da Franseza eun hano e lec'h an hini gallek *bienheureuse*, pehini a verk ar renk spesial e deus etouez an dud zantel pere a so antreet hep mar en rouantelez an env.

Evit ma en devo al lenner anoudegez a gement-se, red eo gout penos, pa ve maro eun den zantel benag gant eur vrud ken bras a zantelez ma teu ar bobl en eur vouez da gaet fians en e batronach, e ve kerkent hanvet *venerabl*. Mes kement-se na ro ket eun assurans barfet deus e zilvidigez. Mar c'hoarve goude-ze burzudo pe miraklo ag e ve kredet e vent bet otreet gant Doue da bedenno an den zantel, neuze e ve douget an affer dirag an Tad zantel ar Pab, pehini a garg eur vreuriez a gardinalet hanvet *Kongregasion*

zakr ar seremonio zantel, da ober eun enklask mad oar vue a miraklo an den zantel ; a, ma ro ar vreuriez zakr-ze eur zetans favorabl, ar Pab a deu neuze, dre eur *bull* pe lizer apostolik, den disklerian *evurus*. An act-ze dimeus a oll-c'hallout an Tad zantel a zo hanvet *beatifikasion*, a lavaret a rer e c'he an den zantel *beatifiet*. An daou c'hir-ze a zo tennet deus ar gir latin *beatus*, da lavaret eo *evurus*. Eun dra gwirion a serten eo penos an den a zo bet evelse *beatifiet*, pe diskleriet evurus, a neus an eur-vad da vean er barados a da welet Doue fas ous fas ; a pep hini a hel, en e bartikulier e hunan e henori ag e bedi evel eur zant. Hogen na heller ket rentan dean henorio public arog bean bet evit-se otreadur pe permission digant Vikel Jesus-Krist. Mes gant an otreadur-ze, e c'heller ober ar goël deus ar zant beatifiet, a selebri en e honer an offiso divin. Franseza a Amboaz a zo bet evelse diskleriet evurus, ag oll eskoptio Breïz

a c'hel, dre eul lizer apostolik deus on Tad zantel Pi IX, ober e goël pep bla ar pemp a vis du.

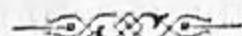
Pa c'hoarve miraklo neve groët, herve a zonjer, dre erbeden pe inter-session eur zant *beatifiet*, neuze e c'houlenner digant an Tad zantel ma vo *kanonizet*, da lavaret eo diskleriet *zant*. Ar memes kongregasion zakr ar seremonio zantel, dre urs ar Pab, a ra eun enklask neve, evel ma oa bet groët evit ar *beatifikation*, a pa ve prouvet a diskoeût skler ar vertuio dispar ag ar miraklo deus an den zantel hanvet dija evurus, ma ro ar gardinalet o mouez evit-se, an Tad zantel a ro a neve lizero a *ganonizasian*, da lavaret eo evit en lakaat en renk ar zent, ag evit ordrenn ma vo douget e hano oar ar roll pe al listen deus ar zent *kanonizet*, hanvet *martiroloj*; a celebret a ve en Rom lido bras a solemnel evit rentan publik gloar ar zant neve. Evit ar zent kanonizet hepken e c'he permetet lakaat ar gir *zant* dirag o hano,

Lavaret a reomp eta: zant Ervoan, zant Gwillerm, zant Visant Ferrier, abalamour ma hint bet *kanonizet*; mes na gleomp ket lavaret: zantes Franseza a Amboaz, pa neo bet c'hoas on dukes vad nemert *beatifiet*. Pedomp koulskoude an Otro Doue ma plijo gantan otrean de c'herbedenno burzudo neve, evit ma c'hallo eun de ar Vretonet gwelet kreski c'hoas gloar an ini e deus o c'haret oar an douar, ag e deus bepret zoursi ane ebars en env.

Pa ne neo ket gleet, bete henn, henvel Franseza *zantes*, mes hepken *evurus*, e meus ebars el levr-man e hanvet alies an evuruzes, evel ma ve lavaret en gallek: *la bienheureuse*. Ar gir-ze, evit gwir, a so neve; mes mad bras eo evit miret na ve bep tro lavaret: An dukes evurus, al leanez evurus, ar pez a vije displijus a dic'hras. Esper e meus, abalamour da ze, e vo pardonet din an hardiegez e meus bet da implian ar gir neve-ze, pehini, me gred, a vije deut pell a zo deus ar c'his

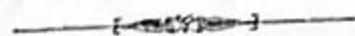
ma en dije eur re benag skrivet bue
eur zantes *beatifiet* hep bean *kanonizet*.

Achui a ran ar c'homzo-man lakeet
en penn bue an dukes vad, dre an dedi
a ran deï dimeus al levrik-man. Evit
dougen ar Vretonet de henori e c'hon
en eum roet da skrivan e bue, ag e
fedi a ran da c'houlenn, evit skri-
vanier ag evit lennerien an histor-
man, ar c'hras ma vo ie skrivet don
en o c'halono ar c'homzo-man a vije
ken alies en e geno : « *Dreist pep tra*
groet ma vo Doue ar muia karet. »

BUEZ AN EVURUZES

FRANSEZA A AMBOAZ.

I.

Ginidigez a blavejo kentan an
Evuruzes Franseza.

Er bla 1427 e oa ganet an evuruzes Fran-
seza a Amboaz ; ag Albert a Vontroulez, pe-
hini en deus skrivet bue ar Zent deuz a Vreïz,
a lavar e teuas er bed an eis oarnugent a
vis gwengolo, e kastel Thouars, en pehini e
re e zad e zemeurans en amzer-ze. Louis a
Amboaz, e zad, a oa bescont a Dhouars, prins
a Dalmont, deuz unan a famillo kentan a
rouantelez Frans ; a Mari a Rieux, e mamm, a
oa deus eul ligne nobl meurbet etouez famillo
Breïz.

En amzer-ze ar pab Martin V a oa azeet
voar gador sant Per, goude fin eun divizion
horribl e devoa dezolet an Ilis kristen epad
meur a vla. Charles VII a oa neuze roue a

Frans. Mes prest e oa da goll e rouantelez, goude eur bresel gant ar Sauzon pehini a bade aboue daou c'chant hanter kant vla, pa inspiras Doue da eur vesserez dister a denvet da neum lakaat e penn arme ar Fransijen. Ar plac'h iaouank-se a delivras ar ger a Orleans pehini a oa dare da gouean entre daouarn an inimiet, ag a gassas ar roue dar ger a Reims, elec'h ma oe sakret roue a Frans.

An evuruzes Franseza a Amboaz a oa c'hoas en e c'havel pa c'hoarvee an treo-ze en dro deï. Hogen adalek neuze kals a autrone bras, herve ar c'his a oa en amzer-ze, a gomansas c'hoantad ar bugel-ze da bried evit o bugale, pa vije aru en oad da zimeï. Daou bersonach, dreist ar re all, a c'houlennas ar bromesse a zimeï digant tad Franseza. Ar c'hentan a oa Jorj, autre *de la Trimouille*, unan deus a autrone gentan a bales Charles VII, evit e vap Louis. Mes bean en devoa evit enebour Arthur a Richemont, breur da Ian V, duk a Vreïz, jeneral deus a arme ar roue a Frans, pehini, evit ampech na deuje eun heritourez a gement a vado evel ma oa Franseza da zougen ar mado-ze da famill e adversour touet, a c'houlennas anei evit eur mab de vreur. Doue, pehini oar treï ar zonjezono deus a galon an dud evit ober ar pez a so en e volante e unan, a pehini a felle dean kas ar bugel zantel beteg an tron a dukez a Vreïz, a reas

ma trec'has ar prins Arthur oar e enebour ; ag an dimi da zont entre an Evuruzes a Pezr, eil mab dan duk Ian V, a oe rezolvet an unan oarnugent a vis goeren 1431. Tad Franseza a oa bet prisoniet dre dreitourach gant an autre *de la Trimouille*, ag evelse ar c'hontrat gant an duk a Vreïz a oe zinet gant Mari a Rieux e mamm. Pezr a oa dar c'houls-se oajet a drizek vla, a Franseza ne devoa ket c'hoas pevar bla achu.

Evit divoal ar brinses iaouank ous an drouk a belle c'hoarveout ganti a beurs e enebourienn, Arthur a Richemont e c'hassas da bales an duk a Vreïz. An duk Ian V a oa dimeet da Janet a Frans, merc'h dar roue Charles VI, a c'hoar da Charles VII. Ar brinses-ze e devoa bet kentelio a devosion ag a doujans Doue digant zant Visant Ferrier, relijius deus a urs zant Dominik, pehini, goude bean prezegetar gouironeo terrubl deus ar relijon en Spagn, en Itali, en Frans ag e Breiz, a konvertisset eun niver bras meurbet a becherien, a heretiket ag a judevien, a oa deut da vervel en ker Gwenet, er bla 1419. Dar brinses-ze, unan deus ar re vertuussan deus e c'hamzer e oe fiet an Evuruzes da vean kelennet a renet. E mamm ie, pa e c'hassas da bales an duk a Vreïz, e devoa roet deï evit gouvernantes eur plac'h devot a leun a furnez, na welomp ket e hano en levrio an amzer-ze.

Doue en devoa dre avans karget Franseza
 deuz a oll venozio e vadelez : « Adaleg e buga-
 , leac'h kentan, eme Albert a Vontroulez, e
 , tiskooee dre e c'homportamant ar pez a vije en
 , amzer da zont. Bean e devoa eun natur
 , peuc'hus a didrous. Pa divune en e c'havel,
 , na c'harme kamet; hogen, gwelet a vije
 , e daoulagat ganti savet entrezeg an env, ag
 , e daouarnigo juntet pe en kroas oar e feutrin
 , evel ma vije ravisset ag extaziet en eur
 , gontemplasion benag. Kement a wele anei
 , er stad-ze a zante e kalon o tomman gant
 , devosion. Pa gomansas komz, eme c'hoas
 , Albert, an dukes Janet-a diskas dei ar goui-
 , rioneo zantel, ar c'hatechis ag ar feson da
 , ober orezon a galon, evel me devoa disket
 , ec'hunan gant Z. Visant Ferrier. »

Gant an devosion e tivoanas ie en kalon an
 Evuruzes ar garante evit ar bevien. Ober a re
 de donezono gant an treoigo a oa dei, beteg
 dioueret ar pez a vije roet dei evit e frejo.
 Alies ie, hep gout dar servijerezet karget de
 c'hevessaat, e roe de darn deus e gouiskaman-
 cho; a pa vije rebechet dei kement-ze, e lavare,
 evit en em eskusi, ne devoa ket gallet refuzi an
 treo - ze dar Jezus mad pehini o goulenne
 diganti.

Eun dra a vije c'hoas admiret er brinses
 vian : e c'harante evit Jesus en zakramant an
 oter. En amzer ar goureo, pa zave ar beleg

an hosti zantel da vean adoret gant ar bobl,
 ar bugel ken iaouank-ze a skuille alies daero
 a zevosion. An deio ma wele an duk ag an
 dukes gant an dud deus o fales o tostad ous
 an dol zantel, na re nemert gwelan, na felle
 dei en deun na dibri nag evan. Epad pel am-
 zer na anzave ous den petra oa kiriek dei da we-
 lan. Ersin an dukes a gemeras anei a goste, ag
 e fedas da anzav onti ar zujet deus e daero :
 « Allas, itron gez, eme ar zantez vian, an au-
 , tro an duk a c'houi ag oll dud ar pales oc'heus
 , bet en de-man ar bonheur da resev korf
 , on Zalver : a na neus nemerdon a ve privet
 , deus eur c'hras ken kaer, abalamour na
 , meus ket an oad gleet ! Zellet, me o ped,
 , ag e na meus ket sujet aoualc'h da welan. »
 An dukes, tenereet beteg an daero, a bokas
 da Franseza, ag a brometas dei e raje dei
 kommunian er c'hentan goel an oll Zent; a
 kerkent e c'heas evit-se da gomz ous an tad
 Ewan de Pontsal, relijus deus a urs Z. Domi-
 nik, ec'hovezour, pehini a c'houdevez a oe groet
 eskop en Gwenet. An tad-ze, o welet e devoa an
 Evuruzes eun devosion ag eur skiant dreist e
 oad, a zonjas na oa ket gleet heuil ar reolen
 ordinal evit eur bugel karget gant Doue deus
 a donezono e c'hras, ag ec'h otreas ma raje
 e c'homunion gentan, pa ne oa c'hoas oajet
 nemert a bemp bla (1432).

Er bla oarlerec'h an dukez Janet a goeas

klan en mis gwengolo ; ag , o vean resevet zakramancho an Ilis gant ar brassan santimancho a devosion, evel ma e devoa bet epad e bue, e varvas an ugent deus ar memes mis. Araug meravel , e c'halvas e merc'het evit ober de e c'himiado diwean ; a neuze, o vean lavaret da Franseza tostad de gwele, e roas deï e disvean kelennadurez, e binigan a reas ag e roas deï eur chapelet koat e devoa bet digant Z. Visant Ferrier. Rekomandi a reas ie deï kaout zoursi da alia an duk a Vreïz ag ar brinset e vugale da ober an demarcho gleet evit ma vije kanonizet ar servijer bras-ze da Zoue.

Neubeut amzer goude maro e briet, an duk Ian V a ieas da chom da Nanvnet, ag e kassas gantan di Franseza ag ar brinset e vugale. Ar bla oarlerc'h, e oe biniget ar min kentan dimeus an ilis kathedral. Ian a Malestroit a oa dar c'houls-ze eskop en Nanvnet. An Evuruzes a asistas dar seremoni-ze, a plijout a ra c'hoas breman dan Nanvnedis kaout sonj a gement-ze; rak en amzer-man e c'henoront er memes ilis-ze evel eur zantes an ini pehini, dan oad a seiz vla, e devoa gwelet lakaat ar min kentan.

Dioar neuze en eum lakeas an Evuruzes da guerzet mui ous mui en hent deus ar berfekzion. Dar c'houls-se e oa en Nanvnet kouencho a relijiuzet pere a gondue eur vue zantel bras. Komz a ra Albert a Vontroulez deus a

dri en partikulier : ini relijiuzet Z. Dominik, en kichen kastel an duk, ini relijiuzet Z. Fran-ses, pehini a oa bet fondet gant tado ansien Franseza , ag ini relijiuzet Karmes, fondet gant an autrone a Rochefort, kerent de zad dre allians. An Evuruzes, dre ma wele obe-ro zantel a ma kleve koinzo mad ar servijerien-ze a Zoue, a zante e c'halon o tomman enni ; ag adaleg neuze e teuas en e c'hine eun inkli-nasion vrás , mes kuzet c'hoas, evit stad al leanezet.

Entretant an duk mad Ian a zonje er stad deread en devoa c'hoant da brokuri de vab Pezr a da Franseza. Dre eun act a skrit groët en Theis en Gwenet, e ro dar prins iaouank en kalite a *iaouer*, da c'hout eo a vab ag en deus eur breur henan , heritour dan dukach , meur a damani ag a autroniach , a bere ar c'haëran a oa ar c'hontach a Wëngamp. Divoar neuze ar prins iaouank a dougas an titr a gont a Wëngamp, a Franseza an titr a gontes, petra benag na oa c'hoas entree nemert ar bro-messe a briadelez. Goude-ze na oe hanvet nemert ar gontes a Wëngamp, ken a bignas oar an tron a Vreiz.

Dre me tostae da Franseza an amzer da zimeï, e vertu a greske mui ous mui ag a re grouio donoc'h en e c'halon, evel ma e dije sonj ar bugel biniget-ze den eum dispozi dre enon dan deveriou bras a deuje da boëzan voarnei er stad

a briadelez. Bean e oa evit an itronezet deus pales an duk eur skoér a zevosion, a zousder, a fornez parset ag a brudans en e c'homzo. E frezans hepken a roe parfetis dar groage a dar merc'het iaouank ar muian skany a benn. Ar re a neum zante galvet gant Doue da vean leanezet a blije ar muian dei. En eum blijout a re en o c'hompanhenez; ag e roe bep sort zikour de pa o dije eomp evit antren en eur gouent benag. Evelse e kreske Franseza, muioc'h zour-sius deus a genet e c'hine evit deus ar goantis ag ar c'haliteo kaér a gorf en devoa Doue roet dei. Deus anei e c'hellet lavaret ar pez a lavar ar Skritur zakr deus ar rouanez Esther, penos e c'henet a vije muioc'h admiret abalamour dan disprij e devoa evit ar gouiskamancho kaér.

II.

An Evuruzes Franseza , contez a Wengamp.

Er bla pevarzek kant daou a daou ugent e oe groët eured ar prins Pezr gant Franseza a Amboaz, pehini a voa neuze oajet a bemzek vla. Ar seremoni-ze a oe groët

gant an oll bomp a zeree ous eun dimi kazi roëal, en prezans an duk Franses, ar jeneral deus a armeo Frans, Arthur a Richemont, an eskibien ag an noblans dimeus an dukach. Ar re o deus skrivet histor on Evuruzes, no deus ket rapportet en detail ar seremonio ag an divertisamancho o devoe lec'h en okazionze; lavaret a reont hepken e oa gouisket Franseza gant eun habit a vezet *Damas* gwen, a zellet a reont ar ouiskamant-ze evel eur merk deus e c'hine net a bep souilladurez.

En bue ar Zent e welomp a so bet hiniенно ag o deus miret er stad a briadelez ar fleuren deus o gwerc'hdet. Franseza e deus bet an eur vad-ze. E zantelez admirabl a inspire kement a respect, ag ar c'hwez mad deus e vertuio a re kement a impression oar gement ini a nevoa ganti eur c'honvers benag, ma konsantas ar prins e friet miret ganti eur burete barset, a bevan a rejont assambles evel breur a c'hoar. Doue hepken a anaveas pegen pur a oa ar garante o devoa an eil evit igile, beteg an de ma tisklerias Pezr, pa oa prest da verval, an akord a voa bet entre e, evit rentan testeni da vertu e briet. Na gredomp ket a ve possibl kaout doutans oar ar poent-ze pehini a so rapportet gant kement o deus skrivet bue an Evuruzes.

Prest goude o eureut, Pezr ag e briet a ieas da ober o demeurans en Gwëngamp. Ar ger-

ze, gant an douaro a oa stag onti, a oa al loden gaëran deus ar mado en devoa resevet ar prins digant e dad. Ar c'hastel a neum gavas souden karget a autrone ag a itronezet a galite. Pezr, evel breur an duk a Vreïz Franses kentan, a oa henoret bras gant an noblanso-ze, ag a implie darn deus e amzer o chasseal gante ebars er c'hoajo bras a oa tro zro dar ger. Franseza, gant an itronezet a chome en e c'hastel, e c'hamzer roet da nean zei a gloan, ag ie lin, evit ar beorien. Zeblantout a re na vije evit ar priejo iaouank nemert levenez ag evurusdet ; hogen ar gristenien a so galwet oll da zougen ar groas ; a Franseza a oa ari en eur poënt re huel a zantelez evit na zeuje ket Doue da burisian e vertu dre boanio bras.

Pezr a oa mad dre natur, a bean e oa unan deus ar brinset gwëllan a vertuussan a oa en amzer-ze ; mes zempl e oata speret ; re yuan e krede an nep a ouie e gemer dre izin. En tuont da ze, bean en devoa eun humor douget dar velkoni, a sujet e oa da vario bras a goler, pa vije trubuillet e speret gant eur displijadur benag. An drouk speret a allumas en e galon zantimanco horrupl a disfians deus a vertu Franseza. Teodo kelennet gant an ivern a vagas ennan ar sonjesono milliget-se. Ar genet memes ag an donezeno naturel a dreist naturel a bere en devoa Doue e c'harget, a pere a c'honee kalono kement a dostae onti, a wassae

mui ous mui humor ar prins Pezr. Franseza, en eun darvout ken trist, en eum humilie din-dan dorn an Autro Doue, ag a bede gant muioch a fervor ; mes bolante on Zalver a oa e teuje da evan beteg al lec'hid ar c'halie deus an humiliasiono a deus ar zouffrango.

An Evuruzes, evit dousad e zristidigez, en eum lakae da ganan gwech ar salmo zantel kompozetz gant ar roue-profet, gwech ar c'hantiko a oa bet disket dei en e bugaleach gant an dukes Janet, ag akompagni a re e mouez gant eur benvek muzik hanvet *luth* en gallek, oar behini e c'hoarie en eur feson dudius meurbet.

Eun devez ma en eum gave en eur zal gant an itronezet ag an dimezelet a re kompagnenez dei, a ma kanc gant eur vouez melodius ar c'hantiko-ze, e friet, ous e c'hlevet, a deuas dean evel ur bar kounnar ken horrupl ma teuas de c'havet gant peb sort injurio a gourdrouzo. Prest e oa de skei, a da ober eur scandal publik. Franseza, muioch damantus dan offans groët da Zoue evit dan outrach groët dei e c'hunan, en eum daulas de dreid, ag e daoulagat karget a daëro e lavaras dean gant dousder un ael : • Ma autre a ma friet, o pedi • a ran da c'hortos c'hoas eur pennadik amzer, • a pa vezomp er gampr assambles, neuse e • c'helpet ma c'horija, ma zo lec'h den ober. • Pezr, ous e gwelet er stad-ze, en cum dalc'has

eun pennat, ag a gommandas dei en eum rentan en e c'hampr. Neuse, dallet gant ar fulor, e c'heas dei gant eur bout gwial en e zorn, e skei a eure oar e bisach, regi a reas e dillat, ag e skourjean a reas oar e c'horf gant kement a grueldet ma koueas er fin, evel beuet en e goad. Hogen, pa vije tretet Franseza en eur feson ken barbar, na grie ket, na gleme ket zooken ; lavaret a re hepken : « Ma friet ker, kredet penos e vije wel din mervel evit offansi, ma Doue na choui. Ma fec'hejo a verit bras, soc'h kasti evit-ze ! Ma mignon ker, plijet gant Doue on pardoni. »

Na oe ket aoualc'h dar c'hont a Wengamp bean tretet e briet evel nen dije ket groët dan divocean deus e vitjen ; mes chasseal a reas an oll servijerien a servijerez a oa bet roët dei gwéjal gant e mamm, a beteg ar plac'h vertuus a behini on deus komzet, a pehini a oa bet karget de c'helen aboue e bugaleac'h, e bras-san mignonez, en pehini e sie ar zantimancho sekretan deus e c'halon. An diouër-ze na oa ket aoualc'h ewit trec'hi e fasiantet ag e resinasion ; més trec'hi a reas oar an ners deus e c'horf, a koëan a reas goël glan. An dud a Vreïz a glewas er memes amzer ag ar skandal c'hoarvet en kastel Gwengamp ag ar c'hlenvet deus ar gontes ger. Koulskoude, ken dallet e oa Pezr gant ar fulor, na grede den tostad ous ar brinsses evit e c'honsoli. Na oe nemert e gouver-

nantes ansien a gement e devoe ar gourach da c'houlen digantan ar bermision-ze, a pehini, goude bean bet drouk-kasset a refuset meur a wech, a c'allas er fin tostaad ous ar gwele a boanio oar behini e oa e mestres, ag a lavaras dei : « O ma itron a ma mestres ger, mar gal-se o kalon parlant ouzin, e lavarfe din e c'hoc'h persekutet hep sujet na rezon. »

An Evuruzes, o klevet ar vouez-ze deus eur vignonez fidel, a digoras e daoulagat, ag o sevel ane entrezeg an env, e respondas evel-hen : « Ar bed-man nen de ket al lec'h dimeus an evurusdet, mes dimeus al labour ag ar boan, en pehini en deus on Zalver gouzan-vet kement a outrajo ag a zouffrano ; pa c'he bet mervet en eur feson ken dizenorabl ewit on zilvidigez. Ar re a so karet gantan a gle kaout lod en e boagno ag en e groas. Ma Jesus biniget ! e eo ma c'harante, e eo ma fasiantet ! E eo en deus dre e c'hras roet din da danva deus e win c'hoëvr. Ra vezda virviken biniget e hano zantel. »

Ari oa evit an Autro Doue ar c'houls da rekompansi ar vertu deus e servijerez. Baronet ar vro ag an oll noblans a disfazias ar c'hont a Wengamp, ag a reas dean ar rebecho a verite. Doue a douchas kalon ar prins kez-ze. Dont a reas da anaveout pegen mezus a oa bet e gundu en andret e briet, ag a pegement a skandal e oa bet kiriek dre an oll vro. Kompren

a reas ie penos e oa ezomp deus eur reparation publik ewit fauto a oa bet brudet dre an oll Vreiz. Antren a eure e kambr ar gontez zantel, e benn noas; ag o vean en eum lakeet oar e zaoulin e kichen e gwele, e c'houlen-nas pardon diganti. Franseza a respondas ker-kent : « Ma autre a ma mignon ker, o pardo-» ni a ran a greiz ma c'halon. Stanket o taero; » rag goud a ran na ne ket deut an drouc'k-se » deus ac'hanoc'h, hogen deus a enebour ar » bed oll, dre men deus anvi ous ar mad ag » an evurusdet a glaskomp. Nen deus ken » c'hoant nemert da lakat trous, brezel a diz- » union dre oll, evit miret na deufemp da ober » vad, ag on dougen da bep sort drouk. Evi- » don-me, en assuri a ran dec'h, ma autre a » ma mignon ker, me o servijerez dister, pe- » nos nen don bet manket biskoas dam dever » en ho kever, a na meus biskoas komzet penn- » ous-penn gant goaz ebet. Na gredet ket e ven » bet anval ous ar groage goal gomportet; ag » o peet gwelloc'h ompinion divoar ma fenn. »

Ar prins, o klevet ar c'homzo-ze, a skuille eur mor a daero, ag a distroas evit mad deus ar zantimancho fal en devoa bet. An Eyuruzes e devoa dre e fasiantet goneet kalon e friet, pehini, divoar neuze, a deuas da vean eur skoer a vertu, ag a reas eur binijen galet, o iun, o tougen ar saë ag ar gouris reun, ag o c'hober euvro oll a binijen.

Doue a rentas prest goude-ze ar iec'het da Franseza, ag en kastel Gwengamp a oë gwelet o ren ar c'haéran vertuio kristen, pere en rente hanval ous ar gouent ar gwellan reoliet. Chetu aman ar pez a lavar Albert a Vontroulez : « Pezr a Franseza a save bemde da beder heur, » a daoulinet en o orator, e lavarent o offis gant » kals a devosion. Goude-ze e rent eun heur a » orezon a galon deus a behini ar sujet a vije » roët de gant an belek a vije e dro dizerviji » en peb sun orator ar prins. Da c'hoëc'h » heur e klevent o daou an overn, en pehini a » gichen ar *Sanctus* beteg ar gommunion, e » skuille Franseza kement a daero ma teue ar » re ar muian ien en servij Doue da zantout » o c'halono tommet a zevosion. Pa vije ed e » friet emez evit en eum reï dar zoursi deus e » affero, e chome en e chapel da bedi Doue, » nemert dont a raje eun dra poëzus a presset » benag de distrei; chom a re er chapel epad » an ol overenno a vije lavaret enni, a pa vije » ari an heur deus an overn bret en ilis ka- » thedral, pe en ilis parous, mont a re da » glewet an offis divin. Goude e fret, pehini » a vije bepret moderet bras, e devez a vije » impliet o labourat assamblez gant merc'het » e fales. Bizitan a re hospitalio an dud klan » ag an dud lor, o lakat e zoursi da c'hout » a bi o dije aoualc'h a lienac'h, a veubl » ag a dreo all a bere o dije ezomp. Bean

• e oa en gwirione mamm ar bobl, patronez
• an dud reuzeudik, magerez ar beorien.

Adalek ar bla 1443, Pezr a Franseza o devoa groët eur fondasion a choazet o be da vean interet en ilis deus a gouent ar chaloniet en Nanvnet. An ilis-ze a oa er ger a Nanvnet al lec'h ar muian ansien ag ar muian henoret dediet dan Itron Varia, a gallout a heller kredi hep mar ebet o devoa an daou briet iaouank groët ar choas-ze dre eur zantimant a devosion en andret ar Werc'hez zakr, dre ma e zellent ag e c'harent evel o mamm. Dre ali Franseza, Pezr a reas hadsevel a grenn ar c'heur deus ar gouent, ag er bla 1447 a oe groët eur be evite o daou, evel eun testeni deus ar garante ag an union vad a oa entre e, a deus ar bromesse o devoa groët an eil d'igile, pa vije maro unan ane, na zimeje ket an ini a chomje oar an douar da divoean, mes ma c'hantreje en eur gouent, pe da viana ma virje ar chastete barset ebars er bed.

Ebars en act a fondasion-ze, groët en kouent ar chaloniet, e lennomp serten treo a bere e kavan mad parlant aman. Diskoë a reont dimp e plije da Franseza a de friet ar c'hijo kos pere a ve miret gant ar bobl fidel a ligne en ligne, ag a deu da vean akustumanso chouek evit ar vue gristen, o tont da zantifian an oll deio deus ar zun. Fontet o devoa eun overen bemdeïek en ilis an Itron-Varia. Dar zul e vije

lavaret en henor dan Dreindet zantel, dal lun en henor dar Speret-Zantel, ar meurs a oa goëstlet dan Aéle zantel, ar merc'her da zantes Anna, ar iaou da zant Sébastien; dar goëner e vije lavaret overen ar Groas zantel, a dar zdorn ini ar Werc'hes Vari. Gwelet a reomp aman cuvro a devosion deus a bere darn a zo c'hoas miret en on amzer. Ag en na blij ket c'hoas hirie an de dar Vretonet an henorio rentet da zantes Anna, evel ma plije pevar c'hant vla zo dar c'hont a dar gontez a Wengamp?

Epad an amzer ma oa Pezr a Franseza ous en eum dougen ag ous en eum ankouraji an eil igile da gundai assambles cur vue zantel, meur a dra a oa bet c'hoarveet en Breiz. An duk lan V a oa maro an triouac'h a vis eost, er bla 1442, eun neubeut arog eureut an Evuruzes. Lezel a re voar e lerc'h tri mab : Fransez, e vab enan, pehini a bignas en e c'houde o ar an tron a Vreiz; Pezr, an eil, priet on Evuruzes; a Jilles, ar iaouankan ane. Ar prins diwéan-man en devoa en e doare fesonio agreabl, mad e oa da c'honit kalono an dud dre e speret lemm a joaüs, dre e vaillantis ag e gourach er brezel, dre e galon vad a prest da rentan servij. Mes e garakter a oa buanek a transportus, bean oa leun a ourgouil, a na helle ket treec'hi oar ar goal decho-ze. Na blije ket dean al loden en devoa bet digant e dad,

en eum glem a re a vouez huel, ag e tougas e glemo beteg Heri VI, roue a Vro-Sauz. Neu-beut amzer goude-ze e c'hoanteas dimeï gant merc'h an autre a Dinam pehini, entre e vado bras all, a oa perc'hen dan autroniach a *Chateaubriant*, ag ober a reas e c'hemer dre ners deus ti e zad, pa oa c'hoas bugel, evit kaout anei en e c'halloout. An dra-ze a oe marteze ar penkaus prinsipalan deus e wall-fin. Eun autre hanvet Arthur a Vontauban, pebini a oa karet meurbet gant an duk Franses, a desire ie kaout ar brinses a Dinam evit priet, ag a lakeas en e benn poursu ar prins Jilles beteg ar maro. An oll obero, an oll gomzo dimeus ar prins iaouank, pehini ne gemere evez ebet, a oe troet en e enep dre gassoni a tromple-rez. An duk Franses a glevq a bep tu penos e vreur Jilles a oa eun den danjeurus evit e stado dre ma oa a du gant a roue sauz : ober a reas e lakaat er prizon, ag e dreti enon gant eur rigor vras epad pevar bla. Oll gerent ar prins kez-ze a gemeras eun drue vras ontan; mes an evuruzes Franseza en eum diskoeas ar muian touchet deus e stad ag a gemeras armuiyan a zoursi evit en tennan a boan. Dre eun effet deus ar vertu a oa enni, pa oa kestion da am-pech offansi Doue a da viret a bec'het ar brin-set gant pere e devoa kerentiach, e kendal-c'has muian ma c'hallas da gomz evit sovetad e breur kaér. Eur veac'h e kemeras an duk a

goste, ag o klask digeri dean e zaoulagat evit diskoe dean pegen injust e oa en andret e vreur, a ze dre alio tud leun a gassoni evitan, e komzas ontan gant kement a ners ma neum gavas ar prins drouk-kontant dimeus e hardiegez, a ma roas urs dei a de friet da gouitad e bales a da zistrei da Wengamp.

Drouk-kasset evelse eur veach, na neum di-gourajas ket. Derc'hel a reas da labourat evit delivrans ar prins Jilles. Skrivan a reas evit seda Arthur a Richemont, jeneral au armeo a Frans, a bete dar roue a Frans e unan. Albert a Vontroulez a assur penos, dre e foursu akedus a perseverant, e teuas a benn da dennan digant Franses kentan an urs da rei e liberte de vreur. An urs-ze a oë roët er bla 1450. Evelse an duk a vije bet en eum viret deus eur c'hrim bras. Allas ! adversourien ar prins iaouank, o woelet ervad e vijent kollet o hunan ma vije roët e liberte dean, a skrivas lizero dindan hano ar roue a Vro-Sauz, adresset, evel ma lavarent, dar prins Jilles, a pere a diskoe penos ar prins en devoa desseigno noasus da Vreiz a da rouantelez Frans. Kemer a rejont o zu evit ma koëje al lizero faus-ze evel dre chans entre daouarn an duk. Kement-ze a oe eur zetans a varo evit Jilles. Franses a gredas neuze parset e oa gouir an oll drouk sonjo en devoa bet di-voar benn e vreur, a rei a reas merko deus ar c'hoant en devoa den eum dizober anean. Ar

paour kez prins a oe neuze laket en kastel *Har-douinaie*, en eur prizon du a tenval izeloc'h evit an douar, a pehini nen devoa nemert eur prenest bian a skoë oar douves ar c'hastel. Essana rejeur da gentan en lazan dre ampoëzon; mes trec'h e oa an ners deus e gorf oar an ners deus ar gwal louzou. Neuse e oë lezet hep tam boët ebet. Eur c'hreg paour divoar ar mez, o vean klevet e glemo, a diskennas evel ma hallas en douves ag a gassas dean epad meur a zun tamo bara da zouten e vue. Hogen ar prins a welas skler e oa ari fin e vue. Pedi a reas ar c'hreg da digas dean eur belek evit jilaou e govizion. Eur relijius Z. Franses, kelen-net ganti, a deuas dar prenest deus e brizon, ag a gassas dean abeurs Doue ar pardon ag an drue a oa bet refuzet dean gant an dud. Er-sin e vourevier en tagas pe en mougas en e brizon ar 25 a vis ebrel 1450. Ar prins drouk-chansus-ze, a dra zur, ne oa ket oll divlam; hogen e iaouankis, ar zoufranco en devoa gouzan-vet, ar maro anduret en e brizon a reas dar bobl kaout eun drue vras ontan ag en zellet kazi evel eur merzer; mes den ebet na skuillas kement a zaéro abalamour de varo evel ma reas Franseza, pehini e devoa klasket muian ma helle miret na vije kometet ar c'hrim-ze.

An duk Franses a oa gant e arme en dro dar ger a Avranches, en Normandi, pa deuas dean ar chelo deus a varo e vreur. O vean

en eum rentet mestr deus ar ger-ze, en eum lakeas en hent ewit mont da Lomikel-an-Trez (en Normandi). Hogen, o vean ari oar an ot, eur relijius Z. Franses a dostaas ontan, ag an duk, o vean chomet de glewet, ar relijius a gomzas ontan evel-hen : « Autro duk, me ma unan a meus kovessel an autre Jilles a Vreiz, o preur, eun neubent deio kent e varo ; a ma c'harguet en deus da zont do kaout, neus fors pelec'h e vijec'h, evit dis-klerian dec'h deus e beurs penos en deus tolet apel deus ar zetans disleal a deus ar maro kri oc'h eus groët dean gouzanv hep sujet na rezon, ag evit o kervel da gom-parissan, a ben daou ugent de aman, dirag tribunal ar Barner just, evit ober dean repa-rasion deus ar feson kri ag injust m'oc'h eus an tretet. Ragse eta, me a ra dec'h ar zinifi-kasion-ze deus a beurs ar prins tremenet deus ar bed-man, ag evel ministr an Autro Doue e c'hon en eum karget da akomplissan an urs-ze, ag e c'hon avis dec'h, autre duk, da zonjal a barfetet an afer-ze, a da bedi Doue da gaout true ouzoc'h. »

Goude-ze ar relijius a jeas en e rout, a kaer a oe klask anean, pa deuas an duk da ober reflexion oar ar pez en devoa klevet, na hallas den ebet gout dre belec'h e oa tremenet. Neuze an duk Franses, elec'h antren gant pomp a triomf en Raon, evel ma oa en zel

d'ober, abalamour dan issu mad dimeus ar brezel, en eum dennas trist, sioul a klany en eur maner en devoa en kichen ker Gwenet. Franseza, o vean klevet e oa klan an duk e breur kaer, a hastas dont deus a Wengamp. Dre e c'homzo mad a touchant e tenas a benn da ober dean en eum zoumeti da volante Doue evit merwel. Digemen a reas da Willerm a Malestroit, eskop Nanvnet, e govesour, dont d'en gwelet, ag en eum brepuras neuze da verval en gouir gristen. Pa oë digaset dean ar zakramant zantel, en eum dolas oar e zaoulin evit adori on Zalver Jesus-Krist, a reseva reas ar gommunion gant eum devosion tener bras. Arog kommunian, o welet eun niver bras a servijerien, a offiserien ag a vourc'hijen deus ar renk kentan, pere o devoa heuillet ar zakramant adorabl, evel ma oa ar c'his en amzer-ze a fe, evit unani o fedenno gant re ar c'hlanvour, e trugarekaas ane, e c'houlennas dionte pardon ag e lavaras de gant eur vouez truezus : « Ma mignonet, ra vez ar stad en pehini e c'hon breman eur gentel evidoc'h. Bet e c'hon o prins ag o mestr, a ne non ken netra. Goude ar gommunion e oe diwisket a lakeet en e wele, a neuze e resevas zakramant an nouen. E angoni a badas c'hoec'h devez, epad pere na baouezas da bedi; ag e zaoulagat a oa zerret a maro, kouls eo lavaret, eme ar Baud, pehini en deus skrivet e vue, ma finve c'hoas

e vuzello evit pronons an hano a Jesus. Mervel a eure an daou ugenvet devez goude an assinasion a oa bet groët dean gant ar relijius en devoa kovesseet ar prins Jilles. An Evuruzes a aziste anean oar e varo. Konsoli a reas Izabel a Skoss, an dukes intanvez, heuil a reas oll obido an duk Franses, pehini a oe interet er c'heur deus a ilis Zant-Zalver er ger a Redon, ag a reas selebri kals a overenno ag a zervijo evit repos e ine. Groët e devoa e c'holl bosUBL evit sovetad bue Jilles, ag evit miret na raje Franses cur c'hrimi ag a vije dean eur sujet a remorcho bras a gonsians. E c'harante a heuillas ane goude o zremenvan, ag implori a re evit an eil ag egile ar vizerikord a Zoue.

III.

An Evuruzes Franseza, dukez a Vreiz.

Frances kentan o vean maro, e vreur Pezr, kont a Wengamp, a herite de gurunen, ag evelse, dre urs ar Brovidans divin, on Evuruzes a bignas voar an tron a Vreiz.

Pezr a oe kurunet en ilis kathedral a Raon, en mis goëngolo 1450. An oll noblans deus ar vro a diredas da azistan er seremoni solemnel-

ze. Arthur a Richemont, jeneral deus a oll armeo Frans, eont dan duk Pezr, ag en devoa groet dimi e nis gant Franseza, a oe pedet da zont, ag en eum rentas da Raon en okasion-ze, rag bean en devoa eur garante a dad evit an duk ag an dukes neve.

Goude-ze Pezr a Franseza a neum rentas er ger a Nanvnet en pehini e c'hantrejont gant kals a bomp, a gante bepret o contr Arthur. An oll dud a ilis deus ar gathedral a deuas do rankontr en prosession, o tougen ar relego zantel. Zon a re an oll gleier ker, ag eun tantat a joa a oe allumet oar blasen Zant-Pezr.

An duket a Vreiz, goude bean kemeret possession deus an dukach, o devoa eun never da ober en kever ar roue a Frans. Dre an act-ze, hanvet *goazoniez*, e c'hanzavent e oa ar roueze a us de, ag e oaïnt oblijet da zouten e gauz pa en dije brezel. Pezr a ieas da gaout Charles VII pehini a oa en amzer-ze er ger a Monbazon, en Tourenn, ag eno e oe groet an act-ze a voazoniez, an tri a vis du 1450. Na ankoeas ket ie da heuil uzach an duket a Vreiz a oa bet arog dean, o kas kannadet, da lavaret eo mes-sajerien, dan Tad zantel ar pab Nikolas V, evit ober e zoumission dean evel dar chef a dar pen deus an Ilis katholik. Ober a reas a neve ar me-mes act a zoumission, er bla 1455, da Galist III, pehini a oe pab goude Nikolas V. Chetu aman

ar c'homzo kaér a lennomp er gelennadurez en devoa roet de gannadet :

« Evit rentan testeni on deus resevet ag e possedomp dre volante Doue an autroniez ag ar brinselez dimeus a Vreiz, ag e c'chap-parchant ouzimp hepken, a na nint da den all ebet, abalamour don gwirio souveren ag hanval ous gwirio eur roue, gant an oll zantimancho a respet ag a humilite a gleomp da gaout en kever Doue, roet ag otreet on deus dre al lizero-man, reï ag otrean a reomp breman evidomp, evit on bro ag evit on oll zojidi a Vreiz, an oboissans gwirion, spisiañ ag hep digare ebet, evel bugale dan Ilis, don Tad zantel ar pab Kalist trede, pab en amzer-man ; o kredi a galon ag o tiskle-rian a c'henno penos e c'he e hepken ar gwir vikel da Zoue, ar chef ag ar pastor kentan dimeus an oll Ilis katholik ; a prometi a reomp, en fe a brins, da vean fidel dan Tad zantel en keit a ma vevo a ma reno er bed-man ;... da vevan a da verval ebars er gwir lezen a fe katholik, evel ma kle eur bugel humbl a devot d'an Ilis katholik. »

An duk Pezr a lakeas e zoursi kentan da ober eun enklask evit ma vije poursuet a punisset muntrerien ar prins Jilles e vreur, a Franseza, pehini, daoust pegen mad a debonner e oa dre natur, a oa koulskoude ferm pa oa kestion da rentan justis vad, evel ma c'he gleet

dar re o deus karg ag otorite, a dougas ec'hunnan ag a gourajas e friet da boursu an affer-ze.

Er bla oarlerc'h Pezr a Franseza a lakeas en o bolante exekuti ar pez en devoa an duk Ian V, o zad, rekommendet arog mervel oar zujet e ve. Ar prins-ze en devoa bet epad e vue eun devosion tener evit Z. Ervoan Helouri, ar zant bras-ze deus a Vreiz, maro er bla 1303. Groët en devoa zevel en e honnor eur chapel en ilis kathedral Landreger, hanvet c'hoas breman *Kœur an Duk*, ag eur be evit lakat e relego. Groët en devoa en ilis-ze eur fondasion, ag en penn an act e lennet ar wëstl touchant-man : « Dre ma bolante ma unan, ag abalamour dan devosion vrás a meus evit an autre zant Ervoan, a behini ar c'horf a so interet en ilis Landreger, on deus kemeret a choazet, a c'hoas breman e kemeromp ag e choazomp an ilis-ze evit bean interet enni, mar be bolante Doue. » Ar prins a varvas eur bla oarnugent goude, ag a oe interet en ilis kathedral Nanvnet en kichen e dad. Hogen an eskob a Landreger ag e chabistr chaloniet a c'houlennas ma vije rentet do ilis korf an duk, evel men devoa rekommendet e unan ; an Nanvnedis na felle ket de konsanti da gementze. Ar proses a oe douget dirag ar parlament a Vreiz, pehini a lakeas ar gwir deus koste Landreger. En kommansamant ar bla 1451 e oe zavet deus an douar korf an duk lan, a la-

keet entre daouarn ar re a oa bet deputet evit se gant chaloniet Landreger. Pezr a Franseza a Amboaz a heuillas gant devosion ar relego ker-ze, o reï dar bobl, dre kement bro a dremenent, ar skoër deus ar respet ag ar garante o devoa evit o zad. En oll gerio, bourko a parojo a neum gave oar o rout e teue eun niver bras a dud da unani o fedenno gant o re, ag e vije lavaret overenno a servijo evit ine ar prins desedet. Gwëlet a rer c'hoas en ilis Runan, eur barous a so oar an hent bras koz entre Gwëngamp a Landreger, eur be zavet evit miret ar sonj ag an testeni deus ar chans e devoa bet an ilis-ze da resev enni a da viret enpad eur pennat amzer relego an duk Ian. Oar ar be-ze e weler reprezentet, en mein, portrejo an duk Ian ag an dukes Janet e briet. Ian V a oe interet en chapel Z. Ervoan, en kichen ar zant-ze en devoa kement henoret epad e vue.

An duk Pezr, hanvet gant e bobl an duk mad, ag an dukes Franseza en eum roas a neuze dar pratik dimeus an devosion ar muian birvidik. Er bla memes ma pinjont oar an tron, e tigoeas ar jubile otreet evit ar bed oll gant ar pab Nikolas V, ag evel men lavar a re deus skrivet an histor deus an amzerio-ze, an duk ag an dukes a c'honeas an induljansze gant kals a devosion ag a skoër vad evit ar bobl ag an noblans.

Nen deus ket bet biskoas en Breiz eur ren muioc'h evurus a muioc'h respetet evit ini an duk Pezr II. Red eo koulskoude anzav penos, mar en devoa ar prins eur gwir vertu a kals a c'hoant da ober vad, nen devoa ket an natur dreist ordinal-ze pehini a ra dar brinset souveren bean remerket en touez ar re al. Ar zanteles dimeus e briet eo a rentas e c'houarnamant eurus. Ar vertu deus an dukes zantel, ag al lod e devoa dre e c'halio mad en gouarnamant an dukach a Vreiz a so skler a patant ebars en histor deus ar vro-man enpad ec'h amzer ; ag an alio mad-ze, roet gant eun ton humbl, dous a modest, o devoa, dre an humilité ag an dousder-ze memes, eun ners ag a drehe ous gement a stourme onte.

Eur peuc'h kasi parset a renas en Breiz din dan an duk Pezr II, pehini a neum diskoeas bepret en andret Charles VII, roue a Frans, leal a prest da rentan servij. Kas a eure dean e varheriou wellan evit en zikour da c'honit ar brovins a Guienn oar ar Sauzon, ag evit o c'has emes deus ar rouantelez. Evelse e oe peurachuet ar pez a oa bet komanset ugent vla arog gant Janet d'Ark. Kement o deus skrivet an histor a Vreiz no deus nemerteur vouez evit assuri penos an duk Pezr en eum gundue en oll afferio-ze dre an ali a roe dean en partikullier an Evuruzes ; ag evelse e wéloomp penos, evit lakaat fin dar brezel ken hir o devoa ar

Fransijen a enep dar Sauzon, on dukes zantel a gontribuas evit eul loden vad dan triumph dens a rouantelez Frans. Leveromp eta penos ar fe katholik e devoa inspiret dar vesserez paour a denvet a dan dukes iaouank aseet oar an tron a Vreiz ar memes zantimancho a zel ag a fervor evit ar mad deus ar vro. Hogen, Franseza a zikouras ar Fransijen muioc'h c'hoas dre e fedenno evit dre e c'halio mad. En keit ma oa an armeo o kombati voar ar blenen, hi a skuille daero dirag Doue a groet a vije, oar e goulens, prosessiono a pedenno publik dre an oll brovins a Vreiz.

Ebars er gouarnamant deus ar vro ispisia a oe zantet an nerz leun a dousder deus a vertuio an dukes. • Doue, eme Albert a Vontroulez, en eum servijas deus ar brinses-ze evit lemel ar goal gijo a oa en Breiz, a lakaat enni an evurusdet ag al levez goude an oll reujo ag an oll baourente a oa kent. An duk e friet, o wélet e oa kunduet gant Doue, a gemere kusuil diganti, ag a heuille e c'has vis en e oll afferio. • Red eo ie lavaret e oa e gomportamant dign deus eur priet ken zantel. Ar veach gentan ma talc'has ar stado deus ar brovins, ar chaneiller a Vreiz a disklerias deus e beurs er c'hentan devez • penos e c'hansave e teue dean digant Doue e autre niach ag e oll veli, a penos, evit lakaat rentan da bep ini justis vad, en devoa assamblet

• ar parlamant a Vreïz, dre ar c'hoant en de-
• voa da gontanti a Doue ag an dud ; ag en
• graje c'hoas en amzer da zont ken fidel a
• ken akedus, na vije ket a dale da ini ebet
• deus e zujidi da jouissan deus e oll wirio.

Pezr a oë fidel dar promesseo-ze ; a bep bla
a vije dalc'het ar stado a Vreïz komposet, evel
oll assambleo kristen an amzer, dimeus an tri
urs : an dud a ilis, an noblans ag ar bobl,
hanvet an trede urs. Dre ar votamant, da lava-
ret eo en eur reï o mouezio, e teue an tri urs-
ze da zével an truajo ag ar gwirio nesesser evit
ar gouarnamant. Enon a vije peur glozet an
afferio a justis a vije appel ane er parlamant ;
a tretet a vije deus kement a zelle stad jeneral
an dukach.

En eun okasion ispisiañ e oe gwelet pegen
bras e oa gallout on Evuruzes oar speret an
duk e friet. Ar brezel a Normandi, en amzer
an duk Franses kentan, en devoa roet lec'h da
gals a dispinio, ag ini ar Guienn a oa prest da
reï lec'h da gals a dispinio neve ; Pezr a sonjas
goulenn truajo dreist ordinal digant ar stado
assamblet en Gwënet er bla 1451. An urs a oa
bet skrivet hep gout doare dan dukez. An Evu-
ruzes, o vean klevet ar c'helo, a ieas da ran-
kontr e friet er momet ma retorne dious ar
parlamant de bales gant ar brinset, an autrone
ag ar breladet a re dean kompagninez. Goulen
a eure ma teuje Pezr de jilaou a goste, a neu-

se e tiskoëas dean skler, mes ie gant dousder,
an drouk bras e raje dean he unan, ma lakaje
oar ar bobl kargo neve. Ober a reas dean gwe-
let penos ar re o devoa he aliet da gement-se
no devoa zoursi ebet da greski he denzor, mes
kentoc'h den eum binvikaat ho unan divoar
goust ar bobl ezomek ; penos he talvee muioc'h
dean bean karet gant he zujidi evit kaout an
holl denzorio deus ar bed, hag e ve muioc'h as-
suret stad eur rouantelez dre garante ar bobl
evit dre vado gwalakuizitet. Pezr a henillas avi-
jo Franseza ; na oe gir ebet ken deus an truajo
neve, bag an holl Vreïzis, o welet ar garante
hag ar zoursi e devoa an dukes zantel evite, a
zellaz aneï mui ous mui evel ho madoberou-
rez hag ho mamm.

Hogen, mar boa hon Evuruzes ken zoursius
deus a vad tamporel ar vro, pegement e poe-
zas muioc'h c'hoas he c'halio mad oar afferio ar
religion er brovins a Vreïz. • Teul a re evez
bras, eme Albert a Vontroulez, evit na vije
lakeet da eskibien, da abadet ha da bersonet
nemert tud a gals a skiant hag a religion ; la-
bourat a reas evit adlakat ar reolen vad
etouez an dud a ilis, ken ar re a vije karget
deus ar paroujo, ken ar re a veve er c'houen-
cho ; ha lemel a eure deus ar vro ar c'his kon-
daonet gant an Ijis da reï dar memes ini ous-
pen eur benefis gant karg a ineo. • Unan
deus a obero kaëran an Evuruzes, a oe ka-

nonizasion zant Visant Ferrier. Lavaret on deus dija e devoa Janet a Frans, he mamm gaér, erbedet a rekommandet dei arog mervel na ankouaje ket ar servijer bras-ze da Zoue, ha ma labourje evit brokuri he c'hloar. Franseza, dukes a Vreiz dan oad a dri bla oarnugent, e devoe sonj deus ar bromesse e devoa groët pa oa c'hoas bianik. Dre he c'havis e oe galvet ar chabistr jeneral deus a urs zant Dominik da neum assambli er ger a Nanvnet er bla 1453, evit en eum intent da c'houd petra vije da ober evit ma teuje ar Pab da ganonizan, da laret eo da disklerian zant ar belek zantel-se, a oa bet ken brudet he zantelez dre an holl Europ, ha da lakaat ar gristenien d'he henori evel eur zant.

Da Franseza eta ba dan duk Pezr e teu an honor da vean kommanset an affer bras-ze. Ar pab Kalist III, goude bean laket ober an enklasko ordrenet dre lezenno an Ilis en Spagn, en Itali, en Frans hag en Breiz, a reas ar seremoni solemnel deus a ganonization zant Visant Ferrier en ilis ar Vatikan a Rom, de oël an ebrestel zantel Pezr ha Paol, an nao voarnugent a vis even 1455. Ar bla voar lerc'h, ar Pab, pedet gant an duk Pezr, pehini en devoa kasset eur c'hannad spisial da Rom evit-se, a roas da eur c'hardinal ginidik a Vreiz, Alan a Goëtivi, arc'heskop a Avignon, ar garg a *legat a latere*, da lavaret eo kasset dre eun urs spisial deus ar Pab gant pouario dreist ordinal,

evit digeri be ar zant, hag embann ar *bull* pe al lizer apostolik skrivet dan holl Ilis katholik, evit reï-da anaveout e oa bet Visant Ferrier kanonizet, da c'hout eo diskleriet zant. An de-se a oe en gwirione eur goël partikulier evit an holl vro a Vreiz. Ar Parlament en devoa roët urs ma vije zavet pemp diner oar pep tiegez evit harz ous an dispigno nesesser da celebri al lit bras-ze ; hogen len a reomp ebars el levrio deus an amzer-ze e oa ken bras an devotion evit zant Visant Ferrier ma roas an darn brassan deus ar penno tiegez an antermuioc'h evit na oa goulennet digante.

Ebars er goël pe al lit-ze deus a *ganonization*, pehini en devoë lec'h ar pevarvet pe pempvet deves a vis even 1456, en eum gavas an nao eskop deus an dukach a Vreiz gant es-kibien all divoar dro, an holl abadet deus ar c'houencho, hag an noblans deus ar brovins ; ha nen de ket possabl niveri ar bobl en eum dastumas en Gwenet evit kemer lod en triumph deus ar servijer Doue. Zant Visant a oa maro er ger-ze ar pemivet a vis ebrel 1419. Na oa eta nemert seiz vla ha tregont aboe ma oa eet deus ar bed man, ha gant se en eum gave en dese en dro da ilis kathedral Gwenet meur a vil den hag o devoa gwelet ar zant-ze en he gozni o vont voar eun azen dre ar bourko hag ar vilajenno, o tiski dar vugale ha dar bobl munut ar *Bater*, an *Ave*, ar *Gredo*, gant gourhe-

meno Doue ha re an Ilis, hag o reï e vennos dar re glan dre ar c'homzo touchus-man : « Plijet gant Jesus, mab Mari, silvidigez ha mestr ar bed holl, pehini en deus groët dec'h kavet ar fe katholik, ho miret er se zantel-ze, ho rentan evurus, hag ho parean, mar ge he volonte, deus ho klenvet ! » Alies bras an Autro Doue, dre ar pedenno ken servant dimeus he zervijer, en devoa groët burzudo admirabl. Ar zonj a gement-se a oa c'hoas beo ; ha Doue a oar pebez joa a oe dan holl bobl, pa deuas ar c'hardinal legat Alan a Goëtivi, goude bean selebret eun overen solemnel, da ober embann en triiez pe tri langach, en latin, en brezonek ag en gallek, an *dekret a ganonization*, da lavaret eo an urs deus a Vikel Jesus-Krist evit disklerian e oa antreet Visant Ferrier en rouantelez an env. Al legat a roas en donezon dan dukes evurus eur bis deus ar zant neve, he vonet a doktor hag he c'houris ler. Franseza a viras gant pep karante ar relego zantel-ze, hag ho lezel a eure dre destamant en kouent ar C'hoëjo en pehini e varvas (1) ; ha chetu breman hon Tad zantel

(1) Miret a rer c'hoas en konent ar *Providans-Vras* a Naovnet relego presius zant Visant Ferrier, pere a oa bet kuzet gant leanezet kouent ar C'hoëjo en amzer ar revolution vras : ar chapelet koat roet gant zant Visant dan dukes Janet a Frans, pehini, oar e maro, e devoa he roët dan evuruzes Franseza ; kaloten gloan ar zant, he c'houris ler, hag eun tam lien bordet gant eur frainj neut, hanvet gant al leanezet *mouchouar* zant Visant.

Pii IX, o vean deut mad dean on mennat, a otre dan evuruzes Franseza an henorio rentet dar zent, evel men deus gweajal ar pab Kallist III kanonizet ha diskleriet zant an den zantel Visant Ferrier, evit ar brassan levenez deus hon tado. Evese e teu ar zantelez da chom evel eun heritach en Ilis Jesus-Krist evit reï joa ha ners dan ineo fidel ; hag ar Vreïz, bepret katholik, a drif gant levenez, pa oel he dukes ger kurunet gant ar zent, evel ma c'he bet he c'hunan karget a joa, pevar c'hant vla so breman, o voëlet glorifian ar brezeger bras dimeus hon bro.

Eun dra gaërm gwelet an Evuruzes oc'h implian he gallout a dukes evit dont a ben deus an euvro bras-ze, evit prokuli mad an Ilis, ha mad he bro ; hogen bean ec'he dousoc'h ha profitaploc'h dimp he c'ontempli o pratikan ar vertuio humbl a didrous a gle bean al loden deus eur c'hrëg kristen e kenver he zud ha kement a zo en dro dei.

Franseza a gare meurbet ar beorien ; ha bean e oa deus ane pere a oa an objet spisial deus he zoursi karantezus, da c'houd eo, ar beorien mezus, an tiegezo a noblans pere dre wal d'arvout pe gwal fortun a oa koëet er stad a baourante. A wejo, dre voyen tud fur hag a wic tevel, e kasse de en aluzon sommo kaërt a arc'hant, ha wejo ie e choaze bugale ar famillo nobl hag ezomek-ze evit ho lakaat entouez offiserien he

fales, hag e roe de gopro bras da c'halloù zouten ho zud.

Gant ar beorien mezus, an dud laour a oa ie an objet a garante spisial evit an dukeszantel. An doualagat deus ar fe a re dei gwelet enne anvalidigez Jesus lezet hep zikour ha goloët a c'houlio en he bassion. Kemer a re eta eur zoursi a vamm deus an dud kez-ze, hag evit prokuli de, bete gonde he maro, an holl zikourio o devoa eomp, e fontas evite hospitalio spisial, hag e roas peadra da antreteni tud a relijon do frederian. Unan deus an hospitalio-ze evit al lornez a oe fontet ganti en penn ar ger a Nanvnet, ha dre enon e kommansas da gentan an hospital jeneral deus ar ger-ze, hag a sohanvet breman ar *Sanitat*.

Lenn a reomp ebars el levrio deus an amzer-ze eun dra hag a diskoe dimp gant pebes karante leun a basiantet en eum roe hon Evuruzes da serviji ar glanvourien. Eur c'hreg paour, pehini e devoa tremenet he bue oar dro an dud klan, a deuas paralitik en he c'hozni ; ha pa ne devoa na kerent na mignonet, en eum gaout a eure neuse dilezet a gress. Franseza, o vean klevet en pe stad a oa ar paour kez klanguourez-ze, prest dre ar vizer da goean en disesper, a reas kerhat anei, da vean lojet en he fales, hag en deün en eur gampr tost d'he c'heni. En eum lakaat a eure da c'hardianeZ an ini goz-ze, ozan a re dei he frejo, ha rei dei da zibri evel da

eur bugel bian. He bizita a re a amzer da amzer oar an de, ha kargan a reas diou deus he servijerezet da evessat anei ha d'he serviji en noz. Kas a re ar relijiuzet hag an dud devout a due dar c'hastel da gampr ar glanvourez evit he gwelet, a lavaret dei komzo mad evit he c'honsoli hag he c'hankouraji. Ar glanvourez paour-ze e devoa eun humor grignous ha dies da gontanti. Pa due an dukes vad da breseg dei ar basiantet en he foagno, e responde dei gant eun ton dic'hras ha drouk-kontant : « Kemer pasiantet, itron, kemer pa- siantet ! tra ezet da lavaret mes dies da ober ! » Neuse an Evuruzes, hep lavaret gir ebet evit rebech dei he drouk responcho, a disroë da gomz ous ar merc'het a oa ganti : « Doue, emei, en deus digaset dimp ar glan- vourez-man evit rei dimp sujet da gaout , muioc'h a verit ha da ober euvro a garante. » Franseza ne oa c'hoas nemert itron a Wengamp pa e devoa kemeret en he zi ar glanvourez paour-ze ; hogen pa deuas da vean dukes a Vreiz e c'has a reas ganti, hag e talc'has da gaout zoursi anei beteg an de deus he maro. Ille c'hasistan a eure en he zremenvan, oc'h inspiran dei ar zantimancho gant pere e kleer resev ar zakramancho deus an Ilos. Pourvei a eure d'he c'hinteramant, ha lakat selebri an offis divin evit repos he c'hine. Exempl kaer deus ar gouir garante pehini a ra dimp gwelet

ha serviji Jesus-Krist er beorien, hep ma ve netra kapabl don skouizan na don distrei deus ar mad a reomp.

Ar garante hag an disprij deus a bompo ar bed a gle en eum gaout assambles en ine kris-ten ; rag na hel ket an den dioueret ar pez a ve eomp evit zoulaji an dud ezomek , ma fel dean ober dispigno bras evit heuil gijo ven ar bed.

En amzer an evuruzes Franseza , ar guiskamancho pompus a oa kiriek da gals a goustant en tiegezou. An dukes vad, er c'hontrel, a gare an habijo simpl ha modest. Eun devez c'tigoeas dei klevet en ilis kathedral a Wenet eur preseger brudet bras en amzer-ze, pehini a gomzas gant kals a ners a enep dar gouiskamancho monden - ze, a vije impliet evit o c'haout sommo bras a arc'hant, hag a disklerias na helle ket kompreñ e krede ar groage troet gant ar vaniteo direzon-ze mont da ressev Jesus-Krist dre ar gommunion, ar mister dimeus on Zalver kuset hag humiliet er sakramant adorabl. Ar zermion a douchas beteg ar beo kalon Franseza , pegen pel benag ma oa da veritout ar rebecho en devoa groet an doktor-ze dar merc'het leun a garante ar bed. Mont a reas diustu goude ar zermion da gaout an duk he friet, hag en pedas da bermeti na dougje ken a ornamancho en tuont dar pez a vije gleet. Pezr a respondas dei penos , a dra zur , e

c'heuille en he gouiskamancho an holl reolio deus ar vodesti gleet dar gristenien , memes en deio ma vije ret dei en eum fichan herve he renk ; hogen , derc'hel a reas kement oar an duk, ma konsantas e c'heuilje oar ar poent-ze ar pez a inspirje dei an Autro Doue , ha ma neum wiskje en eur feson muioc'h modest c'hoas evit ne devoa groët bete neuze. « Ma mignonez ker, a lavaras c'hoas an duk, po c'heus aon rag ar vanite , ha pa c'he troët evelse o tevosion , o pedi a ran da ober pep tra gant ratoz vad ; rag ma chom ennoc'h an disteran fulen a vanite , gwelet a refet an dizurs o kreski arog eur bla a c'hann . » Diwar neuze ar vodesti a viras Franseza en he feson den eum wiski a oe eur brezegen muioc'h nerzus evit holl zermonio ar veleien. An holl a c'hoanteas en eum skouerian oar an dukes zantel, hag eur chanjamant krenn a oe goëlet hag en touez itronezet ar pales, ha beteg dre an oll Vreïz.

An darempred deus an exersiso a relijon a roe dan Evuruzes an ners da bratikan ken parset an oll deverio deus he stad. Ar fe a oa don en he c'halon, diskoe a re he respect evit an Autro Doue dre an aket e devoa da lenn ar Skriturio zakr, ha prezegerien an Ilis na hellent ket kontanti ar c'hoant e devoa da jilaou komzo Doue. Ken attantif e oa epad ar zermion ma zeblanti he speret ankouaat kement a

oa en dro deï evit zonjal hepken er gouirio-neo zantel a vije prezeget er gador. Eun devez goude bean en eum antretenet eur pennad mad a amzer gant eur predikator leun a skiant oar sujet eur zemon en devoa groët en he frezans, en eum zantas ken anflamet a garante evit an doktrin zantel, o komprenn dre sklerijen ar Speret-Santel exelans ha genet al lezen gristen, ma lavaras a vouez huel : « O Jesus ! pegen dign a drue eo ar re no deus ket karante Doue en ho c'halon, pa c'heo gouir penos e c'hallout a so treec'h da gement tra zo tout, petra benag ma zeblant tenn ar pratik dimeus he lezen. »

En amzer ma veve an dukes evurus, ar servor deus ar gristenien a oa ieneet bras, ha na wëlet nemeur o tostad alies ous taol ar gommunion. Franseza, kelennet ha kunduet gant ar Speret-Glan, a geve he brassan boneur o tostad ous ar zakramancho, evel an holl ineo zantel pere a oar e c'hint ar zourcen deus ar graso presiussau. An ardor-ze a devosion evit ar zakramant adorabl deus an Auter, hag a oa enni adaleg he c'hentan bu galeach, a veritas dei an eur vad da ober he c'homunion gentan dan oad a bemp bla. Gant an oad e kreskas mui ous mui an devosion-ze en he c'halon. Adaleg ar blavejo kentan ma oa dimeet, ar gontes iaouank a Wengamp e devoa groët eviti he c'bunan eur reolen a vue dre behini e devoa rezolvet kovesaat ha kommunian da neubentan

pep pemzek de ; hag en em disposi a re da gement-so gant kement a barfetis ag eun devosion ken tener, ispisial evit ar goëlio bras, ma vije gwelet holl raviset en Doue, hag an daëro o redek deus he daoulagat.

Ar misterio dimeus a vue on Zalver, selebret pep bla gant an Iis, a re d'he c'halon tomman gant ar brassan servor. Karet a re dreist pep tra misterio ar Mabik Jesus. « De Nedelek, eme Albert a Vontroulez, Franseza a gemere eur bugel paour benag ; en gouiskan a re penn da benn gant dillat neve en henor da Jesus-Krist on Zalver ; ha gant eur joa ag eul levenez holl spirituel e lavare : « An inosant bian-ze a dalc'ho evidomp er bla-man lee'h ar Mabik Jesus. »

Pep bla, da iaou amblit, e oalc'he hag e poke gant kals a humilite ho zreit da bemzek plac'h iaouank ; goude-ze e serviji ane ous taol, hag e roe da bep hini ane pe arc'hant pe eur roben wën.

Pep gwener, epad ar bla, e roe ho leïn da bemp paour en henor da bemp gouli hon Zalver, ag ho serviji a re he c'hunan gant zantimancho ken bras a humilite ma oa anat dan holl penos he fe a wele Jesus-Krist he unan en personach ar beorien-ze. Goude ho leïn e roe da peb hini ane pemp pez moneï hanyet en amzer-ze *blanko munut*. Pa oe deut intavez, ous-penn an cuvr-ze a garante, e iune pep gwener,

ha na debre boët nemert goude bean zervijet ar beorien ha hi oar iun.

Ar zent o deus bet a viskoas eun devosion vras evit Mamm Doue. An nep na man ket en poan da garet ha da enori Mamm Jesus na hel ket kaout eur gouir garante evit Jesus. An evuruzes Franseza e devoa eun deneridigez a vu-gel evit ar Werc'hes zakr. Divezatoc'h e wël-fomp an eï ous en eum gonsakri da Zoue en urs Karmes, pehini a zo, dreist an urjo all, urs Mamm Doue. Dija on deus gwëlet pegen bras e oa he devosion evit ilis an Itron-Varia en Nanvnet. Pa vije er ger-ze, e visite kazimant bemde al lec'h zantel-ze. Karet a re ie meurbet ar chapel deus an Itron-Varia Kelo-Mad er ger a Raon. « An duk mad Pezr, hag an » evuruzes Franseza, eme Albert a Vontroulez, » a gare kement ar chapel biniget-ze ma tre- » menent enni kals a amzer bemde, ha ma ro- » jont dei ornamанcho ar re gaëran. » Er bla- vejo diwezan deus he bue, Franseza en eum implias muian ma c'hallas, gant an den vene- rabl Alan ar Roc'h, da lakaat ha da greski dre holl an devosion dimeus-ar Rozera zantel.

An dukez zantel e devoa ie eun devosion spisiaal evit Z. Franses a Assiz, he fatron; hogen he devosion evit zantez Ursula hag an uneck mil gwerch'hes merzeriet ganti a oa trec'h dan im e devoa evit ar zent all. Pep merc'her e re selebri eun overen en ho honor; hag ar pratik-zea

blijje kement de c'halon ma reas en intan- sion-ze eur fondasion evit ma vije lavaret da viken eun overen bep gwener en ilis ar Char- treuzet a Nanvnet. Pep merc'her ie, evit he- nori an unek mil merzeres-ze, e roe o leïn da unek plac'h bian. Ec'hunnan e servije ane ous taol, hag e roe d'he peb a bemp *blank munut*.

Franseza, ken fidel ha ken tener en servij Doue, a oa ie eur zujet a levenez hag a dudi evit an holl vempro deus a famill an duk. Ille mamm, Mari a Rieux, e devoa bet kals a boanio da c'houzanvi a beurs he friet. Ken kontra- liet e oa bet, kement a vije stourmet onti en he ziegez, ma renkas dispartian deus an autre a Amboaz. He merc'h zantel e devoe digant an duk ar bermision d'he c'haout en he c'hichen. Ille miret a reas beteg he maro, ha Mari a Rieux a varyas entre he divrec'h, konsolet holl gantien heur ar maro, evel ma oa bet en he bue enpad meur a vla.

Isabel a Skoss, intanves da duk Franses I ha c'hoar-gaér dan Evuruzes, a vevas ie en peuc'h, goude maro he friet, en pales an duk Pezr II. Ille breur, roue a Skoss, pehini, oar digare ke- mer zoursi deus he c'hoar, a glaske abek da gontanti he ambision, a gassas kannadet da Charles VII, roue a Frans, ha dan duk Pezr, evit esseen pellad Isabel deus a Vreiz. Klask a rejont he lakaat da ober he c'hlemo evit ar feson ma oa tretet en pales an duk. Hogen ar

brinses a respondas de : « Leveret dam breur,
» emeï, penos na fel din evit priz ebet kouï-
» tad ar vro-man a Vreïz, en pehini e c'hon
» bet tretet ken madha ken henoret gwejal, hag
» e pehini en amzer-man e ve c'hoas groët ke-
» ment a stad a c'hanon ; rag biskoas itron na
» zo bet karet evel ma c'hon bet ha ma c'hon
» c'hoas breman karet aman ; ha gant se na al-
» sen ket kaout brassoc'h displijadur evit pel-
» lad a c'hann ha dispartian deus ma bugale. »

Na oë ket aouale'h dan dukes zantel proku-
li da Isabel eur vue dudius hag agreabl er vro a
Vreïz ; en eum intent a reas c'hoas gant an duk
Pezrevit prokuli eur stad dereatd'he diou verc'h
Marc'harit ha Mari. Franses I, ho zad, en devoa
dre he destamant karget Pezr ha Franseza da di-
meï Marc'harit gant he c'hinderv Franses, kont
a Etamp, pehini a glee bean duk a Vreïz, goude
Pezr he vreur hag Arthur he contr, ma digoeje
d'he mervel hep lezel bugale oar ho lerc'h. Dre
ze Mac'harit a helle dont da vean dukes a Vreïz,
hag ampech na zavje brezel dioarben an dukach
entre ar branko deus ar famill a Vreïz. An di-
mi-ze a oe selebret er stado deus ar brovins,
assamblet en Gwenet ar pemzek a vis du 1435.
Groët a oe ie neuse ar bromesse a briadelez
deus a Vari, eil verc'h Franses, gant Ian a
Rohan.

Achuomp ar vue dimeus hon Evurozes en he
stad a dukes dre ar fondasion a reas en Nany-

net evit leanezet zantes Klera, hanvet ar Glarisezet-Paour. Ebars en euvr-ze e welomp oar
eun dro hag unanet en eur feson admirabl ar
gallout deus ar brinses, ar sonjezono zantel
deus eun ine devet gant ar garante divin, hag
an teneran zoursi evit ar gerentiach.

Franseza a gare meurbet an ineo galvet gant
Doue da bratikan ar c'huzulio huelan deus an
Aviel ; ha pa digoëas deï azean oar an tron deus
an dukach a Vreïz, e falveas deï implian ar
gallout bras e devoa evit fontan er ger a Nan-
net eur gouent leanezet. Choas a reas evit se
urs zantes Klera. An urs-ze a oa bet fontet gant
zant Franses Assiz, he fatroun, evit pehini e de-
voa bet adalek he bugaleach an devosion deus
eur bugel evit he dad. En amzer en deün deus
hon Evurozes, an urs-ze en devoa roet dan Ilis
eur zantes vrás, zantes Koletta, pehini e devoa
Lakeet ar reform ha digasset ar reolen gentan
entouez leanezet zantes Klera, hag e oa maro
en Gand er Beljik, er bla 1447. Na oëlomp ket
en bue Franseza e deve bet anoudegez na hen-
tadurez gant ar zantes-se ; mes, hep mar ebet,
klevet e devoa meur a wêch koms deus ar verc'h
humbl zantes Klera, ha zantet e devoa en he
c'halon eviti ar garante leun a istim o deus an
eil evit igile an ineo zantel. Kaout a re a hent
all en he zud he c'hunan eur zujet da garet al lea-
nezet reformet a zantes Klera. Eur voëreb dei
a beurs e mamm, Jaketan a Amboaz, a oa antreet

en unan deus a gouencho zantes Koletta ; hag, a dra zur, en kreis ar bompat deus a bales an duk a Vreiz, al leanez-ze, pehini a oa en eum wëstlet a volante vad dan holl rigor deus eur baourente barfet, a vije alies komzet diwar he fenn entre ar gerent a neum gave assambles en pales an duk.

En cun ti hag a oa d'he zad e falveas zoken dan Evuruzes lakaat leanezet zantez Klera. Prenan a reas digant hec'h contrabeurs e zad, Franses, autro a Rieux hag a Rochefort, an hostel a Rochefort, diazeet oar barous Zant-Visant. An ti-ze a oe kempennet da servijout da leandi evit Klarisezet-Paour zantes Klera, hag an tregont a vis eost 1457 e devoc an dukes zantel ar joa da lakaat enon seïtek leanes a oa bet choaset evit komans ar fondasion. Jaketan a Amboaz, moëreb Franseza, a oa unan ane. An de-ze a oe eun devez gwël evit ar ger a Nanvnet. Arthur a Richemont, komandan jeneral a armeo Frans, an dukes Izabel a Scoss, ar gontes a Richemont, ar c'hont a Laval, eun niver bras a autrone hag a intronezet deus an huelan renk, a reas kompagnunez dan Evuruzes evit kundai ar Glarisezet-Paour dal leandi neve zavet evite.

Evelse e tremenas ar seiz vla ma renas Franseza oar dukach Breiz. Hogen galvet e oa gant Doue da eur stad hueloc'h a zantelez. An duk Pezr a goeas klan c'hoec'h vla goude

ma oa pignet oar an tron. He glenvet a oe hir hag a badas eur bla leun. En he gastel hanvet an Tour-Neve, en Nanvnet, e teuas dean he glenvet diwean. Franseza na falveas ket deï siout en den all ebet ar garg da brederian he friet. En keit a ma padas ar c'henvet, na gouitaas ket he gampr, ha na roë da gousket nemert eun neubeut amzer oar eur sled pe eur c'holc'het e kichen he wele. Hec'hunan e roëdean he voët, hag akouitan a re en he gevez an holl servijo a bere en deus eur c'hlavour eomp pep momet.

An holl remejo na deujont ket a ben da dou-saat poanio an duk. En amzer-ze eun niver bras a dud o devoa kals a gonsians er zorse-res. Ilinienno eta deus autrone ar pales en alias da digemen sorserien evit en gwellaat. Ar prins a respontas de dre ar c'homzo kaerman : « Doue da viro, e mean, even-me ken stag ous ar vue-man ma teufen de c'honser, vi dre eun dra ken kriminel ha ken argarzus ! » Nan, nan ; gouveet penos e c'he wel din kaout ar maro abeurs Doue evit kaout ar vue a beurs an diaoul. Bean e c'hon da Zoue, ha gant se ober a rei diouzin herve he volante zantel. »

An duk kes a wele ervad e oa ari tost fin he vue. Ar pemp a vis goëngolo e reas he destamant. Ebars en act-ze e falveas dean rentan testeni da vertu he briet zantel dre ar c'homzoman : « Aboue an amzer gentan ma c'homp

bet unanet dre ar briadelez, o vean c'hoas
iaouank flamm ni ha Franseza a Amboaz hon
c'hoar, hon c'hompannez meurbet ker ha
meurbet karet, na oufemp ket kavet re a
anoudegez vad evit ar servijo mad ha c'huek
e deus rentet dimp gant kals a zujidigez hag
a humilite ken en iec'het ken en klenvet.
Assinan a reas deï en enebarz pe donezon a
briadelez daou vil skoëd leuve, evit ma c'halje
en eum reï dar beden ha dan euvro all a zantelez,
evel ma dije bolante.

An autrone hag ar baronet a oa enon prezant
a gomzas ontan evit ober dean kompreñ ar
gaou bras a vije groet dar brovins a Vreiz
ma teuje an dukes da addimeï : « Autrone, a
lavaras neusc an duk, ho pedi ran, tavet oar
ar poënt-ze, ha lamet se zoken deus ho sonj. »
Ar c'hont a Richemont, he eontr, a oa en ki-
chen he wele. Ar c'hlavour a gemeras dorn an
Evurozes, hag o zellet ous ar c'hommandant je-
neneral : « Ma eontr, emean, rekommandi hag
erbedi a ran dec'h ma friet ker meurbet;
he rentan a ran d'ec'h er stad en pehini e
meus he c'hemeret, ha touet a ran d'ec'h e
meus bevet ganti evel ma vije bet c'hoar
din; ha na gredet ket e timefe biken em gou-
de, rag goud a ran he bolante, ha penos e c'he
en eum oëstlet da vean leanes, ma chomm
oar ma lerc'h er bed-nian. »

Ar c'homzo-ze a roas da c'houd petra oa bet

kiriek dan Evurozes da vean kemeret gouis-
kamancho holl wen en de deus he c'heuret, pe-
tra benag na oa ket ar c'bis en amzer-ze.
Goude bean evelse roet he urjo diwean evit mad
he zujidi, hag an testeni solemnel-ze da werec'h-
det he briet, Pezr na sonjas mui nemert da lakat
he ine e stad vad evit an eternite. Goude bean
resevet zakramant an nouen, e chomas c'hoas
beo en pad taërzun, hag an daou voarnugent a
vis goëngolo, de oël zant Moris hag he gompa-
gnunet, merzerien, e rentas he ine da Zoue,
entre nao ha deg heur deus ar beure.

An interamant a oe groet gant kals a bom
an de oarlerc'h, ha Franseza a azistas enni. Pezr
a oe zebeliet ebars er be en devoa groet ober
evitan he unan, en ilis ar chaloniet an Itron-
Varia. An intavez zantel, en eur distrei deus
an interamant, a antreas en he c'horator, bag
enon, stouet beteg an douar dirag he c'hrusifi,
e reas ar beden-man : « Ma Doue, plijet ga-
nec'h, me ho supli, resey ebars er repos eter-
nel ine ma autre ha ma friet. Evidon me,
goud a ran e fell dec'h kaout evidoc'h ma
holl garante. Bete vreman oc'h eus bet al
loden vrassan ha gwellan dimeus ma c'halon.
Eul loden benag a oa koulskoude evit an ini
a so bet unanet ganin dre ar chaden zakr a
briadelez. En tennet oc'h eus davedoc'h, o
ma Doue; na mo priet all ebet pelloc'h, hag
adalek breman e promettan na addimeïn

birviken, rag na deziran netra ken nemer-
doc'h hag ho karante. »

IV.

An evuruzes Franseza a Amboaz er stad a intanves.

An Autro Doue peurvuian a blij dean la-
kat he zervijerien da dremen dre ar poagno hag
an trubulio, evit kreski ho zantelez. An Evuruzes
e devoa disket abret kerset dre an hent hanvet
ebars el levr deus a *Imitation Jesus-Krist* an
hent roëal deus ar groas. A boan e oa deut
intanves, ma oe digaset dei poanio ha trubulio
neve da c'houzanvi.

Arthur a Richemont, ar jeneral-ze a armeo
Frans, a behini on deus komzet dija meur a
veach, a bignas goude e nis Pezr oar an tron
deus an dukach a Vreïz. Bete neuze en devoa
karet Franseza evel ma vije bet tad dei. Hogen,
kerkent a ma teuas dean ar gurunen a duk a
Vreïz, he zantimancho evit an intanves zantel
a chanjas a gress. Ar vuez devot ha distro deus
ar bed a gundue an Evuruzes a displije dean.
En eum gaout a eure tud pere, evit ober lez

dan duk neve, a deuas'a benn d'he lakaat da ge-
mer drouk ous he nizes, ha d'he foursu goassan
ma c'helle. Na oe ket pel na gavas re vras al
loden groet dei gant an duk Pezr ; ha lemel a
eure diganti darn deus he c'henebarz, pe deus
ar mado e devoa bet en donezon a briadelez,
hag ouspen ze he meUBL, ar joaiuzo en aour, en
arc'hant hag en mein presius a oa bet gwejal en
he servij, ha beteg ar pez a oa bet kinniget dei
en donezon gant ar c'herio a Vreïz pa e devoa
ho biziteet evel dukes. Na lezas ket zoken ganti
eur oestl vian arc'hant a vije ordinal ganti, hag
e reas lemel beteg an tapissiri deus he c'hampr,
en eur lavaret : « Na ne ket deread da eun in-
tanvez kaout kement a vado, na da eul lea-
nez kaout eur gampr goarniset a gement a
binvidigez. » Pa felle dan itronezet a re
kompagnunez da Franseza klem deus ar feson
a vije tretet gant an duk neve he c'heontr, an
Evuruzes a lavare de gant eun dousder dispar :
« Oh ! pegen neubeut a dra a ra dec'h en eum
trubulian ! A c'hanta ! Doue nen devoa roët
dimp an treo-ze nemert en prest ; breman e
sel dean ho lemel diganimp. A zujet on deus-ni
abalamour da ze da glem a enep d'he vadelez ?
Nan, nan, merc'het kez, he volante zantel ra
vezo grët hag he hano ra vezo biniget da vi-
ken ! »

Ar basiantet a diskooe Franseza e kreiz an
trubulio-ze na re nemert kreski mui ous mui

koler an duk Arthur ; hag e salveas neuse dean
pellat dionti an holl dud a oa ganti en he zi hag
ispisial an itronezet ar muian devot , oar
digare ma vijent kiriek deï da veau ken gwe ha
ken dic'hoantek deus ar bed. An dukes Katel
a Luxembourg , groëg Arthur , ha dom Herve ,
priol ar Chartreuzet , en pehini en devoa Ar-
thur eur fians vrais , a renkas implian an holl
boëz ho devoa oar he speret evit en distrei deus
eun dra ken kri ha ken disleal. Ren Arthur na
oe ket biniget gant Done. Gonde bean akuisitet
kals a vrud dre ar brezel evel komandanant je-
neneral deus armeo Frans , na hellas ober netra
a vrais evel duk a Vreïz , ha mervel a eure pem-
zek mis goude bean pignet oar an trôn. Pa en
eum gavas klan , an Evuruzes , hep sonjal er
seson fall ma oa bet tretet gantan , a deuas
gant hast en kichen he wele evit he zikour en he
heur diwoëan. Goude he dremenyan e zerras
dean he zaoulagat , hag e lienas he c'hunan he
gorf. Kemer a reas oar he c'hont ar miso pe ar
frejo deus an interamant , ober a reas selebri
meur a vil overen , hag a roas aluzono bras evit
repos ha delivrans inc he c'heontr.

Gonde maro Arthur e tigoeas an dukach da
Frances II , kont a Etamp , ha da Marc'harit , nizes
Franseza. An duk neve a oe kurunet en Raon
an tri a vis c'hoëvrer 1459.

Frances II a lakaas he gentan zoursi da rapari
an drouk a nevoa groet an duk Arthur. Na oe

ket aoualc'h dean rentan da Franseza an holl va-
do a nevoa igile lamet diganti ; hogen , dre eun
act deus ar 26 a vis goëngolo , e kreskas he c'he-
barz beteg ar somm a seiz mil livr , hag e lec'h
pemp mil skoët a oa bet reolet deï evit pean he
zrouzel , da lavaret eo an oll ouiskamancho
deus he c'heureud , e roas deï ugent mil livr. En
kement-se Frances II a dizkoee nen devoa ket
ankoueet pegen fidel e oa bet Pezr ha Franseza
da ober ar pez en devoa Frances I rekommnan-
det de oar zujet he zimi gant Marc'harit a Vreïz ,
evit kenderc'hel ar gouir en devoa oar an du-
kach goude maro an duk Arthur.

Franseza a re dar c'houls-se he demeurans
en Nanvnet , ha zeblantout a re karet ar ger-ze
dreïst an holl gerio all a Vreiz. Dre ali Frances II
e tistroas da chom adare en kastel an duk , e
devoa kouiteet aboue maro he friet an duk
Pezr. Implian a reas neuze he c'holl amzer
entre an euvro a relijion hag an euvro a ga-
rante. Akedus e oa da vizitan an hospitalio
hag ar prizonio. Pourveï a re ie da ezomo ar
c'houencho a veve divar an aluzon ; ha na oa
ket en Nanvnet hepken , mes en holl vro a
Vreïz , e c'harie e madobero hag he largenteo.

C'hoant bras e devoa koulskoude da antren
en eur stad muioc'h zantel , ha sonjal a re , gant
grad-vad an duk Frances , da neum rentan lea-
nez zantes Klera er gouent e devoa fontet na
oa ket pel c'hoas. Eur c'hlenvet grevis a deuas

deï he c'henebas eur pennat amzer da beur-achui ar sonj zantel-ze. Hogen stourm ebet na oa evit skouisan bolante an Evuruzes. O vean deut iac'h, e c'hantras en kouent ar Glarissezet. Allas! neubeut amzer goude-ze e c'hadkoueas klan. Ne devoa ket a ners aoualc'h en he c'horf evit zouten ar rigor deus a reolen an urs-ze. Dont a eure da vean paralizet hag oll zeiet he c'hizili, hag e renkas kouitaad an tizantel-ze, ha bean douget dar c'hastel a Nanvnet.

« An Autro Doue, emeï hep en eum digouraji,

» an Autro Doue, pehini dre he brovidans a

» c'houarn ar bed holl, a vir a c'hanon mar-

» teze evit eun urs all a relijon. » Neuze e pedas hon Zalver da rentan deï ar iec'het, mar boa mad evit he c'hloar. He feden humbl a oe jilaouet, ha prest goude en eum gavas pare.

En amzer ma oa o zonjal ganti hec'h unan a hi na alje ket antren en eun urs all benag a behini ar reolen a vije dousoc'h ha habaskoch, Doue a digasas beteg enni an den evurus Ian Soreth, jeneral deus an holl urs Karmes, pehini a oa neuze oc'h ober ar vizit deus he holl gouencho a Vreïz. Ariout a reas en Nanvnet er bla 1459. An Evuruzes a gasas tud d'he bedi da zont dar c'hastel. An tad o vean ari a divisas ganti pel, ha hi a reas dean anaveout stad he c'hine. Disklerian a reas dean « ar c'hoant » bras e devoa da neum rentan leanes, penos e devoa esseet diou veach heuil ar sonj-ze, hag e

» oa en intansion-ze antreet en kouent zantes Klera ; mes penos, dre ma vije bepret klan,

» na helle ket pratikan eur reolen ken kalet ha

» ken rigorius evel ini an urs-ze. » An tad reve-rand Soreth a veulas ar zonj e devoa da gemer ar stad a relijon en eun urs kloastret, ha koms a reas ontio diovar benn al leanezet deus a urs Karmes, pere o devoa eur gouent en bro Liej en Beljik. Ekeit a ma oa an tad o koms ontio dioar benn ar garmelitezet, ar Speret-Santel a roe sklerijen da Franseza, hag a re deï anaveout e oa galvet gant Doue da antren en urs-ze. Pedi a reas en han' Doue an tad Soreth da digas en Breïz an niver a leanezet a vije eomp evit fons-tan eur gouent en pehini e raje he c'hunan profesion. An tad deus he goste, o klevet komzo an Evuruzes, a anaveas skler bolante Doue, hag e brometas deï e labourje hep dale evit ober eur fondasion a garmelitezet en Breïz.

Evel an ineo kalonek-mad, Franseza, o vean anaveet e oa kement-se eun inspiration abeurs Doue, na daleas ket d'he heuil. Oar hed eun anter leo deus a ger Gwenet e oa eur gouent a relijiuzet Karmes, hanvet an *Donezon-Vad*, diazeet oar eur c'hrec'h. En dro dar manati-ze a oa prajo ha brouskoajo, ha bean oa dre ze mad meurbet evit ar beden a galon hag ar gontem-plasion deus ar gouirioneo selestiel, ar pez a zere ispisial ous urs Karmes. Eno a veve meur a den zantel hag a zervijer bras da Zoue. An tad

Ian de la Nus, pehini a oa karget deus an urs er brovins a Douren, a re enon he zemeurans ordinal, eun den a skiant hag a vertu vrás, pehini en devoa lakeet adare ar reolen vad er c'houencho deus an urs. Enon e choazas Franseza al lec'h evit fontan al leandi neve a garmelitezet.

Er bla 1459, ho devoa an Evuruzes hag an tad reverand Soreth en eum glevet evit an affer bras-ze, hag ar c'houezek a vis c'houevrer, er bla oarlerc'h, ar pab Pi II a otree dan dukes zantel eur bull pe eul lizer apostolik da approuvi ar fondasion e devoa sonj da ober. Mont a reas hep dale da Wenet, ha ganti taér dimezel iaouank pere a oa kar deï, mamzel de la Trimouil, he nizes, ha diou dimezel de la Floxelier, kinindervezet deï, gant dimezelet all deus he c'hompannez, pere o devoa c'hoant holl da vean leanezet; hag holl en eum lekejont da bratikan voar eun dro ar reolen deus eur gouent. En amzer-ze, hep mar, e choazas Franseza evit he sturian er vue spirituel Ian de la Nus, pehini he zikouras en bras dre he furnez hag he galon dizaon da drec'hi kement a stourmas onti evit miret na heuilje mouez an Autro Doue.

An Evuruzes en eum roas neuze a greiz he c'halon da ober labourat evit zevel he leandi, ha pa gavas anean en stad vad aoualc'h, e c'heas da chom ennan gant he nizezet hag an dimezelet

holl pere o devoa ar memes intansion evelti. Hogen he speret a furnez hag a humilité a reas dei kompreñ e oa red de bean kelennet gant eur re benag. O c'hortos eta ma arije leanezet Karmes deus ar ger a Liej, e c'houennas leanezet digant mamm briolez eur gouent hanvet *Levenez an Itron-Varia*, en kichen Hennebon. Digaset a oe dei diou leanez, unan c'hanvet c'hoar Annett a Kergroas, hag e ben hanvet Janet a Goatgrenon, evit ho ren hi hag he merc'het er vue neve e c'hent da gundai. Divoar neuze ar famill religius-ze neve krouët a geras holl gustumo ar re a veo er c'houencho. Dibi a rent holl assambles er *refektor*, pe zal ar prejo; no devoa nemert ar memes kampr, pe *dortouar*, da gousket; lavaret a rent an offis divin, miret a rent a sioulans hag ar iunio, ober a rent gant humilité ho *meā culpā*, pa vijent manket oar eur poënt benag deus ar reolen; na zortient nemeur deus an ti, ha c'hoas bepret diou a diou.

Ar bed na helle ket, a dra zur, mankout da lakaad evez o velet eun dra ken neve ha dreist ordinal. Pa neum welas disprijet evelse gant an dukes zantel, he foursu a reas gant he goler hag he oaperez. He c'herent ho hunan a gomsas an trubuil.

An autre a Amboaz a oa bet en zel da brofitan kals deus ha zimi he verc'h Franseza gant an duk a Vreiz; ha ma e devoa renket, dre ar mario deus he friet, diskenn dioar an tron oar behini

e oa betazeet epad seiz vla gant kals a veulodi, gallout a re c'hoas, pa ne devoa nemert tregont vla, esperout ober eun dimi neve deus ar pin-vikan hag an noplann. Entretant Charles VII a varvas er bla 1461. Louis XI, pehini a oe roue Frans en he c'houde, a oa dimeet da Charlott a Savoa, pehini e devoa breudeur. An autre a Amboaz en devoa c'hoant da zimeï he verc'h da unan deus ar brinset a Savoa. Ar rouanez a Frans a gavas mad meurbet ar zonj-ze da reï d'he breur evit priet unan deus ar prinsezet par-fetan deus he c'bamzer. Ar roue Louis XI a gavas ie e c'halje an dimi-ze gant an dukes enebar-zeres a Vreiz prokuli avantajo bras d'he c'houarnamant. Konsail ar roue, o vean enklasket hag examinet mad an affer-ze, a lavaras a genn e oa red he boursu evel eun dra hag a zelle mad ar rouantelez.

Franseza e devoa marteze klevet eun dra benag deus ar pez a oa bet kuzuliet en pales ar roue a Frans, hag a helle goud a ziarog e teujet d'he c'henebi evit miret na neum raje leanez. Eviti, pegement benag a vije harzet ous he bolante, en eum rezolvi a reas da dispartian a genn ag en fas an holl deus ar bed. En am-zer-ze e devoa renket konitaad Gwenet, abalamour da eur c'hlenvet a rene er ger-ze, ha kas-set e devoa ganti he c'homagnunezet de c'has-tel a Rochefort. He mamm gant an tad de la Nus a oa ie en eum rentet enon. Franseza a

disklerias dan tad ar pez e devoa sonj da ober evit reï da c'hout dan oll he disparti digant ar bed. An tad he dizalias dagentan, gant aon rag an trubuil a c'halje c'hoarveout ; mes, o vean anaveet penos an Evuruzes na re netra nemert dre eur sklerijen dreist natur, he lezel a reas da heuil mouez ar Speret-Santel.

Eun devez benag eta e c'heas gant holl dud he zi da ilis parous Rochefort. Koves a reas, ha Ian Hous, e aluzenner, den a vue zantel, a se-lebras a zacrisis divin deus an overen. Pa oe ari kouls ar gommunion, an Evuruzes a savas hag a deuas da daoulinan ous troad an auter. Enon, pa oa ar belek troët entrezeg enni gant an hosti zakr en he zorn, e pedas kement a oa en ilis da dostaad, hag arog kommunian e lava-ras a vouez huel ar c'homzo-man : « A vreman en eum westlan da Zoue ha dan Itron-Varia Mene-Karmes evit bevan er chastete barfet, hep birviken dimeï, pa laka Doue em c'halon ar volante da neum rentan leanes, evit miret ar burete beteg ar maro. En testeni deus a gement-se e c'han da resev korf adorabl ma Zalver Jesus-Krist, ha c'houi holl avo testo deus ma c'homzo. » Er momet-se e teuas eun tars kurun ken a grenas an ilis. An aele mad deus al lec'h zantel, hep dout ebet, eme an ini en deus skrivet da gentan bue Franseza, a diskoe eure enon ar joa o devoa evit ar oestl a re anel he c'hunan da Zoue. Kement a oa en ilis a

gemeras an tec'h, dre ar spont o devoa. Na chomas en ilis nemert an Evuruzes hag ar beleg gant an hosti zantel en he zorn. Resev a reas ar gommunion, a chom a reas pel amizer en orezon, holl ravisset en Doue.

Divoar neuze an dukes zantel en eum gavas prest evit ar gombat pehini a gomansas soudent goude. An deïo oarlerc'h, an autre a Vontauban, he c'hecontr, a deuas da gastel Rochesfort, hag e zennan a reas a geste evit disklerian deï ar pez a oa bet rezolvet en konsail ar roue divoar he fenn. Pa achuas da lavaret deï ar zujet evit pehini e oa deud d'he c'haout, an Evuruzesa respontas dean hepken gant eun ton ha bask ha ferm assambles. Plijet gant Doue sovetaad ar roue, hag an autre a Amboaz ma zad ha kement am c'har. Joa a meus betous ho koëlet aman; hogen digas a ret do nizes paour keloio trist meurbet, hag a douch ma c'halon beteg ar beo; hag evit reï dech da c'houd en ber gomzo, gouveet penos na eureujin birviken goas ebet, ha netra na hallo ma lakaat da chanj zantimant oar ar poënt-se. »

An autre a Vontauban, pehini na oa ket en zel e c'halje eur c'hreg derc'hel penn ontan, a ieas leun a golera gavout an tad de la Nus, hag he c'hourdrouzas a drouk-c'hras ar roue, ma na raje ket dan dukez zantel chanj he ratoz. Autro, eme an tad reverant, pehini na re van ebet deus ar gourdrouzo, gwir e eo

- » meus disaliet ho nizes da gentan da ober ar
- » pez e deus groet, dre ma welen e teuje tru-
- » buil deï divoar benn-ze. Hogen pa c'he bet
- » inspiration ar Speret-Zantel trec'h oar ge-
- » ment e meus lavaret deï evit he distrei, hag e
- » deus en kement-se heuillet ar vouez a Zoue,
- » biken, en keït a ma vin beo, na dilezin anei,
- » ha na dinac'hin deï ar zikour e devo comp
- » evit konforti he c'hine. Evit fet ar gourdrouzo
- » a ret din, gouveet penos e c'hon prest da
- » reï ma bue evit an affer-ze. »

An autre a Vontauban a goueas neuze he goler oar an itronezet hag an dimezelet a diegez an dukes. Sonjal a re dean, michans, o spontan ane' dont a benn da spontan ie an Evuruzes, dre aon rag an danjeurio a c'hoarvese gante mar kendalc'he en he zantimant. Ar merc'het-ze no devoa respontet da c'hourdrouzo an autre nemert dre ho daëro. Franseza na daleas ket da zont d'ho c'honsoli, ha da lakaat en ho c'halono eul loden deus ar gourach a oa en he c'hini. Diougani a reas d'he penos na badje ket pell ar bar tourmant-ze, hag e teuje Doue d'ho diven a bep drouk.

An autre a Vontauban, o welet na helle gonit netra, a ieas oar he c'his da gaout ar roue, hag e rentas kont dar c'honsail deus ar respont e devoa groet dean an dukes. An autre a Amboaz a oa evitan eur boan vrás gwelet he verc'hous en eum gundai en eur feson pehini a ze-

blante dean direzon bras. Louis XI en alias da ober c'hoas eun esse neve evit dont a benn anei ; hag evel ma en eum brepare da zont he unan en Breiz evit ober eur pelerinach da ilis Zant-Zalver a Redon, e promettas dean e c'haje da gaout Franseza evit e c'halian da addimeï, hag e lavaras dean na grede ket e dije ar brinses an hardiegez den dislaret.

Taer zün goude ma oa ari an autre a Vontauban deus he veach, ar roue en eum lakaas en hent evit dont da Redon. Antren a reas en Breiz dre ar ger a Ansenis. An duk Franses en digemeras gant pomp bras en holl gerio dre bere e tigouee dean tremen, hag er ger a Redon e reas dean a neve an anzav a oazoniach, da lavaret eo a never da zouten he wirio ebars er brezellio a digoëje dean. Louis XI a chomas en Redon pemzek de, hag en keit-ze a oe kals a divertissamancho ha c'hoario evit an holl bobl; hogen, en kreiz an ebato bras, na ankouee ket an affer a oa kiriek d'he veach. En keit a ma chome en Redon, an autre a Amboaz a oa en Rochefort gant he verc'h. E lec'h ar gourdrouzo en devoa impliet an autre a Vontauban e c'hessee gonit anei dre gaér. Diskoë a re dei eur garante vrás ; he sedi a re startan ma c'helle da assanti dan dimi-ze en devoa c'hoant e raje. Lavaret a re dei, ma na jilaouje ket he vennat, e raje dean eun displijadur ken bras ken a deuje da verval gant an distridigez. Ar reli-

jion zoken, emean, a re dei eur gourc'hemen da zenti ous he c'herent, pa na vije ordenet dei nemert treo just hag herve ar rezon vad, evel ma oa ar pez a c'houenne diganti neuze. Dan holl rezonio-ze, pere na zellent nemert treo an douar, an Evuruzes a respontas dre rezonio a fe hag a relijion. « Ma autre, emei, » ha ma zad, da behini he tougan henor ha respet, gwir eo penos, goude Doue, e klean, herve al lezen naturel, zenti ouzoc'h ; hogenbolangte Doue, herve ar rezon memes, a gle bean heuillet da gentan. Ar brassan dever eo zenti ontan. Gwejal dre ho c'hurs e kemeris eur priet, ha biken na gemerin hini all ebet. Dukes ebet a Vreiz na zo bet biskoas addimeet, ha ne ket me a vo an hini gentan. Goude tout, ha pa me c'hoant, an dra-ze nem man ken em gallout, rag a ratoz vad e c'hon en eum wéstlet da gemer Jesus-Krist evit priet, ag ar bromesse-ze ne ket permetet din he zerri. »

He zad a lavaras dei neuze e vije ezet kaout digant ar Pab dispans deus he veu, pa oa kession deus a vad eur brovins holl ha da brokuri avantajo bras d'he famill. « Ma autre ha ma zad ker, eme Franseza, en eur ober eur mus c'hoarz, ma gwéstl a zo groët evit mad, ha na fel ket din kaout dispans ebet. Kentoc'h mervel evit terri ar bromesse a meus groët da Zoue. »

Ar beskont a Dhouars , autre a Amboaz, a sonjas dont a benn deus he verc'li dre eur voyen all. Evitse e klaskas an tu da ober dei'mont da gaout ar roue a Frans en Paris. Petra reas eta nemert ober assinan anei da rentan deklarasion a oazoniach evit douar Benon a dalc'he dindan ar roue ? Renkout a reas eta mont evit se da Redon ; hogen, pa oa o c'hantren dre eun nor , ar roue , pehini a oa en eum glevet gant he zad, a sortias deus ker dre eun nor all, hag a gemeras hent Nanvnet. Franseza en eum lakaas gant hast da vont oar e lerc'h bete bourg Rozet, pemp leo deus Redon. Enon e klee ar roue tremen an noz ; mes pa arias Franseza enon, ar roue oa eet en he rout, goude bean rekommendet dan dud lavaret dei e oa *dre respet eviti, ag evit lezel ar plas libr ganti*, e oa eet arog. Diou pe daer gwêch all a oë groët dei memes tra. Neuze Franseza, o oëlet ervad e oa c'hoant d'he zennan bete Frans, oar digare e c'hass beteg ar roue, en eum rezolvas da vont ous-cùn bete Nanvnet. Goud a re e vije enon muioc'h en assurans evit nep lec'h all ebet, dre ma vije enon divennet gant an duk Franses ha gant an holl Nanvnidis, pere o devoa miret eur garante vras eviti. Hogen e zad en devoa goneet ho servijerien, a dale a rejont kement oar an hent ma oa zeret dorejo ker pa arias enon, hag e renkas lojan an noz-ze en ti eun dijentil deus an amizegez , en kichen eur cha-

pel zavet en henor da zant Juluën. Dale'het a oe enon evel en eur prizon dre dreitourach he servijerien, pere en em gleve gant he c'henebourien, hag o devoa kemeret alc'hoëo an ti, evit na halje den nag antren ennan na mont emes.

An Evnruzes , o welet penos ar re a glee reï zikourdeï na glaskentnemert noazout dei, ha ne devoa zikour ebet da c'hortos a beurs an dud, a dremenias an noz o pedi Doue gant ar bras-san servor. Allas ! ar gombat kontinu e devoa da zouten aboue keit amzer hag ispisiañ en deio divoëan-ze a nevoa dismantet hag uzet he c'holl ners. Meur a wec'h e devoë salaënno epad he c'horezon hag e kollas kals a voad dre he fri, ar pez he rentas ken diners ma neum gavas he zer-vijerien nec'het bras. Digeri a rejont neuze an orojo , hag ober a rejont digemenn medesinet da zont d'he gwëlet.

Da c'houlou de , goude bean tremenet an nos en eun angoni ken hir, en em gavas holl greet dre an orezon, hag e sortias mintin mad evit mont da glevet an overen en ilis chaloniet an Itron-Varia, ha da bedi oar ve an duk Pezr e friet. Pa oa oc'h antren en ker, e c'harias ganti unan dimeus e c'heontret pehini a c'houllennas diganti oar eun ton garo pelec'h e c'he dan heur-ze. • E c'han dan ilis, eme Franseza, • da bedi Doue da gaout true ouzin, pa en eum • wêlan dilezet gant an dud. — Na yo ket evel-

» se, a respondas he c'heontr, rag brenian sou-
den he c'hario ar roue do koëlet. — Goud a
ran ervad, eme an Evuruzes, penos he Vajeste
ar roue na deuio ket ken abred dam c'hlask.
» Da c'hortos eta e mo amzer aoualc'h da gle-
vet an overen, ha da vizitan be ma friet ; ha
mont a ran evit-se hep gortos pelloc'h.
He c'heontr, o wëlet e c'he da vont arog, e dal-
c'has, ag o kregi enni gant koler vrás : « Nan,
emean, na nefet ket, ha lakaat a ran ma dorn
oarnoc'habeurs ar roue. » Franseza e devoe
sonj neuse e oa bet dukes a Vreïz, hag o kemer
an ton deus eur brinses a renk huel : « A bean
a veet c'houi, emeï, hardi aoualc'h evit la-
kaat o torn oarnon-me er ger-man a Nany-
net ? Gwelet a rin piou a neus roët dec'h ar
gallout-ze. »

Tud, pere a oa o tremen, a oa chomet en
kichen, e keit a ma oa an Evuruzes o parlant
gant he c'heontr. Pa oëljont heman o lakaat e
zorn oarni, e kredjont e c'he da skeï ganti.
Redek a rejont ken buan dre ar ruio nessan o
krial e oa c'hoant da lemel dre ners an dukes
digante. O klevet ar c'hri-ze ar bobl a deu
emes an tie gant armo, stinan a ra chadenn
a dreuz dar ruio, eur foul vrás a dud a direc
da zougen zikour dan Evuruzes. He c'heontr
spontet a gemer an tec'h ; mes ar bobl en eum
laka da redek oar e lerc'h, ha na hallas nemert
gant kals a boan ariout beteg ar c'hastel, goude

bean groët eun dro hir emes ar ger. An aon
na arije eun drouk benag gant an dukes a ne-
voa lakeet eun trubuil vrás en ker ; ag an duk
Frances a renkas kas an autre a Gellennek,
amiral a Vreïz, evit kalmi ar bobl. An amiral a
reas lemel ar chadenn, ag a dousaas ar spe-
rejo. Hogen ar bobl a gare re ho dukes ker
Franseza evit he dilezel. Ouspenn pevar ugent
mil den armet mad a reas kompagnunez dei
beteg an ilis, hag a chom asda evessaat an orojo
en keit a ma chomas enon o pedi Doue ; ha pa
deuas emes, goude bean kontantet he devosion,
e kesjont anei beteg he lojeis, a na neum den-
jont nemert goude bean goëlet anei ous en
eum diskoe dre eur prenest. Trugarekaat a
reas he Nanyedis ker deus ar garante o devoa
diskoët dei. Assuri a reas de e wie a beurs
mad penos nag ar roue nag an duk na oaint
bet evit netra en affer pehini a oa bet kiriek
dan trubuil-ze.

En de-se, goude leïn, ar roue hag an duk a
deuas da ober eur vizit dan dukes zantel. Goude
bean he zaludet gant respet, herve ar c'hiz, e
tamaljont ar feson vil ha rust gant pehini en de-
voa he c'heontr he zretet ar beurevez - ze.
Neuze Louis XI, evit he gonit dre veulodio leun
a ijin, a lavaras dei : « Goude bean en eum
akouiteet deus ar pelerinach e moa da ober
da Zant-Zalver a Redon, e c'hon deut espres-
kaer do kwëlet evel ma c'hinidery ker ha ma

» mignonez vrás, ha da c'houlen diganec'h eun
» dra hag o pedan da otrean din. Ar rouanez
» e deus eur c'hoant bras d'ho kaout en e c'hom-
» pagnunez, ha da diskî ganec'h an hent deus
» ar zantelez gristen. Mar keret eta dont da
» dremen eur blavez em pales a Baris, a neum
» gargan a rin da beurachui al leandi a ret
» zevel en Donezon-Vad ; hag en fin ar blavez
» e c'helpet dont oar ho kis en Breiz, hag ober
» ho polante. »

Franseza, sklereet dre ar c'hras divin, a anaveas diustu ar pech a oa stinet deï dindan ar c'homzo tromplus - ze. Respont a reas da Louis XI : « Prins bras, na veritan ket ar boan
» e deus ho Majeste kemeret da zont dam
» bizitan, ha kredet na meus ket brassoc'h
» c'hoant evit ober ho polante, pehini a zellan
» evel eun urs, ha ne ne ke pernietet dizaboiss-
» san ontan. Hogen, evit mont en Frans, evel
» ma c'houlennet diganin, na gredan ket e ve
» mad ha deread ous eur c'hreg intanyes, evel
» ma c'bon, pehini na zimeo biken ken, ag a zo,
» dre c'hras Doue, en eum dennet dious a dan-
» jeurio ar bed, en eum voutan adare ébars en
» astro mondenn. »

Louis XI na oa ket buan da lezel a goste ar
pez en dije sonjet ober. « Gaou a ret dec'h ho
c'hunan, emean, pa na fel ket dec'h ober
an dimi neve à zo propozet dec'h. An intan-
vezet iaouank a ra ervad ha gant furnez pa

» addimeont, hag ar c'huzuil-ze a zel anoc'h,
» pa no c'heus c'hoas nemert tregont vla. » Franseza na chanjas ket zantimant, evit klevet rezonio ar roue, ha respont a cure dean gant eun ton habask ha grasius : « Eskuset a c'hanon,
» ma frins, ma lavaran c'hoas eur girik dec'h.
» An Ilis zantel a veul stad an intanvezet, ha
» Doue ho c'hrouer a zo ie ho frotektor hag ho
» divenner. Hogen, emeï c'hoas gant eun assu-
» rans a deue deï deus ar fians e devoa en zi-
» kour an env, evit henor ha karante Doue
» e c'hon en eum westlet da chom da viken
» hep dimi ; ha mervel a rafen mil gwech kent
» evit mankout dam gir ha terri ma fromesse. »

An duk a Vreiz, o kemer neuze ar gomz, a bedas Franseza da assanti gant ar roue, pa en devoa ar vadelez d'he fedi da vont d'he bales. Evit gouir, komz a re evelse dre c'hoant da blijout da Louis XI, rag ne voa ket kontrel da volante zantel an Evuruzes. Mont a reas kouls-koude, evit kaout he c'hraso mad, bete lavaret penos, ma raje ar roue e c'hemer dre nerz, hag en despet deï, na deuje ket de en diven a enep da volante ar roue. « Ma c'hinderv, a respon-
» tas an Evuruzes gant eurgalon dizaon, disket
» e meus e c'he muioc'h gleet plijout da
» Zoue ha zenti ontan evit plijout pe zenti ous
» an dud. Ma fell dec'h ma lezel hep zikour,
» Doue he unan am zikouro. »

An autrone pere a voa deut gant ar roue,

hag ispisial an autrone a Vontauban hag a Beauper, contret an evuruzes Franseza, no devoc ket pasiantet aoualc'h da c'hortos ma vije fin dar c'homzo-ze. Antren a rejont er moment-ze er zal gant an autre a Amboaz. Chach a rent oar ho lerc'h an tad de la Nus, ous en ac'hus da vean goneet an dukes dre zorseres. Eet e oaïnt e mes ane ho hunau beteg ar poent da lavaret e oa red kemer an tad-ze hag en strinkan ebars en ster al Loëz, a dremen dre Nanvnet. An tad, hep ober van deus an trouz a rent, a disklerias dirag ar roue hag an duk petra en devoa groet; hogen gout a rent dija ar wirione oar ar poënt-ze, ha kaout a rejont mad he rezonio. Pa oa o vont emez ar zal, an autrone en eum lakaas c'hoas da lavaret dean mil injur. Krial a rent oar nean : « Impokrit ha fals devot, spe sonj da dispen hep dale, ma c'hout fur, er pez a teus groët, pa c'hout bet fall ha diskiant aouale'h evit lakaat treo ken disans en penn an dukes, pe autremant he renki, a dra zur, evan deus ar ster muioc'h a dour evit na teus c'hoant. »

Franseza, pehini a oa azeet entre ar roue a Frans hag an duk a Vreïz, a kleve ar pez a lerent en traou ar zal; ha gant eur vouez huel, trec'h dan trouz-se, e lavaras dan autrone a Vontauban hag a Beauper : « Autrone ma eontret, a beurs Doue ho pedan na refet dronk ebet dan tad mad-ze. Kent ma moa en gwe-

» let, e oa em ratoz ober ar pez a meus groët. » He unan en deus klasket ma distrei da ober diustu ar pez a oa em zantimant, hogen Doue en deus ma inspiret da genderc'hel. » Doujet barnidigez Doue pehini a c'houlenno kont diganec'h dimeus he oad, ma ret noaz ebet dean, hag evit ar pez a zel a-e'hanon-me, lavaret a rin dec'h en her gomzo, koll a ret ho poan hag ho c'hamzer; peurachui a rin ar pez a meus komanset, ha Doue ma zikouro. Lavaret a ran dec'h ouspen : Beet kontant, pe na veet ket, na nin ket emes a Vreïz en despet din, rag Doue a zo kreoc'h evidoc'h. » Ar c'homzo-ze a lakaas fin dar fesonio vil hag iskis deus he c'heontret, pere a neum dennas neuse en eur lavaret gant drouk bras : « A c'hanta, gwelet a refomp ar miraklo kaér a refet o nean ho kegel. » Louis XI e hunan na helle ket en eum viret da vean souézet o wélet pegen stard a oa an Evuruzes en he ratoz. En eum denn a eure neuse ; ha neubet amzer goudeze, o vean groët he gimiad dan duk, en eum lakeas en hent evit distrei da Frans. Hogen, lakeet en devoa en he benn kaout dre ners ar pez na helle ket kaout dre finesse ha droidel. Arog mont kouit eta e roas urs dan autrone a Vontauban hag a Beauper kemer anei, hag he c'has en Frans en despet dei.

An Evuruzes a renkas a neve ober penn ous

ar brezel a disklerias deï he c'heontret. Antren a rejont en he c'hampr, goude ma oa eet ar roue kouit, hag he c'hargan a rejont a injurio : he zreti a rejont a *vigodes*, a *impokrites*, a *blac'h dizeven*, sovach *ha kelenet fall*, *pehini na verile nag an henor a re deï ar roue*, *nag an dimi a oa c'hoante raje*. • Kredet c'hoas, • e lavarjont-hi deï, penos, a dra zur, arog ma • vo zavet an eol arc'hoas e veet ouspen peder • leo deus a Nanvnet. • Fians Franseza en Doue a greske gant an danjeur. Respont a reas d'he c'heontret : « Groët ar pes a garfet ; • lavaret a ran dec'h ne man ket en ho kal- • lout ma c'has emez a Vreïz en despet • din : rag en gout a rau ; ma sell dec'h ma • zennan a c'hann dre ners, zevel a rin ma • mouez ken huel ma tiredo an holl ger a • Nanvnet evit ma divenn. Hag ancouet o • c'heus ar boan a moa bet an de all evit peu- • c'haat ar bobl a Nanvnet, hag o miret da • vean brevet, abalamour mo poa lakeet ho • torn oarnon ? » An autrone-ze leun a fulor, dre ma vije digaset d'he sonj deus eun affer a oa evite eur sujet a vez, a gouitaas neuse ho nizes, en eur lavaret deï : « Ia, ia, tennan a • ret gloar da vean, dre fors krial, lakeet zu- • jidi an duk da rebelli ; hogen ni a vesko hon • mouez gant o c'hini, hag erfin krial a re- • somp hueloc'h evidoc'h. — Nen de ket evit • rebelli, nag evit en eum zevel a enep dal

- lezen, eme Franseza, en deus groet an Nanv-
- nedis ar pez ho deus groët evit ma lemel
- deus tre ho taouarn ; mes evit ober ho de-
- ver, ha dre ar garante a gle kaout sujidi fidel
- bag anoudek deus ar madobero groët de. »

An autrone a Vontauban hag a Beauper a es-seas hep dale ober ar pez o devoa prometet da Louis XI. Fardet o devoa bago oar ster al Loërgant tud armet. An Evuruzes, o wëlet a oa muioc'h a danjeur eviti chom en ti an dijentil a ao en kichen chapel Zant-Juluen, a deuas da lojan en ker en ti eur bouc'his hanvet Guiol. He c'heontret a reas dont ar bago adreg jardin ar relijuzet zant Dominik, e lec'h ma man hirie ke ar Pors-Maillard, evit tostaat muian ma c'hel!ent ous an ti e lec'h ma oa ar brinses zantel.

An duk Franses, o vean klevet kement-se holl, a roas urs da lakaat eur vanden soudardet en dro dan ti en pehini a re an dukes he lojeis, hag a reas lavaret deï gant eun autre deus he bales e roje urjo ken stard da diven anei na halje den ebet, piou benag a vije, noazout deï en feson ebet. Ar c'homzo-ze a oa mad sur da reï muioc'h a hardison da Franseza. Hogen anaveout a re an natur froudennus deus he c'heontret, hag an neubeut a galon en devoa an duk. Na helle ket ancouat en devoa diskleriet dirag Louis XI, penos, ma raje ar roue he c'hemer dre nerz, na deuje ket da

harz ous he volante. Teurel a reas eta he c'holl fians en Doue.

Dan abardaë en eum lakaas Franseza da bedi Doue. He c'henebourien o devoa lakeet an heur a anter-noz evit dont de zennan deus a di ar boure'his a loje anei. Darn deus he zervijerien, goneet gant he zad hag he c'heontret, o devoa urs da derc'hel prest eur c'har goloët evit he c'has dre an hent beran beteg bord ar ster ; rag enon e oa ar bago prest evit he dougen en Frans. Hogen, pa falveas dar servijerien ober ar pez o devoa urz, ar soudardet kaset gant an duk evit divenn an dukes no lezjont ket da beurachui ho zreitourach. An dud armet pere a oa oar ribl al Loër o c'hortos ane, o welet na arrient ket dan heur merket, a re ho sonj da vont ho unan da gemer Franseza dre nerz, pa blijas gant Doue, divenner ar re a laka ho fians ennan, ober eur mirakl bras ha patant da diskoë ar zoursi en devoa deus he zervijeres. Ari oa fin mis mae. En eun tol ar ster a deuas da skornan, hag ar bago na hellent ken finval gant ar skorn oa en dro de. Bete ter leo hue loc'h evit Nanvnet oa kroget ar skorn. En lec'h all a ster a chomas diskorn. Red mad e oa anaveout bolante Doue en eun dra ken burzodus. Eontret Franseza a distroas kerkent en Frans. Tud he zi, pere a oa en eum glevet gante evit he zrahisan, en eum dolas d'he zreit

evit goulen pardon. Deus ar mintin, an dukez zantel, leun a anudegez-vad evit Doue pehini en devoa he miret a zrouk en eur feson ken admirabl, a ieas da ilis ar relijuzet Karmes da glevet an overen, ha da heuil an offis divin penn da benn. Goude-ze, en eum rentas en ilis ar Chaloniet evit pedi oar be an duk Pezr he friet ; hag o vean distroët dar ger, e lavaras d'he merc'het, pere a oa deut en dro dei gant eur joa vrás, ar c'homzo kaér-man : « A c'hanta ! a gwelet oc'heus-u pebes mirakl » en deus groët Doue evidomp ? O pegen mad » eo en andret ar re a laka ho fians ennan, » en lec'h he lakat en bugale an dud ! Pege- » ment e verit e teufemp den karet ha den » serviji ! Kemeromp eta kalon evit hen meuli, » ha kendalc'homp beteg ar fin er bromesse » hon deus groët da westlan dean hon holl » deïo hag hon holl obero. »

Neubeut deïo goude men devoa diskoeet Doue ar vadelez en devoa bet da implian he holl c'hal-lout da diven he zervijerez. Franseza en eum rentas en Gwenet, evit komz ous an duk Franses, pehini a oa enon o tere'hel stajo Breiz. C'hoant e devoa da gaout digant ar prins ar c'hrad hag an autorizasian a c'houenne aboue daou vla evit fondasiòn he leandi. Otreeat a oe dei er fin he mennat, hag al lizero patant evit an affer-ze a oe kasset da gastel Lesdrenik, en kichen Gwenet, an naontek a vis even 1462.

An Evuruzes, goude bean peurachuet an affer-ze, pehini a boeze oar he speret, a ieas de c'hastel *Gavre*, en eskopti Nanvnet, evit tanya enon eun nenbeut a beuc'h, pel deus ar bed.

C'hoarveout a reas ganti enon eur galonat all. He mamm, Mari a Rieux, a gouëas klan fall en kreis ar goan. Franseza en eum roas holl da brederian he mamm en he c'hlenvet, ha na bermetas ket e dije zervijerez all ebet nemerti. Eun devez, o welet anei tristoc'h lu nec'he-tec'h evit he c'hordinal, e c'houlennas diganti petra oa kiriek de morc'hed ; ha klevet a reas ganti penos e devoa poan speret o vont deus an douar, abalamour ma oa manet dei gle da bean, dre ar galeder a galon dimeus he breur pehini nen devoa rentet dei e c'hargoulou, da lavaret eo ar mado a oa gleet dei en dimi, nemert goude eur proses hag a nevoa padet tregont vla. An Evuruzes, evit dinec'hi he mamm, a hastas disklerian dei e kemere oarni ar garg da bean an holl c'heo a vije oar he mado, hag ouspen da ober kement a blichje dei ordreni dre he zestamant, hag e sedi a reas neuze da zonjal hep ken en he zilvidigez, ha da *rentan eun ine mad da Zoue*. Goude-ze Mari a Rieux a resevas zakramancho an Ijis hag a varvas entre divrec'h he merc'h, ar pevar oar nugent a vis genver 1463. Interet a oe en Nanvnet en ilis an Tado menec'h zant Franses,

a oa bet fontet ho gouent gant he zud koz. Franseza a heuillas interamant he mamm, hag a reas eviti eur fondasion deus a eun overen zimpl, hag eun all oar gan, da vean selebret bemde hag evit bepret.

Oar dro an amzer-ze, an autre a Amboaz, drouk Rontant hag ous an Evuruzes, hag ous he c'hoar iaouank Marc'harit pehini a oa bet dimeet en despet dean gant mab ar c'hont de la Trimouil, a lakaas en he benn dizherian he ziou verc'h. Hogen, pa na helle ket, abalamour da lezenno ar rouantelez, ober oar he vado donezono divoder, hag a raje eur gaou bras ous he heritourien, e reas eur c'hontrat a oérzidigez en neuz, pe en apparans, evit lakaat Louis XI, roue a Frans, da berc'hen oar he holl vado. Eur zujet bras a dristidigez a oe da Franseza gwelet ar pez a re he zad. Ne devoa ket eviti he c'hunan kun da vado he zud, pa ne devoa ken c'hoant nemert da dilezel holl vado ar bed evit heuil paourente Jesus-Krist ; mes gwelan a re abalamour da bec'het he zad pehini a diwiske en eur feson ken kri ha ken disleal he c'hoar hag he nizet deus ar mado a oa gleet d'he herve al lezen. Skrivan a reas zoken dioar ben-ze de zad eul lizer evit rebech dean, mes bepret gant respect, he galeder en andret he vugale ; ha dougen a reas an affer-ze dirag parlament Paris, evit divenn gwirio he zi. Eun dra souezus eo e teuas

goude-ze ar beskont a Dhouars da gaout eur garante dener meurbet evit he verc'h, dre ma c'hanavee ervad penos an Evuruzes na stourme ontan nemert evit heuil mouez he c'honsians. Lies a veach zoken e kassas deï sommo bras a arc'hant, evit he zikour da ober aluzono, ha da beurachui sevel he leandi.

An autre a Amboaz, goude maro Mari a Rieux, na daleas ket da addimi. He cil c'hreg na roas dean bugel ebet. Na oëlomp ken he hano mesket en afferro bras deus an amzer-ze beteg he varo, pehini a c'hoarveas er bla 1469, pa oa dija Franseza leanez. An Evuruzes a welas muioc'h ha hirroc'h amzer oar he zad evit oar he mamm. Eur veach e c'houlenjeur diganti petra oa kiriek dan daëro puil-ze a skuille abalamour d'he zad : « Ato, emeï, evit ma mamm na welan ket kement, rag esperans vad a meus eviti ; hogen ma zad a gare re ar bed, na ouzon ket petra sonjal deus he stad er bed all ; mes lezel a ran ze entre daouarn an Autro Doue. »

Goude maro he mamm e c'heas Franseza da chom da ger Gwenet, evit en eum rei da fondasion he leandi, ha tremen a reas enon ar bla 1463. Er bla-ze e varvas he c'hovezour an tad de la Nus. Al leanezet Karmes deus ar ger a Liej, gortoët gant kement a hast, a arias er fin en Gwenet denc'hent de goël an Holl-Zent, kunduet gant an den venerabl Soreth.

An dukez zantel a ieas d'ho digemer eur pennad mad deus ar ger. Ar hast d'ho gwelet a reas dan noblans, dar vourc'hijen ha dar bobl mont de heuil. Ho c'has a reas he c'hunan d'he zi, pehini a oa oar blasen al *Liso*, en kichen kastel an *Erminik*. Groet e devoa ozan de ho meren, hag e felle deï zoken ho serviji ous tol. Hogen, pa na helle ket lakaat ar c'hoarezet da gonsanti da gement-se, e c'houlennas da vianan ober de al lennadur epad ar pred, ar pez a oe otreet deï. Goude ar pret e c'hazeas ous ar memes tol, hag e verennas gant ar boet a oa manet en ho goude, hep lezel serviji deï meuz all ebet.

Nao leanez a oa deut deus a Liej ; sez ane a oa leanezet a geur, ha diou c'hoar lik pe seures konvers. Chom a rejont el loden deus a gastel Erminik e devoa an Evuruzes groët sichan evite, da c'hortos ma vije peur-achuet leandi an *Donezon-Vad*. An unan voarnugent a vis kerdu, an eskop a Wenet, hag an tad jeneral deus a urs Karmes a gassas ane en prosession solemnel dar gouent neve evit ober da vad ho demeurans enni. Savet oa bet tost da hini an Tado a urs Karmes gant ar memes ilis evit an diou gouent, a lakeet dindan patronach ar *Taër-Mari*. An taër Mari zo eo an ter greg zantel meulet en Aviel evit ar servijo o deus rentet d'hon Zalver binige oar andouar, ha pere a oa eet da gentan de ve

en de ma oa distroet a varo da veo : Mari Madelen, Mari mamm da Jakes, ha Mari Salome. En amzer-ze a oa etouez ar bobl eun devosion vras evit ar groage zantel-ze, dre ma tigase sonj dar gristenien deus ar garante en deus diskoeet hon Zalver dimp en fin he vue.

An Evuruzes a renkas tremen c'hoas pevar bla er bed, pe evit assuri leuves ar gouent, pe evit lakaat en urs affero all talvoudek bras a bere e oa karget. Nag evit-ze en eum lakeas adalek neuse da ober he demeurans en leandi an Donezon-vad ; hogen, o vean ma e devoa da ober gant kals a dud, na gavas ket dereat dei chom er c'hambro en diabars sklotur al leanezet, gant aon rag troublan peuc'h ar gouent. Kemer a reas he lojeis en eun ti stok ons al leandi, na helle ket al leanezet he darempredi. Koulskoude mont a re dar c'heur evit an ossis, en eum gavout a re er chabistr evit ar gonferans, hag evit resev ar binijen deus ar fauto groët a enep da reolen an urs, serviji a re er gigin, hag en eum roe dal labourio all deus an ti ; ertsin heuil a re holl exersiso an urs evel an disteran novises.

Epad ar pevar bla-ze, pere a oe blavejo a drubuil evit ar Vreiz, abalamour dar breszel, hanvet ar *vrezel deus ar mad publik*, o devoa an autrone a gomande oar ar provinso a Frans diskleriet dar roue Louis XI, an Evuruzes na deuas ken en pales an duk a Vreiz,

nemert evit heuil urs he c'honsians, ebars en d'arvout e c'heomp breman da gomz anean.

Aboue pell amzer an duk Franses II en devoa lezet antren en he galon eur garante fall ha disonest evit Antonan a Manele, itron a Vilkier. Pa distroas deus a vrezel *ar mad publik*, ar c'hreg diroll-ze a gemeras kement a vel hag a c'hallout oar he speret, ma teuas ar prins-ze, hep kaout-mez, da ober dei dont da chom en he gichen, hag en deün, en eur penn deus he bales, tost da iui an dukes Mac'harit he briet.

Lenn a rer c'hoas hirie an de oar rejistro pe marillo an tenzorier a Vreiz ar sommo di voder a arc'hant roët gant an duk evit he bevan hag he gwiskan. Ar gomportamant-ze deus a Franses a oa evit an holl Vreiz eur sujet a skandal hag a drouk-kontamant. An Evuruzes, o klevet kement-se, e devoe eur gla c'har hag eun dristidigez vras, abalamour dan offans groët da Zoue ha dar goal heurio a c'helle c'hoarveout en Breiz oar Ierc'h an di zurzo-ze dimeus ar prins. Skriyan a reas e c'hunan da Franses ha dan autrone konseillerien pere o devoa ar muijan a c'hallout oar he speret. Dre diou veach e chomas he lizero hep respont ebet ; mes Franseza na gollas ket kourach. Skriyan a reas adare dan duk, hag ebars el lizer-ze e komzas ontan en eur feison muioc'h nerzus ha muioc'h poezus evit ne

devoa groet biskoas. He c'homzo , zo ken, a zeblante bean evel eur sort profesi , pa skrive dean : « David, eun den ken zantel ha ken karet gant Doue evel ma oa , a oe kastiet gant Doue evit ar pec'het-ze , ha ma nen dije ket groët pinijen, he bunision a vije bet c'hoas muioc'h garo. Salomon, he vab, gant he holl furnez , en eum gollas evit bean en eum roët da garet groage dirollet hag idolerezet, ha goude he varo he rouantelez a oe dis-trajet ha rannet. Allas ! autre duk , plijet gant Doue na vo ket distrujet Breiz evit ho pec'het ken grevus , ken skandalus ha ken flerius , ha na vo ket ar paour kes pobl , pehini ne ne ket kiriek dar pec'het-ze , goas- ket gant ar brezel pe ar vosen , ha na veet ket distrujet ho c'hunan gant ho tukach paour dre ar reuzio ar re spontussan. Krennan a ran , ma c'hinderv , gant aon rag ze , pa ne noc'h na zanteloc'h evit David, na furoc'h evit Salomon ; ha koulskoude o c'heus da rentan kont dar memes Doue pehini a diskar , evel ma plij dean , ar re a c'houarn ar rouantelezo , pa deu ar brinset da zispri-jout he c'hourc'hemeno . »

An duk na respondas ket ken neubent dal lizer-ze. Neuze Franseza a reas eun esse diwéan, hag en eum rentas he c'hunan en Nanvnet. He digemer er ger-ze a oc eur gouir driomph. An Nanvnedis a gare an dukes vad,

hag he vertu e devoa muioc'h c'hoas a lusfre an dizurzo a welent o ren ebars er pales. Den ebet nen devoa ankoëet ar gourach gant pehini e devoa gouzanvet an trubuil groët dei gant he zad , he c'heontret ha beteg gant ar roue, hag ar mirakl en devoa groët an Autro Doue evit he zikour da drec'hi he c'he-nebourien. Ken kaër a oe an digemer - ze evel an ini a oa bet groët dei an de ma oa antreet ar veach kentan en Nanvnet evel dukes a Vreïz. Kement-se a reas dan duk Franses he hunan kas autrone deus he bales da digemer an Evuruzes ha d'he digas d'he gastel. Ar respect zo ken en devoa en despet dean evit he zantelez a reas dean kas an itron a Vilkier emes deus he bales, hag ober dei mont da lojan en ker. Ha koulskoude ken kre oa en he galon an drouk ioul hag an inklinasion fal , na helle ket en eum viret, memes en amzer-ze, de bizitan. O pegen mezus eo stad an den , pa he bet en eum lezet da gouean en sklavaj ar c'hik.

Franseza a chomas pemzek de en Nanvnet, hag entretant e reas he c'holl bossabl evit terri al liammo mezus gant pere e oa he c'hinderv evel chadennet. Kement a reas na servijas da netra. C'hoarveout a reas , allas ! en okazion-ze ar pez a c'hoarve alies en palezio ar brinset. Meur a autre ar pales , hag ar re a oa ar brassan mignonet dar prins , a oa

evite he zrouk ioul eur voyen da gontanti ho ambision, a icas a enep dan dukes zantel hag a viras na deuje a benn da ober dean chanj a gundu. Da vianan reï a cure kals a gonsolation d'he nizes an dukes Marc'harit ; hag en keït a ma chomas en Nanvnet e c'heuillas he c'hustummo a devosion. Mont a re bemde da ilis chaloniet an Itron-Varia da bedi oar ve an duk Pezr. Lavaret a re enon ar seiz salm a binijen, ober a re selebri eur servich, ha reï a re aluzono dar beorien evit repos ine he friet.

Goude-ze Franseza na distroas gwëch ebet ken da Nanvnet arog ober he frofession a leanez. Ar veach diwean-ze a nevoe lec'h en mis gwëngolo 1466.

V.

An evuruzes Franseza leanez en urs Karmez.

Aru oa erfin evit an evuruzes Franseza ar c'houls da c'hallout kouitaat ar bed, hag en eum reï holl da Zoue. Ar pemp oarnugent a yis meurs 1468, de oël an Annonsiasion, a oe an devez laket dei da gemer an habit. Deus ar pevar c'horn a Vreiz e teuas eun niyer bras

a autrone bag a dud jentil da Wenet, evit en eum gaout er seremoni, pehini a oe groët en ilis ar gouent an *Donezon-Vad*. An den venerabl Eryoan a Bontsal, eskop a Wenet, a deuas ie gant he chabist chaloniet. Eun ingros a bobl na oa ket possabl da niveri en eum waske en ilis hag en dro dar gouent. Zavet a oa bet eun oter en ilis dirag ar c'heur dindan ar grusisi. Pa oe aru an heur lakeet evit ar seremoni, Franseza en eum brezantas dirag an oter gant eur c'holoën goar en heORN. Dougen a re he guiskamant kaon ne devoa biskoas dilezet aboue maro he friet. Peder deus a verc'het he zi a oa ganti, hep den all ebet ken evit ober dei kompagnuez. An tad jeneral deus a urs Karmes a reas eur zерmon gaërmurbet oar an evurusdet eternel, ha oar ar mado tromplus ba didalvoud deusarbed. Ar pez a dremene dirag daoulagat an oditoret a skoazie en bras komzo ar relijius zantel. An hini a vije hanvet, an de diarog c'hoas, an dukez huel ha galloudus a Vreiz, na vije ken bremansouden nemert eun novises humbl deus a urs Karmes. Goude ar zерmon, ar reverand tad Soreth a roas habit an urs dan Evuruzes ha dar peder flac'h a oa ganti. En fin an overen e teuas an holl leanezet d'he digemer ous dor al leandi. He c'has a rejont en prosession dar c'heur, o kaban herve a reolen an *Inviolata*, Neuze Franseza, evel an holl novisezet all, a

stouas beteg an douar dirag ar vam briolez, da c'houlen humblamat he blavez a aprou arog he frofesion, herve al lezen deus an urs. Epad an holl seremonio-ze, an dukes zantel a diskoëas eurjoa hag eun devosion dreist ordinal. Bepret leun a garante hag a zourzi evit ezomo an nessan, e reas reï ho leïno da gement a oa dent a bell, hag an holl dud paour a neum brezantas a gavas tollo karget a voët evite, eme Albert a Vontroulez.

Al leanezet, pere na hellent ket ankojad e oa bet ho c'hoar neve, neubeut amzer arog, dukes a Vreïz, hag he c'hanaveent evit fondatores ho leandi, a falveas d'he rei dei ar plas kentan goude ar vam brioles. Franseza, leun a humilité evel ma oa, a refuzas a greun an honor-ze, en cur lavaret penos e oa hi an diwëan aru, hag ar muian dibarset entouez ar re all. « Jesus-Krist, emei, hon friet ker, en deus disketdimp an hent dimeus an humilité, pa c'he deut er bed-man evit serviji, elec'h bean servijet ; hag e c'he bet en eum izeleet beteg ar maro oar ar groas. Diantan e fel din kemer skouer, ha gant se, m'ammo leanezet, na gomzet ket pelloc'h evel-se. Doue da viro na deufen da neum lakaat na da gerzetz arog ar re ho deus aboue pell amzer douget ar bec'h deus an urs a relijon, me pehini na ran nemert kommans. Mar inije bet c'hoant da dere'hel ar plaso honoraplan, na vijen ket

deut aman. Ha gant-ze, ho pedi a ran dam lezel er plas a zo merket evidon dre ar reolen deus an urs ; ha na roët ket din an hanoio a dukes, a itron, pe a fondatores ; rag en eur dont aman e meus lezet emes an holl ditro ha gouirio-ze, ha na fel ket din klevet komiz ane pelloch. Ma hano a vo, mar plij ganec'h, c'hoar Franseza, servijerez Jesus-Krist. » An tad jeneral a renkas dont evit reizan an affer-ze : ordren a eure da Franseza en eum lakaat er plas ho devoa al leanezet c'hoant da rei dei, ha da gemer renk goude ar vamm brioles. Zenti a reas kerkent, mes kement-se a reas dei skuil daëro puil.

Muioc'h a hast a ze e devoe an Evuruzes da bratikan an holl euvro a humilité. Ober a re a ratoz vad al labourio izelan deus an tiegez, skotan al listri kigin, dougen ar c'hoat, tennan dour deus ar puns, labourat er jardin muioc'h evit nikun deus ar c'hoarezet. Al leanezet, souezet ha leun a admirasion o welet he vertu, a lavare an eil de ben : « Zellet eta hon novises, pehini a oa, neus ket pell, dukes nobl a Vreïz, pegement a blij dei al labourio izelan. »

An humilité eo mamm ar gouir garante. Dre-ze ie e oa Franseza bepret prest da rentan servij dar re all. Supplian a reas mamm ar gouent d'he lakaat en kambrar re glan evit ho frederian. Goude bean meur a veach refuzet

dei ar pez a c'houenne evel eur favor, ec'h
otrejont dei he mennat, ha karget a oe da rei
zikour dar c'hoar *infirmieres*.

En amzer-ze ar vamm briolez e devoa en he
zroad eur gouli hag a dole eur c'houez flerius
meurbet. An-Evuruzes en eum geimeras a
feson ma oe fiet enni ar garg da bansi ar gou-
li-ze. He ober a re diou veach bemde, habepret
oar he daoulin. C'hoant a oa da ober dei'azean
oar eur skaon ; mes na gonsantas ket ; hag en
eum akouitan a reas deus an euvr-ze a garan-
te gant kement a fervor ma oe zellet gwel-
laen ar vamm briolez evel eur mirakl.

Pa oe aru fost fin he blavez a novisiat, e
c'heas da neum strinkai ous treid an holl
leanezet an eil goude he ben, evel ma c'he or-
drenet dre ar reolen, hag herve ar c'hustum
deus an urs, evit pedi ane na zeljent ket pegen
dibarset e oa, na pegen alies e oa manket de
deverio en ho c'hever, hogen pegent bras
c'hoant e devoa da wellaat ba da zont da vean
eur gouir verc'h a urs Karmes. Bean e
devoa en he c'hine eun dispriz ken bras eviti
he c'hunan, hag eur c'hoant ken bras all da
vean disprizet, ma c'houennas bean digemeret
evel c'hoar lik pe seures konvers, dre neum
gave ket din da ganan meulodio Doue er c'heur
gant al leanazet all. Na oñ nemert eur vouez
deus a holl vammo ar gouent evit assanti ma
raje Franseza he froession, mes na oe ket

otreet dei ar mennat e devoa groët dre humili-
lite, ha lakeet a oe en renk al leanezet a geur.

Ar penip oarnugent a vis meurs 1469 a oe
an de lakeet evit ober he froession. Ar re-
verand tad Soreth a digoueas dean c'hoas
ober ar seremoni-ze. Franseza, herve ar reo-
len ansien deus al leanezet Karmes, a deuas
emes deus al leandi, eur c'holaoën alum
en he born, ha novisezet all oar he lerc'h, hag
o vean antreet en ilis, e c'heas den eum
strinkan dirag ar zakramant zantel. Goude
eur brezegen devot ha touchus, groët gant an
tad Soreth dar re a oa prezant, Franseza en
eum lakaas oar he daoulin, ha goude ar gou-
lenno hag ar responcho groët herve ar c'hus-
tum e prononsas a vouez huel ar c'homzo
merket evit ober profession : « Me, c'hoar
» Franseza a Amboaz, e ran profession,
» hag a westlan aboissans da Zoue, dan Itron-
» Varia Mene-Karmes, gouir vamm Doue, ha
» dec'h, breur Ian Soreth, priol jeneral deus
» a urs an Itron-Maria Mene-Karmes, gouir
» vamin Doue, ha dar briolet a vo en ho kou-
» de choaset evit gouarn an urs Karmes, ha
» da vamm brioles ar gouent-man, ha dar
» briolezet a vo hanvet en amzer da zont ;
» o viret ar chastete, o renons da holl bea-
» dra ar bed, hag o viret ar sklotur beteg ar
» maro, er feson ma c'he gourhemenet en
» reolen an urs. » Sinan a reas ee'hunan

ar paper oar behini e oa skrivet he frofession, hag en roas dan tad jeneral, pehini en kemeras diganti, o lavaret : « Me, Ian Soreth,
» priol jeneral a urs Karmes, ho resev a ran
» hag ho tisklerian leanez professes er me-
» mes urs, en hano an Tad, hag ar Mab, hag
» ar Speret-Santel. Evese beet groët. »

Eskop Gwenet, pehini a oa prezant da bro-
fession an dukes zantel, a vinigas an habijo
a leanes, ar wël, hag ar gouris ler; al lea-
nez neve ho c'hemeras deus dorn an tad jene-
ral, hag an *Te Deum* o vean bet kanet, e oe-
kaset en prosession el leandi skloturet.

Ar joa a behini e oa karget an dukes zan-
tel en eum diskooe oar he bisaj hag en he
c'holl doare. Trugarekaat a reas an Autro
Doue gant eun anoudegez vad leun a humilité
deus ar c'hras en devoa roet deï, hag he bedi
a reas da reï deï ar c'hras da genderc'hel er stad
zantel en pehini e oa antreet, evit ne dije
ken dioar neuze zoursi ebet nemert den eum
akouitan deus a holl deverio eul leanez vad.

Santelez hon Evuruzes en eum diskooe er
gouent ispisiañ en daou dra-man : en eum bli-
jout a re meurbet ho vevan en boutin, da la-
varet eo en kommun gant he c'hoarezet, hag
ous en eum akouitan deus a holl boëncho ar
reolen. Zoursi bras e devoa den eum viret
deus kement a halje lakaat ar re all da zonjal

enni, ha heuil a re beteg an disteran poëncho
ar c'hustummo dimeus ar gouent.

Na vije kammed dilabour na didalve ; kavet
e vije dalc'h mad ous en eum akouitan deus
a gement a vije en he c'harg ebars en ti ; ha
kement e kare al labour ma tamalle a wejo
deï ec'huan ar boan e dije d'he lezel evit mont
da ossis ar c'heur.

« Pa vije klan, eme Albert a Vontroulez,
» mont a re da gampr ar re glan evel al lea-
» nezet all, ha pa vije iac'h e kouske en dor-
» touer, pe ar gampr vrás en pehini e vije
» ar re all, en eur gamprik vian hep chiminal
» na meubl ebet nemert eun dol hag eur
» skaon. Na debre kammed nemert er zal gom-
» mun, ha na felle ket deï kaont meujo all ne-
» mert ar sort a vije servijet dan holl. He ves-
» sel tol a oa en sten pe en koat, ha troc'hant
» a ro ec'huan he boëd gañt eur gontel dis-
» ter bras. »

Dindan he gouiskamant groët a vezet fetis
ha rous e touge peurvuijan en kuz eur zaë hag
eur gouris reun, ha ken birvidik e oa da bra-
tikan an holl œuvre a binijen ma skourjee he
c'horf alies beteg ar goad.

Eun dra admiraploc'h c'hoas evit ar galeder
deus he finijen a oa he zentidigez hanval ous
ini eur bugel bian. Bet e oa kustumet, pa oa
er bed, den eum emmel ebars an afferio bras-
san ha grevussan. Ken bras e oa an diles e

devoa groët dimeus he skiant hag he bolante he c'hunan evel ne dije sonj ebet deus ar pez e oa bet gwech all. E touez al leanezet ne oa hini bet muioc'h zujet ha muioc'h zentus ous ar mammo superiolezet.

Pa deue dar chabistr e lec'h ma neum rente al leanezet evit ober an anzav deus ar fazio groët a enep dar reolen , e lakae en he spret evel ma vije dirag tron Jesus-Krist, ar barner bras. Gant eun humilite dispar e taouline ous treid ar vamm briolez , hag e c'hansave kement e devoa groet kontrel dar reolen, o pedi c'hoas ar c'hoarezet da digas deï sonj deus ar pez e c'halje bean ankoueet , ha da ober deï anaveout kement si a vije enni. Resev a re neuse gant kement-all a humilite ar gelennadurez hag ar pinijenno roët deï herve kustum ar c'houencho.

An devosion e devoa diskoeet, pa oa c'hoas bugel, en kever ar zakramant adorabl, na helle nemert kreski enni pa oa leanes. Tremen a re kals a amzer o pedi ebars er c'heur , ha chom a re enon pell goude ar re all. A wejo e vije lavaret meur a overen ; ha neuze e felle dei ho c'blevet holl, bepret oar he daoulin, ken a deujont kalet evel eur c'hoc'h zec'h. Deus a gement - se a rentas testeni ar c'hoarezet a oa bet karget da lieni he c'horf goude he maro.

Zulvui e tosta eun den ous Doue dre ar be-

den bag ar binjen, zulvui e kresk he garante evit an nessan ; hogen ar garante - ze a zo hanval ous an hini en deus Doue evit an dud, da lavaret eo evit ho zilvidigez hag ho evurusdet eternel. Ar garante - ze a re dan Evuruzes kaout eun devosion spisial pa bede evit kement a oa en poan hag en enkrez , hag ie evit kement en eum roe da labourat evit konversion ar bañanet hag ar bec'herien.

Reï a reas eur merk anat deus he c'harante en eun okazion hag a zelle en bras ar stad evurus deus ar Vreiz. An dukes Marc'harit, he nizes, a varvas en mis goëngolo 1469 , er bla memes ma oa profesiet hon Evuruzes. Franseza, en kalon pehini e devoa an dukes diskarget ar bec'h dimeus hec'h enkrezio hag he zristidigezo , a welas oarni gant ar garante spisial o deus ar zent evit ar re o deus poanio bras, hag ober a reas kals a bedenno evit ar repos deus he c'hine. Ouspen ze , kemer a reas eur zoursi bras da brokuli zilvidigez an duk hag evurusdet ar Vreiz. Na wele moïen ebet da derri ar chaden milliget a dalc'he an duk en he bec'het , nemert dre eun eil dimi. Sonjal a eure evit se en eur brinses iaouank hanvet Marc'harit a Foa , merc'h dar c'hont Gaston a Navarr. En eum gargan a reas da dreti an affer-ze pehini a oe peurachuet dre eureud an duk gant ar brinses-ze, ar c'houec'h oarnugent a vis even 1471 , ha dre enon e finissas ar skan-

dal a c'hlac'hare aboue keït amzer ar brovins a Vreïz. Antonan a Manele a renkas kouïtaat ar pales. Ar bemp oarnugent a vis genver 1477 an dukes neve a c'banas eur verc'h da behini a oe roët en he badeiant an hano a Anna, hag a so bet a c'houdevez ken brudet dindan an hano a Anna a Vreïz. Pedanno ha bennos hon Evuruzes a oa diskennet oar gavel ar bugel-ze, pehini a denas diou veach da vean rouanez a Frans, hag a roas okasion dar stad neve a c'hoarveas dar brovins a Vreïz, dre eur volante spisial dimeus ar Brovidans divin.

C'hoec'h vla goude me devoa groët Franseza he frofession, al leanezet deus ar gouent an *Taér-Mari* e choazas dre ho holl vonezio evit bean ho mamm brioles. Hi hepken a gayas ne oa ket dionti bean dindan eur garg ken pouunner. Mes an den evurus Ian Soreth a disklerias e oa mad ha gwirion an dilenn groët gant al leanezet, hag e roas urs dei da geimer ar garg da behini e oa galvet gant ar Brovidans divin. Franseza a blegas dan urs-ze deus an env. o skuil koulskoude kals a daëro. Hogen, lakaat a eure, evel an holl ineo humpl, he fians er zikour a Zoue, ha ken buan en eum roas dan eum akouitan deus he c'harg.

Ar sonj-man da gentan holl a antreas don en e c'halon. Mar ge devoa bete neuze bevet ha labouret evit he zantelidigez he hunan, he buez

holl a glee implian dioar neuze evit ar merc'het en devoa Doue roët dei ha siet enni. Aon e devoa dreïst pep tra na deuje ar sonj deus ar stad huel a dukes e devoa bet gwechal da digas eun neventi benag ebars en doareo ar gouent dre an henorio a vije c'hoant da rentan dei. Eur weach, goude ar c'homplido lavaret er c'heur, eul leanez a gemeras he c'hantelleur evit mont arog dei hag e c'has de c'hampr : « Nan, nan, ma merc'h, eme Franseza, na ret ket ze. Jesus-Krist, hon friet a zo deut er bed man evit serviji elec'h bean servijet ; ha me, pehini a zo ho mamm briolez, red eo din heuil he skouër, hag an holl leanezet a gle hen ober ie. »

Eun devez all, eul leanez, en eur gozeal, o vean e hanvet *itron* : « Ne ne ket *itron* ma hano, a lavaras diustu Franseza gantan displijadur a re dei eun hano hag a zeblante bean eur sonj deus ar renk huel e devoa bet gwechal, ma hano eo c'hoar Franseza, servijerez humbl da Jesus-Krist, ha dre ar veli hag an autorite e meus oarnoc'h abeurs Doue, e tivennan ouzoc'h reï din hano all ebet. A c'hoant o c'heus-u e teufe oar ma lerc'h eun dukes pe eur bringes deus ar bed ? »

Ar zoursi e devoa da gendrec'hel mad ar reolen, ha da diwoal ous ar gwal gustumo a halje he dinerzan en eum diskooee dre an ewez gant pehini e re miret ar sklotur. An dukes

iaouank a Vreiz hag he breur ar c'hardinal a foa a oa deut deus a Nanvnet da Wenet a ratoz kaér evit he bizitan. C'hoant o dije bet d'he gwelet ebars en he c'hambrik leanez; mes na bermettas ket d'he dont en diabars al leandi ; hag ho digemer a reas hepken er parlouar ; ha kement-ze a reas dan dukes ha dar c'hardinal kaout eun istim vrás eviti.

Epad hir amzer e oa bet miret en kouent ar C'hoëjo ar c'helenno pe instruksiono a re an Evuruzes d'he leanezet, en keit a ma oa priolez. Ar re o deus skrivet he bue o deus miret dimp hinienn deus he c'homzo ; mes neubeutoc'h kals evit non dije c'hoant. Dibab a refomp deus ho zouez *maximo spirituel* an Evuruzes hag ho lakaat a refomp en fin al levri-man. Leun int holl deus an devosion tener-ze dre behini e teu ar speret a Zoue da domma komzo ar zent.

Franseza a oa kustum da gommans ha da achui he c'holl gelenno dre ar c'homzo-man : *Groët dreïst pep tra ma vo Doue ar muian karet.* Na skouise morze o lavaret hag o c'hadlavaret ane ; bean e oaint evel ar c'hri naturel leusket gant he geno hag he c'halon. *Groët dreïst pep tra ma vo Doue ar muian karet* ; ar c'homzo-ze, pere a gleje bean skrivet gant lizerenno aour, a oa ar gir spisial dimeus hon dukes zantel.

Unan deus ar re o deus skrivet he bue a ro

dimp ie da c'houzout penos en fin he c'helenno e roe d'he leanezet an ali-man pehini a diskoë ken kaér ar garante leun a drue e devoa evit he nessan : « Erbedi pe rekommandi a ran » dec'h ar penc'h entre ar brinset kristen hag » an treo all evit pere e c'homp kustum da » bedi, hag ispisia ar rouantelez a Frans, » hag ar vro gez-man a Vreiz. » Non deus biskoas lennet hep zantout hon c'halon tenereet ar c'homzo-ze pere a deue evel dre natur a c'henno ar briolez zantel. Bean e c'hint evidomp evel ar bennos dimeus eur vamm hag eur zantes, hag ober a reont dimp anaveout ar garg roët gant Doue da Franseza da vean avokades ha protektoures an holl Vreïzis.

Ne oa ket pell ma oa lakeet Franseza da c'houarn leandi an Taér-Mari, pa oe galvet gant ar pab Sist IV da gouent *ar C'hoëjo* en kichen Nanvnet. Ar gouent-se a oa da leanezet Z. Beneat a abbat Z. Sulpis, en eskopti Raon. Kredi a ran e oa roet an hano-ze *ar C'hoëjo* dar gouent abalamour ma oa diazeet en harz ar c'hoajo bras a oa neuze en kichen bro Herbauj bete ribl pe ot ster al Loër ; hag ac'hane e vije lavaret : *Itron-Varia ar C'hoëjo* pe *ar C'hoajo*.

En amzer-ze na oa ken el leandi ar C'hoëjo nemert seiz leanez, hag ar reolio dimeus an urs a oa dilezet kasi a genn, hep esperans ebet da c'hallout he reizan pe he reformi, dre ma oa

ieneet kals enni ar beoder pe ar servor kentan a devosion. An duk Franses II , pehini a c'hoantae ober dan Evuruzes tostaat ontan, a bedas ar pab Sist IV da reï priolach ar C'hoëjo da garmelitezet an Donezon-Vad. Ar pab a roas dean he c'houlen, ha, dre eur bull pe eul lizer deus ar seïtek a vis goueren 1477, e lakanis termen dan enebiez a re leanezet Z. Beneat dar chanchamant-se.

An Evuruzes a arias en Nanvnet, en mis kerdu 1477, gant nao deus he leanezet. Groët a oe deï, dre ar hast a oa d'he gwelet, em digemer kaër gant an duk Franses ha gant an holl bobl , pehini dindan gouiskamant paour ar garmelites a wele bepret an dukes vad a behini an envor pe ar sonj a oa chomet en ho speret. De iun Nedelek, Ervoan a Gerizek, vikel vrás a Nanvnet, a reas deï kemer kers pe posession deus al leandi. An duk a falveas dean en eum gaout el lid pe er seremoni-ze gant holl dud he bales, bag eun niver bras a bobl a deuas dar C'hoëjo evit e gwelet.

En amzer ma oa Franseza oc'h ariout en Nanvnet, Done a roe dar ger-ze evit eskop Pezr du Chaffault, unan deus hon brassan ha zantelan eskipien. Mervel a eure er bla 1487, daou vla goude an Evuruzes, gant eur vrud ken bras a zantelez ma c'he bet kustum ar bobl epad pel amzer da vont da bedi oar he ve, hag enon e c'hoarveas meur a virakl, oar

ar pez a lavarer. Dindan gouarnantan an eskop zantel-ze e tremenas Franseza an eiz vla diwean deus he bue.

Kerkent a me devoe an Evuruzes kemeret kers deus a gouent ar C'hoëjo , e labouras da adlakaat an ti en stad vad gant ar primder e devoa bepret pa oa kestion deus a euvro Done. Al leandi holl a oa eet da fall epad ar blavejo diwean ma oa bet enni leanezet Z. Beneat. Mogerio ar sklotur, na gle ket al leanezet mont emes ane, a oa koëet. Franseza a reas ho adsevel en dro da holl douar ar gouent. A genn e oe adgroët ar gampr da gousket hag an holl gampro all a oa comp evit al leandi neve. Evit rei muioc'h a gaënder hag a dekor dan ilis, e oe zavet tour ar c'hleier, groët ar bolzo hag ar pave, ha na vankas netra deus ar pez a oa red evit orni ha fichan kaër al lec'h zantel. Pa deuas ar *revolution vrás*, e oe kavet c'hoas en ilis-ze daou re ornamancho gouarniset a aour hag a ar-chant evit an offiso divin, pere a oa enon aboue an amzer ma oa bet zavet al leandi. An treo-ze, hep mar, a oa an nemorant deus ar mado bras e devoa Franseza roet da ilis he c'houent.

Al leanezet pere a oa chomet en kouent an Taërr - Mari , o devoa eur c'hoant bras da zont da vevan dindan gouarnamant an Evuruzes. Ar bul, pe lizer a pab evit unani an diou gouent

a lavar e oa entre Franseza hag he c'hoarezet deus an Donezon-Vad eur garante ken bras, na hellent ket en eum blijout, dispartiet evel ma oaint an eil deus he ben. A c'hent all, sonjal a rent penos, pa vije dastumet an holl leanezet er memes leandi, e vije ezetoc'h ho c'henderc'hel en reolen an urs. Ar pab Sist IV a jilaouas ous pedenno Franseza hag he merc'het, hag a roas eur bul, an trioac'h a vis kerdu 1479, evit unani leandi an Taér-Mari pe an Donezon-Vad gant priolach ar C'hoëjo, hag evit digas al leanezet deus ar gouent gentan en he ben. Otrean a reas dal leandi neve an holl c'hraso ha favorio ken spirituel ken temporel, gant an holl brivilegio pe gwirio spisial hag an diskargo a bere e jouisse ar breudeur deus a urs Mene-Karmes. Dre al lizer-ze deus ar pab Sist IV e oe peurachuet fondasion ar C'hoëjo. Leanezet an Taér-Mari a deuas gant kals a hast d'ho zi neve, hag an holl garmelitezet a Vreïz en eum gavas adare dindan gouarnamant dous an Evuruzes, pehini a oe dalc'het er garg a briolez gant an tad jeneral.

Oar dro daou vla goude, e varvas an den evurus Ian Soreth. E pad ugent vla e oa bet, dre urs ar pab, dalc'het er garg a briol jeneral deus a urs Karmes. Unan hepken deus he obero a vo aouale'h evit diskoe pegen zantel e oa. Ar pab Kalist III, leun a estlam hag a admiration evit he vertuio par da re an ebrestel,

hag evit an niver bras a ineo soveeteet dre he labour, en devoa en galvet da vean kardinal, hag ordrenet dean kemer ar garg enorus-ze. Ar priol a ieas gant eun humilite vrás den eum strinkan ous treid an Tad-Zantel, hag en pedas gant kals a zaéro d'hen diskargan deus a vec'h ar garg huel-ze. E tro pad eun heur e chomas stouet beteg an douar, o tisklerian a gress na zavje ket ken en dije ar pab otreet dean ar c'hras a c'houenne ken stard digantan. An humilite deus a servijer Doue a drec'has oar volante an Tad-Zantel, pehini en lezas neuse libr ha dieub da vevan herve ar reolen galet deus a urs Karmes. Mervel a eure en he vanati a Anjer. He gomzo divoean a oe eun testeni deus a virvidigez he garante evit hon Zalver hag evit ar Werc'hes divin : « O rouanez ma c'halon, emean, e c'han d'ho koëlet ha d'ho possedi ! O Jesus ! beet Jesus evidon ! »

Maro an den zantel-ze a oe evit Franseza eun abek bras a c'hlac'har ; rag Doue a oa en eum servijet anean evit diskoe dei an hent dre behini e klee kerzet. Mes ábalamour da ze en deün e lakaas mui ous mui a zoursi da genderc'hel en he zi an holl reolio dimeus he c'hurs.

En amzer-ze en darn vuian deus an urjo a venec'h hag a leanezet e oa loskeet ha klouarreet ar speret a fervor hag a reiz-vad, hag an urs Karmes ken kouls hag ar re all. Franseza,

soursius evel ma oa deus kement a zelle mad ar relijon, na helle ket mankout da welet ar stad trist-ze deus ar c'houencho. An Tad-Zantel, dre he c'hali, a lakaas evit bepret leandi ar C'hoejo dindan ren ha skoazel spisial ar priol jeneral deus a urs Karmes, hag e disklerias libr ha diskarg en kever an holl superiolet all deus an urz. Dre gementse an Evuruzes a helle derc'hel stard ar reolen en leandi ar C'hoejo, o tennan anean deus dindan gouarnamant ar venec'h pere no devoa ket pleget dar reolen gentan dimeus a urs Karmes. Lezenno groët gant kals a furnez a dale'he mad ar peuc'h hag ar servor ebars er gouent. Eskibien Nanvnet a oa karget en hano ar pab hag en he blas da ober miret al lezenno-ze. An daou bap Sist IV hag Innosant VIII a roas ners dre ho lizero apostolik dar stad-ze dimeus al leandi.

An dra a zelle Franseza evel ar muian tal-voudek, da lavaret eo ar fondasion deus he c'houent, a oa peur achi, ha hi a oa aru daro evit kaout ar rekompans gleet dei. En mis here 1485 e prederie ar re glan en kambr klanvourezet ar gouent. Unan ane e devoa eur c'hlenvet bosennus; hag an Evuruzes e devoa eur zoursi spisial de frederian. Al leanez-ze a varvas entre he divrec'h. Neubeut a deio goude-ze e krogas enni ar memes klenvet pehini a glee lakaat termen d'he bue oar an

douar. An nao oarnugent a vis here e teuas dei eur boan vrás en he holl gorf hag e renkas mont dar c'hlandi, pe kambr ar re glan. An de oarlerc'h, ar zul arog goël an Holl Zent, e kovesaas, e klevas an overen, he resevas ar gommunion zantel, ha dre ar c'hoant bepret beo e devoa da glevet komzo Doue, e jilaouas prezegen an tad *direktor*. Oar dro kreiste, e zantas an drouk o kreski, hag en cum dennas adare er c'hlandi a behini na glee ken sortial.

An daou de oarlerc'h, ar c'hlenvet a wassae mui ous mui, hag en de goël an Holl Zent ispisial e c'houanwas hep an disteran klem ar brassau poanio. Epad an holl amzer-ze e komzas a dreo zantel ha spirituel gant an tad Vaze ar Groas, vikel al leandi. Ar iaou tri a vis du e kovesaas c'lioas hag e résevas ar viatik zantel. An nemorant deus an de a oe implet da zevel gant eur servor bras e c'halon oar zu Doue. He daoulagad a oa evel stag ous ar c'hrusifi a oa en e dorn, a pokat a re dean a anizer da amzer gant kals ha garante.

Oar dro anfernoz e tigemenas an holl leanezet da zont en e c'hambr, hag e falveas dei ober diraze evit ar veac'h divoean an anzav deus e foto dan tad vikel ha dar vám brioles, ous en cum ac'hus gant kals a daëro da vean roet skoër fal dar c'hoarezet, hag o c'houen gant humilité pardon deus lie fazio. E holl versc'het na rent nemert goëlan en dro de gwele;

ha hi o vean en eum droët entrezek enne a
 lavaras neuse d'he : « Ma c'hoarezet ker, groët
 » dreist peb tra ma vo Doue ar muian karet.
 » Heuillet bepret an hent deus an humilité, an
 » dousder hag ar garante, ar chastete, an
 » aboissans; en eum geret an eil e ben; miret
 » entre oc'h ar peuc'h hag an union vad a spe-
 » ret hag a galon ; beet fidel da Zoue ha ken-
 » dalc'het bepret ar reolen da behini e zoc'h
 » en eum westlet pa oc'heus groët profession.
 » Gout a ran, ma c'hoarezet ker, e c'ha Doue
 » da lemel diganec'h ar pez a geret ar muian
 » er bed man ; hogen en ober a ra evit ma
 » roset dean ho holl garante, hag evit ma kres-
 » ko ho merit dre ho pasiantet hag ho kalon
 » da blegan de volante zantel. Dreist peb tra,
 » groët ma vo Doue ar muian karet. Ken a vo,
 » ma merc'het ; breman souden e c'houvein
 » petra eo karet Doue. En eun dallente bras e
 » man an nep a c'hoanta bevan pell amzer er
 » bed-man. Evidon-me, en eum lakaat a ran
 » entre daouarn ma Zalver just ha truezus, evit
 » ma reï ac'hanon ar pez a blijo gantan. Mont
 » a ran davetan. »

An tad vikel a lavaras deï neuse : « Hon
 » mamm, reït ho pennos d'ho merc'het. » —
 « N'ouzon ket kaër, e meï, a me a hel ober ze,
 » rag ne ne ket ar c'his dar merc'het reï ho ben-
 » nos. » Disklerian a rejeur deï e c'helle en
 » ober. Neuse ho sevel heORN e vinigas an holl

leanezet dre ar c'homzo-man : *Benedictio Dei Patris, et Filii, et Spiritus-Sancti descendat super vos et maneat semper.* Da lavaret eo : Bennos Doue an Tad, hag ar Mab, hag ar Speret Zantel ra diskennno oarnoc'h, a ra chommo oarnoc'h da viken.

Pedi a reas an tad vikel da reï deï zakramant an nouen, hag e resev a eure gant eun devosion vrás. Respong a re dar salmo a binijen, dal litanio ha dar pedenno all a lavaret eviti. E-pad an nemorant deus an noz, e reas Ienn dalc'h mad dirazi levrio ha pedenno devout, memes pa e dije ar muian a boan.

Ober a reas dont ie e diou nizes, pere o devoa he heuillet el leandi. Daoulinan a rejont e kichen he gwele. An Evuruzes a roas de gant eur vadelez a vamm he divoean kentelio, hag e lavaras de goude : « Mar gwisen na deufac'h
 » ket da labourat evit derc'hel ar reolen vad
 » er gouent, na vefen ket kontant ac'hanoc'h.
 » Eet breman ha pedet evidon. »

An novisezet en eur vanden a deuas e kichen he gwele gant kals ha dristidigez. Franseza a oe touchet ie ous o gwelet, hag o zellet onte gant eun deneridigez vrás e lavaras de : « Ma na ve ket ma merc'het sur, prudent ha kendalc'hus en ho never, na voint ken mer- c'het din-me. Oh ! dec'h holl e ran ar beden- man, groët ma vo Doue ar muian karet. » Bini- gan a reas a neve he holl yerc'het a oa enon,

hag ar re pere, douget dre c'hras Doue, a m
treje en amzer da zont en urs Itron-Varia-Menez
Karmes gant eur galon eün ha gwirion /
henil ar reolio kentan dimens an urs.

Dre ma tene an Evuruzes da zemplaît en l
c'horf, he c'hine en cum zave mui ois m
oar zu Doue : « Oh ! pegen kaér eo, emer g
» eur visaj flammet a garante, pegen kaér
» bean er barados, ha gwelet enon an Itron
» leun a c'bloar ! Oh pebes hast e mens de
» gwelet ! O pegouls e c'hoarveo, pegouls
» c'hoarveo ? »

Ar gwener dëns ar beure e c'halvas an tal
vikel hag en pedi a eure en han' Doue da la
kaat ewez bras da ober miret a boent da boant
en he leandi ar reolio kentan deus a urs Karmes.
Goude-ze e c'houlennis ma vije lavaret
dira-z-i ar *Sabat Mater*, lilaou a eure gant at
tension vras ar beden-ze, ha pa oe achn e l
varas : « O pegen kaér eo ! »

Lennet a oe neuze passion hon Zalver. Il
dar c'homzo-man lavaret gant Jesus p'ouz
vervel : *Ma Zal, lakaat a ran mi im ento L*
taouarn, Franseza a reas eur zell oar he c'ho
rezet a oa en dro d'he gwele, hag he lavaret
d'he exit ar veach diwean : « Mar kerel beur
» anzavet ganin exit ma merc'hiet, boet fut,
» prudant, ferm ha kendale'lus en ho stid
» zantel. Groët dreist pep tra, me ho ped, mi
» vo Doue ar muian karet. » Ar c'homzo ze n

oe evel testament an Evuruzes : thom a reas
goude-ze dilavar, Koulskoude he c'hanondegez
a oa ganti, evel ma er gwelet dre ar merko a
diskoee e-keit a ma vije lavaret ar pedemio evit
erbedi pe recemandi he c'hine. He c'hangoni
a badas bete taér heur. Er momet-ze e sellas
entrezeg an env, hag o junta he daouarn e
lavaras a votez bnel : « Beet dent mad aman,
» ma itronezet mad. » Goulem a rejeur di
ganti petra devoa choant da lavaret : « Bean
» et he, emer, ma itronezet da bere e mens
» bepret douget henor ha respect. Oh ! pegoit
» so abone ma mens c'hoant da vean gante !
» Groët plus, me ho ped, evit ho digemer. »
Ar re a oa enon o devor ar greden e oa fal
veet gant Doue rei levenez ha konsolasion
d'he zervijeres dre eur vizion selestiel, en he
zremenivan dëns ar vué-mañ d'ar vué éternel,
ha penoz an itronezet e devoa zahidet gant
kement a joa dëns ho bizi, a oa zantes Urs
sula hag he c'hompagnezet, goeti'nezet ha
merzeroezet evit pere e devoa bet bepret eun
devotion spisial. Prest goude Franseza a ren
tas he c'hine di Zal, gant ar peu'hl dëns ar
zent, ar pevir a vis di, d'ar gwener, en heur
ma vavas Jes is-krist ou ar groas.

an dud dife. Ar be a oe digoret a neve, hag ar c'horf zantel a oe kayet, evel ar veach kentan en he bez hep breinadur ebet. Douget e oe en prosession dan ilis hag ac'hane er c'holastr, en pehini e oe interet. Ar Garmelitezen a chomas eur bla en Nanvnet, ha goude-ze he tistrojont d'ho leandi ker; hag er bla 1592, an naontek a vis du, ar c'horf zantel a oe addouget dar be elec'h ma oa bet lakeet kant vla kent, hag he chomas enon beteg ar revolution deus ar bla 1793.

En amzer ma vije douget ar relego zantel deus an eil lec'h d'eguile, hag epad ar c'hoezekvet kantvet, Doue a greskas en bras gloar he servijeres dre gals a c'hiraso burzodus otreet d'he fatronach. Deus ho feurs ie, al leanezet a dalc'has da rentan da ve ho mamm zantel pep sort henorio, hag ar zanteles deus an dukes-yad ha deuas mui ous mui benide da vean brudet dre holl. Kaout a réomp c'hoas breman al litanio, an antifoneno, an himmo hag an orezono a gane merc'het an evuruzes Frauseza evit meuli ho mamm.

Al leandi a Nazareth en kichen Gwenet en eum skouerie oar binioù ar C'hoego evit henori an Dukes santed. Ar gouent-se a oa bet fontet gant leanezet ar C'hoego, evit heuil bolante Frauseza, evel me devoa diskleriet eur pennat amzer kent mervel. A daou di-ze eta ahenoras hag a garas ar briolez-zantel evel ho mamm.

ha gwelet a reomp dre ar skrido koz penos epad tric'hant vla e c'hebet an Evuruzes zellet ha pedet evel eur zantes en diou gouent-ze.

Ar vrud deus a zantelez Franseza a ie-bepret oar greski, hag an hano a Evuruzes, pehini a oa bet roet dei gant an holl dud a Vreiz, a oe zellet dre holl evel gleet dei. Ar skrivanieren zoken deus a bep bro, italianet, fransijen, allemantet, spanolet en eum lakeas, evel ar Vreizis, de henvel an Evuruzes, ha da vean testo dens ar respet a vije douget dei dre holl abalamour d'lie zantelez.

Arog ma oa fin dan triouac'h kanvet a vloavéjo aboué douedigez hon Zalver a oe roet da Franseza eun testeni publik hag anat dens ar respet bras a douge ar Vreizis dei. Ar stado a Vreiz en eum dalc'he en Nanvnet er bla 1761; an tri urs a bere e oa kompozet ar stado-ze, an dud a ilis, an noblans hag an drede urs pe ar bobl, a skrivas d'ar Pab Klemens XIII evit hen pedi da zisklerian Evurus ar brinses a behini an hano a oa ken karet gant ar Vreonet. « Chetu aze, eme ar re a dalc'he lec'h » hag a gomze evit an holl Vreiz, chetu aze ar » pez hon deus c'hoant, hag ar pez a c'houlen, » stouet ous treid ho Santelez, ar sturierien » a Stado en ho hano o human hag en hano » an tri urs a gompos ar Stado. »

Ar bla our lec'h, 1762, an otro de la Musan-chère eskop a Nanvnet, a deuas d'ar C'hoego da

ober, evel eskop ar vro, an enklask oar ar be hag ar relego dimeus an dukes zantel ; ha disklerian a eure dre lizero ziellet gantan ar greden ho devoa an holl a bep amzer oar benn he zantelez.

Doue en deus eur gundu en gwirione admirabl en kever he zent. Ar stad koz deus a rouantelez Frans a oa prest da véan diskaret ; ar c'hijo pere o devoa renet a bep amzer en Breiz a ie da vean lakeet a goste, ha Doue, arog ze, a reas deï en eum sevel holl evit rentan testeni da zantelez Franseza.

Ar Revolucion a deuas prest goude-ze. Kamelitezet ar C'hoejo a oe da gentan trubuliet bras ; ha goude-ze kaset emes ho leandi. En mis c'hwevrer 1793 ho zi a oe dismantet. Tud fal-lagr ha dife a doras hag a frikas archet an Evuruzes, hag a dolas dumian duont, gant goaperezo milliget, eskern an ini a oa bet an Dukes ken karet gant ar Vretonet. Unan deus al leanezet, ar briolez galonek Jannet de la Roussière a oa enon. Dastum a reas penn an Evuruzes gant darn deus he c'heskern ha tamo deus he gwiskamancho. Ar relego zantel-ze a chomas kuset epad an amzer pehini a oe hanvet amzer an *Terror* pe ar spouron, er vilajen ar C'hoejo, en ti zakrist koz argouent, hanvet Morando. He gambr paour ha dister a oe ar be henorus dimeus an Dukes zantel. Meur a weach e teuas da vean eun orator pe eur

chapel vian, hag an otro Métayer, unan deus a divoean beleien o devoa diservijet al leandi, en eum dalc'he kuset en ti Morando, hag a selebre ar zacrisis divin dirag ar relego.

Ar stad glac'harus-ze a badas c'hoëc'h pe sez vla. Pa c'hallas ar gristenien fidel kaout peuc'h evit en eum dastum, diou deus al leanezet a oa bet gwejal er C'hoejo, a deuas da gemer relego ho mamm evurus evit ho c'has en ho zi. An holl leanezet ar C'hoejo hag a Nazareth a esseas en eum dastum evit sevel a neve ho leandi, mes na heljont ket dont a benn a gement-ze ; hag an itron la Salmonière, unan ane, en eum dennas en kouent ar *Brovidans-Vras* en Nanvnet gant ar relego zantel a bere e oa karget, hag enon e varvas er bla 1828.

Dek vla goude-ze na oa ken beo nemert diou deus al leanezet a oa bet en leandi ar C'hoejo, an itron de Larame, hag eur c'hoar lik pe seures konvers, hanvet c'hoar Viktoar. Ar re-ze, arog mervel, o devoe an eur vad da welet an esao kentan groët evit rentan d'ho mamm zantel an henor hag ar gloar a oa gleet deï. An otro an abat Courson, vikel jeneral a Nanvnet, ha penn jeneral deus a vreuriez zant Zulpis, a brenas an ti oa bet gwejal leandi ar C'hoejo da serviji a golach pe a seminar bian evit ar skolerien a studie da vean beleien. Kement-ze a oe kiriek ma teuas ar sonj deus an Dukes zantel da vean aneve muioch' beo.

Goude bean labouret dalc'h mad epad meur a vla, e tenjeur a benn da diskoe skler penns a relego a oa en kouent ar Brovidans-Vra. A oa gwir relego Franseza a Amboaz. Iakant rejeur dre skrit gant kals a evez kement a bet groët evit miret na vije kollet envor : Dukes zantel hag ar merko mad deus an hienoù a oa rentet dei evit he zautelez epad per c'hang vla. Erfin, er bla 1863, an otro Iakant breman c'hoas eskop Nanvnet a c'houenan digant an Tad zantel ar Pab Pi IX ar c'hissoù rei eur c'hred neve dens an henn-zantel a lez rentet a bep amzer dan Dukes zantel a Vreiz. An otro Gibert archeskop Lorient a rag en he eskopti eman ar ger a Amboaz ja bin e deus roet he lano da line hon zantes, an otro Pi, eskop Poitiers, akalamouñ dar ger Dhouars, autroniach gwechel dens a da Franseza, hag en pehini e kreder e c'he loet ganet an Evuruzes; an otro Saint-Marc, archeskop Raon, an otro David, eskop San-Driek du Treger, an otro Dubrenil, eskop Gwenet ha, an otro Sergent, eskop Kemper ha Léon, hag le urs Itron-Varia-Karmes, en eum lakaas a miregant an otro in Eskop a Nanvnet evit pedi an Tad zantel da otrean ar c'hiras-ze goulennet digantan. Ar Gongregasion zakr, karget gant ar Pab da ewesaat al lido hag ar seremonie zantel, e devoe urs da ober evit an affer-ze an enklask, hec'h lezenno an His, hag ar c'hwe-

sek a vis gweren 1863, ou Tad zantel ar Pab Pi IX en dens approuet ha rentet gwirion dre he c'hallout abostolik an henorio rentet evel da eur zantes a bep amzer dan evuruzes Franseza a Amboaz, Dukes a Vreiz hiz leanez a urs Karmes.

Evelse en dens Done gorboet hon amzer ni evit ret d'liez zervijeres ar brassan gloar hag henor a c'holez c'hoarveont dei. Pa oe kinniget pe prezantet dan Tad Zantel ar goulenn dre skrit da diskernan hantus hon dukes vad, e lannet : *La France a été réunie au royaume de France par la volonté de Dieu et de l'assentement des deux Chambres. Il est donc tout à fait légitime que l'ordre catholique soit établi dans ce pays. Il est donc tout à fait légitime que l'ordre catholique soit établi dans ce pays.* Hiz kofidik. Plijet gant Done Iakant da war ar c'hang-ze deniers an Tad Zantel hiz e renj kounnen ar zant a behini en dens Vikel Jesus-Krist gant pen an evuruzes Franseza a Amboaz da vein hag eur rekompanis d'ar Vrietonet evit ho charante kendale lus en audret an His katolik, hag an testem deus ho i halloet stag ours kador zant Pezr evit an holl ar zant da zant !

En ezeptifont Brick ha Landreger a soeur ger laez a c'koadit evit an evuruzes Franseza a Vreiz iz en devotion spisiañ ha bividik bras. Ar c'hez eo Gwengamp, en pehini e deus gant an Esunuz s he deleurans e-

pad eïz vla, hag e deus bet enon ar c'hroajo pouneran da zougen, evel m'hon deus gwelet en he bue. Abalamour da ze, an Otro David, eskop a Zant-Briek hag a Dreger, en deus kredet e oa dereat rentan dar zantes neve henrio partikulier er ger-ze. Roet en deus eta urs ma vije selebret eun *triduum*, da lavaret eo, eul lid e-pad tri de, en honor da Franseza. An tri de choazet evit-se gant ar prelat, a oa an tri ar pevar hag ar pemp a vis du 1867. An daou de kentan a zo bet kanet eun overen solennel, da zeg heur deus ar beure, ha preséget da c'hoëc'h heur d'an abardaë ; hag en fin an de benédikSION ar Zakrament. An Otro Huard, vikel jeneral, a neus zermonet an de kentan, da zul ; an otro Belouino, person parous Plénée-Jugon, a neus zermonet dal lun. Dar meurs, ar pemp a vis du, an de lakeet gant hon Tad Zantel ar Pab evit goël an Evuruzes, an oll baroujo deus a ganton Gwengamp a zo deut en prosession da Itron-Varia-Gwir-Zikour, da vizitan ha da henori relegou an Evuruzes, pere a oa deut dre zoursi an otro Chatton, person Gwengamp, hag a oa bet lakeet oar eun oter kaér meurbet, diazeet ous hunan a bosto pe piliero an ilis. Er c'heur e oa bet zavet eun tron huel evit skeuden pe imach en koat an Evuruzes.

Da Zeg heur, an Otro an eskop a antreas en Ilis evit selebri an overen gant an oll lid ha

pomp reïzet evit overenno solennel an es-kibien. An otro Chatton en digemeras ous dor an ilis. En trugarekaat a reas evit ar vadelez en defoa bet da zont e unan da rei muioc'h a sked hag a zolenniez da eur goël ken henorus evit ker Gwengamp. Anzav a eure an aon en devoa bet, pa oa bet galvet gant an Otro an Eskop da vean person eur barous evel Gwengamp, na vije ket evit dougen eur bec'h hag a oa kement dreist he ners ; hogen, an esper en devoa bet da vean kelennet ha sele-rijennet gant an Otro an eskop a nevoa he gon-fortet, hag e viret da gouean en disesper, Bean en devoa c'hoas eur zujet neve a fians. dre an abek deus a batroniach an evuruzes Franseza, pa e devoa zur eur garante spisial evit eur ger en pehini e devoa groët he demeurans, hag e devoa kresket en bras an ten-zor deus he merito. An Otro an Eskop a neus, gant eur vadelez vrás, respontet dan otro Chatton na c'hielle nemet en eum veuli da vean roet dar barouz ken dalvoudek a Wengamp eur Pastor hag en devoa en ken ber amzer groët kement a vad ; hag e c'hespere, dre zikour ha patroniach an dukes zantel a Vreiz, e teuje ar freuz deus le labour da greski c'hoas mui ous mui.

Eun niver bras meurbet a veleien a oa di-redet da Wengamp evit asistan el lido, hag en ho zouez an autre Richard, vikel vrás a

Nanvnet, hag an otro Keronartz, secrète an eskopti, dent a beurs hag en plus an Oñi Jakemet, eskop Nanvnet, dalc'het ei pe gant ar c'hlenvet.

Goude an overen bref, an Otro an estu ha gantan ar veleien hag an otrone renker, en eum rentas en prosession e brezhon oa bet gwechall kastel ar c'hort a Wen-Pezr, bag ar gontes Franseza Anboaz-briet. Enon a so bet zavet, dre llec'h chonsail municipal, eurزاد vras hanvet *d'asile*, evit lakaat bugale vian da vean. Ha kelemtet gant al lemezet hanvet *ar furnez*. Ar vugale a ganas neus e un evit diskoe ar joa ho devou, ha tru per ar prelat dous he vuadelez da vean dent. Ezouez evit skuil ourne bennozio an otro Otro David, goude beau biniget an ti menez lavaras dar vugale eun neutient konzoet ha kalonus, evit ho allan da garel Douarnenez devot en kever an Itron-Varia-Gwenn-Kour, ha da gaout flans en ho eil batromm, an evuruzes Franseza a Anboaz.

Eur pret a oa bet ozet evit an otrone sturrierien ker hag evit ar velemer, erزاد neveziz pehini a oa fichef hag oruet gant armorio Breizh an dukes Franseza ha re an Otro David. Eta a oa ons tol enon oursper daou c'hoant hembant den, pedet holl gant an otro pere Gwengamp, pehim ho digemeris holl ga-

eun doare habask ha c'houek meurbet. Entre tant muzik ker a c'hoarie a amzer da anzer. An Otro an eskop a neus komzet ons an holl dud azeet ons tol evit meuli ar sturrierien ker hag ar chonsail a fabrik, hag ho zrugatek ar deus ar hoan o devou kemeret evit reza er vad stad ar vugale vian ha solenniez an evuruzes Franseza. Eun den dimeur ar gompagniez thag eur mab-dean en deun a zo bet blesset o tiven Leon Tat Zantel ar Pab a enep d'ar vrigantet pere o devou c'hoant d'en diskar diyar he drou, a nem lakaos da veul gant komzo lirvrik meurbet, hag ar Pab Pi IX, ken karet gant ar gristenion vad, ha kement a rozikour-dean pe dre ho c'horf, pe dre ho alizzon, pe dre ho fedenne. Lefin, an otro Ar Ian, ar barz briedet ha karet dre an holl Vreiz, a ganas d'ig an Oñi an eskop ar Choupladoman a gantouen stoc'hant evit ar solenniez.

— 58 —

Maria Vitor MUDÉVIL DAVID, Eskob Sant-Brieg
an Faleg.

DEIZ PARDON AN DÙKEZ VAD

I BRAISSET AY A ANDOAZ

—

Lor et des lech, Estole santed,
C'hoaz karet e brezhizek,
ha c'hoaliegant ho pugale;
Lor et war n'eñli bennez Doue.

Deut oc'h ama a berz Doue,
D'enori cur zantez neve,
Franseza, dukez hon tadoù,
Zo brema santez en envou.

En iliz Gwengam, daoulined
Dirag dukez ar Vretonet,
Ni hon euz pedet a galon
Gwerc'hez Gwir-Zikour hon Itron.

Hor Batronez hon euz karet,
Ha Franseza hon enz meulet ;
Gant-ho ez aimp d'ar Baradoz,
Eskop santel, gant ho pennoz.

Goude al leïn an autre an Eskop a nemm
rentas dan ilis er memes urs ma oa dent dar
c'hastel ; hogen renkont a reas distrei dinstu
da Zan-Briek, rag bean enn devoa afferro hastus
en eskopti ; ha dre ze na hallas ket chom hete
fin al lid. Kanet a oe nag evit-se ar gouspore
gant ar brassan solenniez ; ha goude an offis
a oe eur brosession ar gaëran. Ar muzik, an
taboulino hag ar c'han en eum eile evit dou-
gen dre holl gloar an Dukes vad, ha malelez
Doue pehini en devoa e c'haarget a c'hrase en
he bue, hag e digemeret er baradoz goude he
maro. Ar paroujo divoar dro gant ho c'hroajo
hag ho baniero a digore ar brosession. C'ho-
rezet an Trede-Urs-Karmes a dene oar ho lerc'h
gant kals a levenez evit henori an hini a oa bet
ho c'henc'hoar oar an douar. Eun niver ken
bras a dud a bep sex, a bep oad hag a bep

stad, a oa en eum reïzet da heuil ar brosession
gant ar veleien, ma oa ar penn kentan oc'h
ariout en ilis goude bean groët tro plasen ker,
pa oa ar penn diwean o vont emes gant skeu-
den ar Zantes neve, douget en triomf dre ruio
ker.

Goude ar brosession gaér-ze, an Tad Ubin,
jezuist, a binas er gador hag a reas eur zer-
mon ar gaëran oar vertuio an Dukes zantel,
oar eur vad ker Gwengamp da vean bet anei
da geriades en he bue ha de c'haout breman da
batronez ebars en env. Goude ar brezegen
lokant-ze, e oe roët benediksion ar zakramant
zantel ; hag an *Te Teum*, kanet gant an holl
levenez hag an holl birvidigez a galon, a lakaas
fin dal lid a driomf-ze pehini na neio biken e
mes a zonj evit Gwengampis, hag evit an holl
gristenien a eskopti Zan-Briek ha Treger.

Dan abardaé ar ger a oe holl skleriet a c'holo
gant ar skiant hag ar poell o deus keriadis
Gwengamp diskoeet a bep amzer hag a ro
kement a dudi do goelio.

KANTIK

ANS

DUKEZ EURUZ FRANSEZA

War don : *Salud d'e-hoch Ili; ma Farroz*

(Elevr L.-P.-M. AR SKOUR, n° 8.)

Kristenien, grit, m'ho ped, dreist peb tra,
Ma vezø Doue karet gwella!!... *a lavare ann Duke..*

Eur rozen gaér, eur rozen wenn,
Skeduz evel eur stereden ;
A zo dioaned enn hor bro,
Dukez FRANSEZA he hano.

Hon Dukez vad hag hon Itron,
Peger seder eo hor ch'alon !
Hor c'halon zo el levenez
O weloud ac'hanoëch Zantez !

Pebez enor da Vreiz-Izel,
Bro ar Feiz hag ann diud santel !
Pebez enor d'hon tadou koz,
A zo gan-e-hoc'h er baradoz !

Pebez enor d'ar priejou,
D'al leanezed er c'hlaostrou !
Pebez enor d'ar veleien,
D'hon Tad santel, d'ann Eskibien.

Bezit deuet mad enn hon touez,
Evel enn env gand ann Elez !
Bezit deuet mad enn iliz,
Kement karet gant Gwengampiz !

Ganet oc'h er binvidigez,
Kared hoc'h euz ar baourantez ;
Beved hoc'h euz e gras Doue,
Skoer yad d'ann holl eo ho pue.

Pa oac'h eunn devèz o wela
Na wie den evit petra,
E lavarjoc'h, dre ho taelou
« Me garfe ober ma faskou. »

Da ouel ann Holl-Zent, Franseza,
C'houi a reaz ho pask kenta,
Ho pask kenta c'houi hoc'h euz gret,
Hag a bemp bloaz e oac'h oajet.

Aotrou Kont Gwengamp a zeuaz
Ha da bried ho koulennaz,
Ha goude beza kalz pedet
Gant hon Aotrou oc'h diniez.

E kastel Gwengamp, Dukez vad,
C'houi hoc'h euz bet kalz kalouniad,
Hag emm ho poan c'houi lavare :
La va kared dreist-holl Douté.

E Roazon oe'h bet kurunet,
E kreiz ho pobl muia karet;
Bremau hoc'h enz eur gutunen
Hla na vezo torret biken.

Madou hag enoriou ar bed
A zo de-hoc'h avel ha moged...
Gened ar c'horf n'en d-eo netra ;
Hini ann ene, kaera tra !

Maro eo siouaz ! hoc'h Aotrou,
Ha beuzed oc'h enn ho taelou ;
Kerkent ha ma-z-oc'h intanvez
C'houi fell de-hoc'h mont da leanez.

Dont a eure meur a hini
D'ho koulenn c'hoaz da zemezi :
Doue a vez ho pried ,
Ho kalon d'ezhan zo gwestlet.

Pried Jezuz c'houi a zilez
Hep keuz ho kurunen dukez,
Ha gant joa vraz hoc'h euz gwisket
Dillad griz al leanezet.

War c'her ar Pab, enn urz karmez,
C'houi zo galvet da Briolez,
Ha d'ho pugalez evuruz
C'houi zo eur vamm garantezuz.

War ho kwele, klavv da vervel,
D'ho c'hoarezed, euz ho gervel,
C'houi lavare : « Grid, dreist pep tra,
» Ma vo Doue karet gwella. »

Evel eur goulm wenn, hoc'h ene
Az a d'ann envou gand Doue ;
Hag ho korf er bez diskennet
A ro d'ar re glavy ar iec'het !

Hirio skeduz war ann aoter,
Ni wel, gant joa, ho skeuden gaer ;
Dira-z-oc'h ez omp daoulinet,
Dalc'hit ho tourn war-n-omb bepred.

Goude beza bet hon Dukez
Bezit breman hor Fatronez ;
Hor Fatronez, hor Mamm wella
War-lerc'h ann Itron-Varia.

I.-M. AR IANN.

AOTREADUR.

Gant plijadur ec'h aotreomp ar c'hantik -
man enn enor d'ann Dukez vad hag euruz
FRANSEZA-A-AMBOAZ.

Rei a reomp daou-ugent devez induljansou
da gement hini hen kano gant doujanz Doue.

*Zant-Briek, ann nao war-n-ugent a viz here, mil
eiz kant sez ha tri-ugent.*

† AOGUSTIN,
Eskop Zant-Briek ha Treger.

TRIDUUM

EN L'HONNEUR

de

LA BIENHEUREUSE FRANÇOISE D'AMBOISE

DANS L'ÉGLISE DE NOTRE-DAME DE GUINGAMP

— 88 —

*Beati qui perser-
patiuntur propter iusti-
quoniam ipsorum et
gnum calorum. Mi-*

« Heureux ceux qui
sont persécutés pour
justice, car le royaume
ceux leur appartient »

Souffrir et mourir, c'est la loi universelle. L'humanité cherche en vain, depuis l'origine du monde à se soustraire au sort inévitable que la divine Providence lui réserve sur la terre ; en vain elle se débat dans les convulsions de la douleur et des angoisses de toutes sortes contre l'arrêt prononcé contre nos premiers parents. Souffrir et mourir ! terrible perspective pour qui ne se souvient pas qu'à près cet arrêt intime à l'homme prévaricateur, Dieu lui fit les plus consolantes promesses, en l'assurant que quelques jours de souffrances

— 435 —

pouvaient lui mériter une félicité sans fin. Le chrétien catholique reçoit avec résignation, avec joie même, à l'exemple de son divin maître, cette loi d'expiation, ce cortège de souffrances et de persécutions, convaincu que l'heure de la justice et de la rémunération sonnera bientôt pour lui.

Notre bonne duchesse, la bienheureuse Françoise d'Amboise, malgré son jeune âge, sa bonté, sa douceur angélique, a porté aussi sa croix dans cette même ville de Guingamp où se célébrait en son honneur un Triduum de prières commencé le 3 et fini le 5 de ce mois, sous la présidence de Mgr l'Evêque de St-Brieuc et Tréguier.

Nous ne dirons rien de la vie de notre Bienheureuse : elle a été écrite avec talent par un pieux historien, M. l'abbé Richard, vicaire général du diocèse de Nantes, et par M. le vicomte Edouard Sioc'hac de Kersabiec. Nous ne parlerons que de cette magnifique fête de Guingamp qui a duré trois jours. Les deux premiers jours, il y a eu messe solennelle à dix heures, et le soir à six heures sermon : le dimanche, par M. Huard, vicaire général ; le lundi par M. Belouino, recteur de Plénée-Jugon ; le mardi, jour de la clôture, par le P. Hubin, de la compagnie de Jésus. Les processions des paroisses voisines de Guingamp se rendirent ce dernier jour, croix levée, à

l'église de Notre-Dame, à dix heures. Monseigneur, qui officiait pontificalement, fut reçu à la porte principale de l'église par M. le curé qui lui adressa un discours que nous n'avons pu entendre, mais qui paraissait vivement intéresser Sa Grandeur.

L'éminent prélat répondit au digne curé, et, ne pouvant recueillir ses paroles, nous avons étudié du moins les jeux de physionomie et remarqué une bienveillance extraordinaire, et des marques de satisfaction bien visibles sur les traits des deux interlocuteurs. — L'abbé Chatton a de bonne heure mérité de l'église de Bretagne par la publication de son ouvrage *Levr Bugale Mari* (Le Livre des Enfants de Marie) (1). C'est un des plus beaux et des plus pieux livres qui aient été écrits dans la langue bretonne : il est entre les mains de tous ceux qui tiennent encore à notre vieille et respectable langue. Digne à tous égards du poste élevé auquel un évêque, sûr appréciateur du mérite, l'appela depuis peu, l'excellent curé poursuit avec courage et un goût parfait la restauration de la vieille basilique de Notre-Dame-de-Bon-Secours, splendidement décorée pour la circonstance. — Dans le chœur, sur un trône,

(1) Se trouve à Lannion à la librairie de Mme V^e Le Goffic, éditeur-propriétaire. — Prix, 1 fr. 25 ; par la poste, 1 fr. 40.

on voyait la belle statue de la sainte duchesse, et, sur un élégant autel adossé à un pilier de la nef, ses reliques devant lesquelles venaient s'agenouiller une foule de pieux fidèles. Après la grand'messe, Monseigneur, suivi de tout le clergé, des autorités de la ville et d'un grand nombre de laïques, s'est rendu processionnellement au vieux château ducal de Guingamp, habité autrefois par Pierre II et son épouse Françoise d'Amboise. Une belle salle d'asile, dirigée par les Filles de la Sagesse, y a été construite par les soins de la municipalité. Les enfants exprimèrent par une cantate à Mgr David la joie qu'ils éprouvaient de voir au milieu d'eux, le premier pasteur du diocèse. Le prélat, après avoir bénî les bâtiments, adressa aux enfants quelques paroles touchantes, et leur recommanda d'aimer Dieu, Notre-Dame-de-Bon-Secours et leur seconde patronne, la bienheureuse Françoise d'Amboise. Après cette cérémonie, un repas, comme en faisaient les chrétiens de la primitive église, fut servi dans la Salle d'asile même, magnifiquement décorée des armes de Bretagne, de la bonne duchesse et de Mgr David. Les convives étaient au nombre de 250 à 300, tous invités par M. le curé de Guingamp qui, avec une grâce charmante, donnait une cordiale hospitalité à ses nombreux amis. Pendant le dîner, l'excellente musique de Guingamp s'est fait entendre à

plusieurs reprises. Monseigneur, en des termes chaleureux a remercié la municipalité et le conseil de fabrique. M. le Maire, prenant ensuite la parole, a traité de l'utilité des salles d'asile ; puis un vénérable vieillard, qui a donné des preuves de son dévouement sans bornes à la cause catholique, a prononcé une allocution pathétique en faveur de l'illustre pontife Pie IX. Enfin, M. Le Jean, bardé si populaire en Bretagne, a chanté à Monseigneur des couplets composés pour la circonstance, et qui ont été couverts d'applaudissements.

A Monseigneur AUGUSTIN DAVID, Évêque de St-Brieuc
et Tréguier.

LE JOUR DU PARDON DE LA BONNE DUCHESSE
FRANÇOISE D'AMBOISE

Trugarez de-oc'h, Eskob zantel etc.

Merci à vous, saint évêque,
Vous êtes aimé en Bretagne,
Vous êtes aimé de vos enfants ;
Que la bénédiction de Dieu reste toujours avec vous.

Vous êtes venu ici, de la part de Dieu,
Honorer une sainte nouvelle,
Françoise, duchesse de nos pères.
Laquelle est à présent sainte dans les cieux.

Agenouillés dans l'église de Guingamp
Devant la duchesse des Bretons,
Nous avons prié de cœur
La Vierge de Bon-Secours, Notre-Dame.

Nous avons aimé notre patronne
Et loué sainte Françoise ;
Avec elles nous irons au ciel,
Saint évêque, et avec votre bénédiction.

Oui, pour nous servir des expressions si touchantes de notre frère, le Barde de *Koat-an-Noz*, le saint évêque de Saint-Brieuc est aimé en Bretagne ; il est aimé de ses enfants et il aime ses enfants ; il aime le troupeau que Dieu lui a donné. ,

Pouvait-il en être autrement ? Cet homme apostolique qui, avant d'être évêque, avait déjà consacré vingt ans de sa vie à la prédication dans des pays différents du nôtre à tant d'égards, est transporté tout-à-coup à l'autre extrémité de la France. De nouvelles coutumes, de nouvelles mœurs se présentent à ses études. Bien d'autres reculeraient devant une tâche en apparence si difficile ; mais le digne Pontife a plus que l'intelligence de sa mission : il en a tout le courage. Il a compris que pour faire le bien parmi nous, il fallait être *l'un de nous* ; que pour être l'évêque des Bretons, il faut être véritablement Breton ; qu'en un mot, le premier pasteur d'un diocèse doit s'identifier avec ses diocésains. Aussi, dès son arrivée en

Bretagne , respectant nos vieux usages , nos traditions , nos mœurs , notre esprit national ; encourageant les anciennes pratiques de dévotion de nos pères , nos *pardons* , nos vieux pèlerinage si chers aux enfants de l'Armorique ; prévenant les hommes de bonne volonté , sympathique à tous , miséricordieux pour tous , le digne Evêque possède encore un autre mérite que nous apprécions beaucoup et dont nous lui savons un gré immense : il parle la langue de ses ouailles , ce qui fait dire au peuple : « *Euz ar vro eo, komz a ra brezonck* ; il est du pays , il parle breton . » A l'exemple de notre illustre métropolitain , Mgr Saint-Marc , Monseigneur David encourage tous les hommes qui , en Bretagne , s'occupent sérieusement de la langue de nos pères , et nous voyons avec bonheur que ses encouragements et son noble exemple ne sont pas stériles : une vive émulation stimule aujourd'hui les nombreux adeptes d'une langue naguère si négligée , si méprisée même et si injustement traitée par d'ignorants Bretons qui trouvaient plus commode de dénigrer leur LANGUE MATERNELLE que d'en étudier les principes . « Vous avez raison , écrivait dernièrement Mgr David à un bard : le *Brezonck* se régénère , se purifie et se fixe à jamais dans sa forme littéraire . »

La nuit venue , tous les édifices et les mai-

sons particulières furent illuminées avec ce goût qui caractérise les habitants de Guingamp et qui donne tant d'attraits à leurs fêtes . Celle-ci laissera des souvenirs impérissables dans le cœur de tous ceux qui ont eu le bonheur d'y assister .

Morlaix , novembre 1867.

J.-P.-M. LESCOUR,
Barde de N. D. de Rumenegol.

TAOLEN.

en trosz ezelimell tuvel coréluñtig an-	<i>Pagennou.</i>
—	
KELEN DAL LENNER.....	III
—	
<i>Chabistr I.</i> — Ginidigez ha blavejo ken-	9
tan an evuruzes Franseza.....
—	
<i>Chabistr II.</i> — An evuruzes Franseza,	16
comtes a Wengamp.....
—	
<i>Chabistr III.</i> — An evuruzes Franseza,	31
dukez a Vreïz.....
—	
<i>Chabistr IV.</i> — An evuruzes Franseza	58
a Amboaz er stad a intanvez.....
—	
<i>Chabistr V.</i> — An evuruzes Franseza,	92
leanez en urs Karmes.....
—	
<i>Chabistr VI.</i> — An evuruzes Franseza,	116
henoret evit e zantelez.....
—	
Kanaouen gret d'an Aotrou Aogustin	127
DAVID, eskop Sant-Brieg ha Landre-
ger, deiz pardon an dukez vad Fran-
seza a Amboaz.....
—	
Kantik an dukez eurus Franseza.....	130
—	
Triduum.....	134
—	
A Monseigneur Augustin DAVID, etc.....	138